

Líšeň.

Obrázky lidopisné, jež nastinili Fr. Bartoš a Cyrill Mašíček.

I. Osada. Přibytky.

Městečko Líšeň (za stara Lešna, Lešna, obecně Lišňa), starobylá osada, rozkládá se na východním svahu dosti značného návrší, 6 km vých.-sev.-vých. Brna. Čísel má 629, obyvatelů (dle diecésního katalogu na r. 1901) 4933. Je tedy Líšeň jistě z největších městeček moravských.

Osada skládá se z „městečka“ (náměstí) a 12 ulic, z nichž některým před několika lety jména změněna, a každé dána svá řada čísel domovních. Nynější jména ulic líšeňských jsou: 1. Brněnská (Hliníky¹), 2. Hřbitovní (Krchovek), 3. Zábranská, 4. Ráj, 5. Belcrediho ulice (Panská), 6. Budin (dřív s polovice Budin, s polovice Přihony), 7. Klajdovská (Blechálov), 8. Salajní (Salajka), 9. Zahradá, 10. Podhorní, 11. Dlouhá, 12. Mariánské údolí (Kůlna).

V ulicích stojí dům těsně vedle domu; toliko v Mariánském údolí a v Podhorní ulici jsou domy více méně vzdáleny od sebe. Rolnická stavení jsou od sebe oddělena vraty.

Domy zbudovány jsou z „tihel“ pálených i nepálených, t. j. veprovic nebo troplí,²) a kryty křídlicí; šindelových a doškových střech v Líšni není.

Přibytky jsou suché a zdravé, neboť městečko leží na svahu, voda stéká rychle, a je dosti stok pro odtok vody.

Domy jsou čistě vyličeny vně i vnitř. Hospodyně a dcerky samy ličí si dům dvakrát do roka, na velikonoční svátky a na hody. Mimo to častěji do roka podličují stavení, aby bylo stále čisto. Zvenčí mívají na zdech barevné „podrovnávky“, a kolem domovních čísel viděti na některých domech pěkné ozdůbky.

¹⁾ V závorce přičinujeme dřívější jména, jichž lid užívá posud.

²⁾ Vepřovice jsou formou i hmotou podobny cihlám páleným, troleje jsou větší, a do hlíny, z níž se hnětou, přidává se řezaný hrubé.

Před domem jest obyčejně zahrádka, a není-li ji, je před domem vydlážděno kamením. Nikde před stavením neviděti hnojiště; to je všude za stavením na dvoře.

1. Příbytky rolníků.

Stavení rolnická mají vpředu obydlí, za obydlím dvůr s chlévy, za dvorem zahradu a v ní stodolu.

a) Obydlí.

Obydlí má „na holic“ tři okna, mezi nimi domovní dvěře. Před okny jsou dvě zahrádečky, poněkud vyvýšené, ohrazené „šprlením“ (laťovým plotem). Mezi zahrádkami je vydlážděná ulička k domovním dveřím. Z uličky vedou bránky do zahrádek.

V menší zahrádce bývá jeden strom, ve větší dva, obyčejně hrušky. V zahrádkách mívají kvití: „růže stolistý, boží dřavec, Maří listí, marjánko, tolipáne, měsičke, balšinek, rezetko, řeřicho, saturajko, hyzop, hajbiš, fijalke, vlčí tlamke“ a j.

Ve větší zahrádce někteří pěstují také vino a vedou je po lešení až na střechu.

Nade dveřmi je úzké okénko z šíří dveří. Dvéře mají „vetahovací kločko“, která z „holice“ obyčejně bývá vytážena. Zaklepeme-li na domovní dvěře, dříve než nám přijdou otevřít, vítá nás ze dvora pes, přiběhne k vratům, vystrčí zpod vrat hlavu a ceně zuby odštěkává svou hlidačskou.

Otevrou nám dvěře, a vstoupíme do „žondra“ neboli síně, která vede na dvůr. V síni je podlaha buď „tihluvá“, nebo je „zem“ upěchovaná jako mlat. V síni vidíme „halmárko s policí na kocheňský náčiní“. Někde tam visí také velká klec s kosem nebo hrdličkou.

V síni jsou čtvery dvěře, dvoje na pravo, dvoje na levo. Kde jsou po pravé straně domovních dveří dvě okna a jedno po levé, tu první dvěře na pravo vedou do velké „seknice“, druhé do „kocheně“, — první dvěře na levo do menší světnice, druhé do komory. Jsou tedy obě světnice proti sobě a kuchyně proti komoře. Světnice mají okna na ulici do zahrádek, kuchyně a komora na dvůr.

Vejděme prvními dveřmi na pravo do velké světnice, která má dvě okna „na holic“. Podlaha je prkenná, strop „na

palach“ (rákos).¹⁾ Stěny jsou bílé, strop maloval malíř. Za okny je buď na zeleno vyličeno nebo tam malíř vymaloval pestré květy. Okna zastírají záslonkami bílymi nebo červenými. Záslonky jsou navlečeny na šnůrkách, na nich se večer rozhrnou. Některí mají na ozdobu dlouhé moderní záslony „krajkuvý“.

Za oknem v některých domech visí klec s kanárkem nebo stehlikem. V létě mívají za okny v „květnáčkách“ květiny, nejčastěji červeně kvetoucí „moškáte“ (pelargornie), „foksijs“ a „morský cebolo“.

V zimě tam bývá vystláno mechem, ozdobeným barevnými kvítky papírovými. Děti rozestavují si po mechu pápírové nebo dřevěné, o výročním trhu koupené „vojáče, kravičky, beránky, stromečky“ a p.

Proti dveřím v koutě u okna je „šterhranaté“ stůl. Za stará bývaly stoly „s trnožama“, nyní už málo kde takový stůl viděti. Za stolem podél stěn jsou dvě lavice, které mají „lenoško se šprošlama“. Lavice jsou v rohu spojeny. K druhým dvěma stranám stolu jsou přistavěny buď „sesle“ nebo starodávné „legátke“. V koutě na lavicích stojí dřevěná „halmárka“. Je trojhranná a „pasuje akorát do roho“. V armárci uloženy jsou peníze a „spise“, a klíček od ní má hospodář. Misto před „halmárkou“ je místem čestným; sedává tam hospodář, a o svatbě posazují tam ženicha s nevěstou. „Halmárke“ bývaly pěkně vyřezávány a malovány.

Proti oknům podél zdi je „postel“ neboli „lůžko“. Do lůžka podestlána je žitná sláma. Sláma pokryta jest režnou plachtou, která kolkolem za slámu je zastrčena. Na režnou plachtu rozeštřena je plachta bílá, která visí s lůžka volně dolů. Tato přední část plachty je buď „s krajkama“ nebo „vešivaná.“ Postel jest až do stropu vystlána peřinami. Dříve mivali nad posteli na trámech stropu přibity dva „šráke“, t. j. dva svislé, rovnoběžné rámy, v nichž „na koso“ byly „shlavce“ (podušky) nastaveny.

Mezi lůžkem a stolem, u zdi proti dveřím stojí „kchostn“ (prádelník) se „třema šoflatama“. V „šoflatách“ jest uloženo prádlo. Na prádelníku uprostřed na nízkém dřevěném podstavci stojí kříž nebo soška P. Marie pod „skleněnou báňou“. Vedle báně

¹⁾ Takovou podlahu a strop vidíme skoro všude v Lišni, ve světnicích i v kuchyních.

s obou stran postaveny jsou křížky, vedle křížků svícný „s pěknéma malovanéma svíčkama s póti“. Mimo to viděti na „khostně“ ještě jiné sošky svatých, — též „hrničke porculánový, sklinke a flaške“.

U dveří na pravo v koutě stojí „halmar“ na „možský šate“. Na „halmaři“ na okraji jsou nastaveny „voňavý jabka a děně s bradavicama“ (tykve).

V levém koutě u dveří jsou hliněná kamna a podél nich dvě lavice spojené v rohu.

Na stěnách visí obrazy. Nejvice jest jich nad lavicí mezi oknem a „khostnem“, ve třech nebo čtyřech řadách nad sebou. V dolních dvou nebo třech řadách jsou malé obrázky „zasklený a zarámcovaný“, též „podobizně“ příbuzných a známých. V horní řadě šikmo jsou zavěšeny velké obrazy, spočívající dole na „lišty“. Rámy těchto obrazů mají dřevěná dvířka otvírací. Tam uchraňují si chasníci, kteří o hodech vyvolení byli za stárky, na památku „ketke“ s klobouků. Bývá tam pečlivě uschována kytka, „eo měli jedónek (dědeček) a tatinek za širákem, dež beli stárkama vo hodech“.

Nad „khostnem“ je „řimsa“, na níž jsou postaveny „bílý tófaruvý talíře a miske“, a „na dřevěných háčkách só na řimsi zavěšený bílý, malovaný žbáneček“.

U dveří na pravo visí hodiny „šomavský“ a kropenička se svěcenou vodou, ovinutá růžencem.

Z velké „seknice“ jsou dvěře do „kocheně“; též ze síně dvěře tam vedou. V kuchyni jest jedno okno na dvůr. V koutě u okna je stůl, za ním podél stěn dvě lavice, které se v rohu sbíhají. Za stara mívali v kuchyni „pekárno“ (chlebovou pec) a kamna s „kamnovcem“ (zelezným kotlíkem) na ohřívání vody. Nyní jest tam „šporhert“. V kuchyni je postel, na niž kladou za dne mužci „svý hábe“ a ženské „svý caske“ (všední šaty). V koutě u dveří, vedoucích do síně, stávají „potynke“. V kuchyni bývá též „hosa, nasazená v košo“ a „slipka v kokance na vécách“. Na stěně visí obraz a staré šumavské hodiny.

Vedle kuchyně jest v é m ě n e k, který spolu s kuchyní je z šíři světnice. Okno má na dvůr. Do výměnku jsou dvěře ze dvora.

Ze síně prvními dveřmi na levo vejdem do „s e k n i č k e“, s jedním oknem na ulici. Seknička je vybilena. Je tam stůl, postel,

několik židlí, truhla na ženské šaty, řimsa, na níž visí „kožoche a bote, habe neplesnivěle“.

Druhé dvěře v síně na levo jsou do „k o m o r e“. V komoře rozestaveny jsou na svých místech velké, podlouhlé „trophle“ na obilí, — menší „trophle s příhrádkama na móko žitnó, pšeničnó, na kropico pšeničnó a ječmennó, na krópe a na votrobe“, — „sode“ větší i menší nebo „trophlike“ na „čočko, fazole, torkeň, sošený vovoce“. Na stropě jsou upevněny „šráke“, t. j. svislé dva rovnoběžné rámy s vetknutými poloobloučky prutovými, mezi něž se staví „pecne, habe neplesnivěle“. V komoře stojí plecháče nebo hrnce s „mastným“ (sádlem). Vidime tam také „žber“ se zelím, — nebo je zeli ve škopku. V dřevěném soudku jsou „trnke“ (povidli). Vejce jsou položeny do obili nebo do otrub. S trámi visí na motouze slanina, a po vinobraní visívají tam na „hinetách“ hrozny. Také v komoře mají „dižo s kopistó, potne, potynke, krace, réče, lopate“ a j. p. — Mnohé ze jmenovaných věcí bývají též umištěny „na hří“ (půdě), zvláště, jeli komora malá nebo nedostí suchá.

V síně je též schodiště na h ū r u nad obydlím. H ū r a je bud vydlážděna „tihlama“, nebo je tam „mazanica“ (upěchovaná hlina), aby neprohořelo. H ū r a slouživá také za sýpkou obilní.

b) D v ū r.

Vedle obydlí jsou vrata, zdivem překlenutá. Ze zdiva nad vraty vyrůstá „hromotřesk“, — sázejí ho, „habe nehoderelo“. Vrata vjízdí se do dvora. Ve vratech jsou dvířka, jimiž možná ze dvora jít na ulici, aniž třeba otvírat vrat.

Na dvoře hned za obydlím je „maštal“ (konírna); v ní má pacholek postel vyvýšenou. Vedle dveří do maštale, vně na zdi na dřevěných klínech jsou zavěšeny „chomóte, kšire“ a bič.

Vedle maštale je „chlív“ na hovězí dobytek. Ve chlivě jsou podél zdi „dřevěný bódke na králike“.

Na maštali a chlivě na zdi pod střechou jsou „bódke na holobe“. Holuby chovají synové; prodávají si je.

Vedle chliva je „kůlňa“ na vozy, pluhy a jiné hospodářské nářadí.

Před maštali a chlévem je „náspja“ (kamenná hráz) a na ní „náprseň“ (dřevěné zábradli). Střecha maštale a chliva je nad „náspjó“ prodloužena.

Pod „náspjó“ je hnůj. Podotýkáme, že někteří rolnici přikupují hnoje z města. Kupují totiž z továren olejnaté „cocke“, nebo dávají do zájezdých hostinců slámu a hnůj si pak odvázejí.

Nad hnojištěm před chlívem stojí dřevěný záchod a vedle něho dřevené „krmík“ nebo „chlívke“ na vepřový dobytek. K záchodu a ke krmíkům je přístup s „náspje“. Nad krmíky je kurník.

S klep mají buď pod obydlím, — a tu vedou do sklepa padací dvěře ze sině, — nebo je sklep na dvoře neb i v zahradě za dvorem. Mnozí před sklepem, je-li na dvoře nebo v zahradě, mají „šíjo“ (předsklepí). Šíj se uzavírá dveřmi z venku i od sklepa. V šíji mívají mléko, — též „nejaký harabózí“, jako: „troke, bečke, moteke“ a p. Do sklepa ukládají „jablíška“ (brambory), řepu, a mnohý tam má i „nejakó bečko“ vína ze svého vinohradu. Kdo nemá šíje, uschovává mléko ve sklepě. V zimě dávají mléko do komory.

Na dvoře nebo v zahradě má každý rolník buď „pumpo“ nebo krytu „stodňo“. Je-li studně mělká, nabírájí vodu do putýnek hákem, pakli je hlubší, vytahuje se voda „vokovem“.

Na dvoře je též dřevěná „bódka“ pro psa, kterého si každý rolník chová.

c) Zahrada.

Za dvorem je zahrada, při některých usedlostech dosti rozsáhlá. Zahrada jest ohrazena plotem. Je to buď „zidka“, nebo „pargan“ (na dřevěné sloupky přibity jsou napříč desky), nebo „tečkové plot“, t. j. na dřevěných sloupcích přibita jsou napříč tři ráhna, mezi nimiž hustě vedle sebe propleteny jsou kolmo slabé tyče, z kůry neoloupané.

Uprostřed zahrady stojí stodola. Má dva „párníky“, ohrazené od mlatu „voplotnó“ (ohradou z desek). Pod střechou je „pjatro“. Rolníci mají většinou ruční „mlátičke“. Před stodolou bývají stohy slámy.

V zahradě před stodolou jsou ovocné stromy. Hospodyně tam má kousek místa ohrazeného tyčkovým plotem, kde pěstuje „šnytilich, petruzel a cebolo sedmiletó“, která se řeže na zeleno. Také tam bývá narovnána „derázka“, t. j. otýpky posekaného haluzí. V zahradě děti si hrávají nejradiji.

Vedle stodoly bývá „bránka“, kterouž se vejde do ovocné zahrady za stodolou. Pod stromy je tráva. — Kdo má stromy na řídko, ryje tuto zahradu a pěstuje tam řepu nebo „mišanino“ (směšku). Všichni mají ve svých zahradách dobré druhy ovocných stromů. Nejvíce se tam pěstují a nejlépe se daří hrušky a slechtěné, červené i černé třešně. Jsou tam také „kadlátke (švestky), doranceje, kulovačke (drobné, kulaté švestky), jabluně, marhole,“ a zde onde některý „vořech“. Mimo ovocné stromy viděti v zahradách také „chebz“ (bez) a „chebzíček“ (šeřík). Chebz stáří hospodáři mají ve veliké vážnosti a říkají, že „před chebzem má se smeknót“.

Na „votrhlávání“ ovoce s vysokých stromů mají „vostrývke“. Vostrývka je silné, vysoké ráhno, skrze něž prostrkány jsou „šprošle“, od spodu nahoru se súžující. Toto ráhno zasazeno jest dole do přičního trámečku. Vostrývku lze přistaviti na strom bez poškození větvíček. Na česání ovoce s nižších, zvláště mladých stromků mají „dvojáke“, t. j. žebřík s „nožkó“ (podporou).

Pěstováním zeleniny Lišňáci se zabývají málo, pro nedostatek času, jehož vyžaduje. Zeleninu přináší „potnařke“ (lišenské obchodnice) z „města“ do Lišně na prodej.

2. Příbytky domkařů.

Domkařské příbytky jsou menší rolnických. Co se týče půdorysu jsou sobě všecky vice méně podobny. Vpředu je obydli, za ním dvůr, za dvorem zahrada.

Před domem mají někteří zahrádečky jako rolníci.

Po jedné straně sině bývá „seknica a kocheň“, po druhé komora. Zámožnější mají dvě světnice. Mnohý chudší domkař místo kuchyně má v sini „vohnisko“. Ve světnicích a v kuchyni je většinou prkenná podlaha. Kdo má „zem“ upěchovanou z hliny, občas ji přiopraví hlinou, vymaže, a než uschně, posype pískem nebo plevami.

Zámožnější domkaři mají ve světnicích hliněná kamna, v kuchyni „šporhert“, méně zámožní ve světnici „kanónek“ (kamínka z litiny) a v kuchyni plechový „šporhertek“. Chudí vařívají v létě na ohnisku v sini, v zimě otápi a vaří ve světnici na „kanónko“ nebo plechovém „šporhertko“.

Komoru má každý domkař. Kdo vede větší obchod s ovocem, má velkou komoru s lešením.

Vnitřní zařízení a úprava obydlí řídí se dle zámožnosti; ale ráz vnitřního zařízení je celkem týž jako v obydlí rolnickém.

Na dvůr vedou ze síně dvěře. Vrat na dvůr není, a přibytky domkařské stojí těsně vedle sebe. Na dvoře domkaři mají dřevěný chlivky na kozy, — též na dobytek veprový. Nad chlivky je kurník. Zámožnější mají zděný chliv na krávu.

Pod chlivky je hnojiště. Kdo má jen kozu, měl by malou zásobu hnoje. Proto děti chudších domkařů smetávají po ulicích dobytčí trus, nakládají ho na kolečka nebo na „vopálku“ nebo do starých puten a odnášejí domů na hnojiště. Líšenské ulice jsou tím pěkně a zadarmo umetený. Chodivají i kus za Líšeň sbírat po silnicích toto hnojivo.

Sklep má každý domkař buď pod obydlim, nebo na dvoře, nebo v zahradě, některý venku na blízku stavení.

Některí domkaři mají na dvoře nebo v zahradě pumpu nebo studni krytou. Kdo nemá doma své vody, chodi na ni buď k sousedům nebo k nejbližší studni nebo pumpě obeecní, jichž je po ulicích několik.

V zahradě za dvorem mají zámožní domkaři stodolu.

3. Přibytky hofery (podruhy).

Nemá-li rolník výměnkáře, má ve výměnku „hofera“. Také některý větší domkař mívá v sekniče podruha. Podruzi mírají též kousek pole „pachtovaného“ a kozu.

II. Živnosti.

1. Rolnici.

Dle záznamu z r. 1733 bylo v Líšni: 13 celoláníků, 57 čtvrtláníků, 43 činžovních domkařů, 10 obecních domků, 38 nájemních domků, 43 podruhů. Nyní je tam rolníků, kteří mají „hosedlost“ neboli „gront“, t. j. půlláníků a čtvrtláníků 79. Pololáníci mají pole na 52 měřic výsevku, čtvrtláníci na 26 měřic. Domkařů, kteří mají svobodné pozemky rozličné výměry, je tam 550.

Na svých polnostech rolnici pěstují hlavně žito, ječmen a „jablíška“ (brambory); pro domácí potřebu něco ovsu, kukurice a mrkve. Jednotlivci hledí si také cukrový, kterou prodávají do cukrovarů. Nemajíce luk, pěstují pici na polích, zvláště „chacha-

rino“ (vičenec), „mišanino“, „trojlístko“ (jetel). Pole se „hohoří“ jetelem, který se zaseje do jarního obili.

Na některých tratích polnosti jsou hojně vysázeny stromovim; jmenovitě polnosti na kopci „Kosteličku“ jsou velkým, pěkným sadem třešňovým.

Rolnici mají též po kousku vinohradu. Ranné hrozny se prodají, ostatní se „presujó“. Vino je poněkud tvrdé; říkají, že „nemá moc gajsto“. Některí hospodáři mívali po dvou bečkách (20 věder) „svého vína“. Ve vinohradech mezi „grefte“ (řady rév) sazí se zelí, „kchél“ (kapusta), „vokurke“, česnek. Po kraji bývají „srstke, rybízl, fazole“. Mnozí též pěstují ve vinohradech „torke“ čili „deně“ rozličných druhů. Z „flaškových dení“ je dobré zelí, „torke s bradavicama“ (tykve) dávají si na ozdobu „na halmare“, jiné druhy jsou pro dobytek. Jádra z „torků“ jsou pochoutkou dětem. Také mírají ve vinohradech na řidko zasázeny „střešně“ nebo „hamrle“ (šlechtěné višně).

Mladší rolnici méně si všimají vinohradů; pomalu je vysekávají a proměňují v pole.

R. 1872 rozdělili si rolnici obecní les, i připadlo ho na půllániky i čtvrtlániky (rustikalisty) po 19 měřicích výměry. Rolnici ze svých lesů mají stelivo a dosti paliva pro svou potřebu. V okolí Líšeň je též hojně lesů „panských“.

Tažným dobytkem je kůň. Čtvrtlánici mají po jednom, půllánici mají po dvou koních. Krávy chová si rolník dvě, málo- který více. Na zabijačku vykrmí si rolníci po dvou třech kusech veprového dobytka.

V zimě rolníci vozí na pole hnůj, „dělají v lese vo drvách“, t. j. kácejí a řežou dříví v lese. Z haluzí dělají otýpky, jimž říkají „derázka“. Drva a derázku vozi z lesa domů. Na budoucí žně chystají si povřisla už v zimě.

Mimořádným výdělkem větších rolníků je „vození šotro a kamení“. Říká se jim též „šotraři“. Mají lom buď ve skalce na svých pozemcích, nebo si skalku najmou v okolí. Ve skalce mají své nádenníky, kteří trhají kamení prachem. Kamení rolníci odvážejí do vápenice v nedalekém Juliánově. Také ve skalce nádenníci „klučo šotro“. Štěrk rolníci rozvážejí na okolní silnice. Rozvezou ho každoročně za 35.000 zl.

Mimo rolníky mají též mnozí domkaři více nebo méně svých polností, některí i po kousku vinohradu. Chudší domkaři a někteří

podruži „vepachtujó si“ kousek „nejjakýho pola“. Větší domkaři chovají si krávu, ostatní „nejakó kozo“. Zámožnější dávají si své polnosti obdělávat od rolníků, chudší si pole pokopou sami, vzdělají, a též hnúj ve starých putnách odnosí na pole.

Za stara bývaly obecní pastviny; nyní honí pastýř vepřový dobytek, kozy a krávy na „véhon“ (rejdiště).

Vyhání ráno i odpoledne, jde ulicemi a „práská žiló“, aby vyháněli dobytek ze dvorů do stáda.

Po žnich honí pastýř kozy a vepřový dobytek na strniska. Každý je rád, nechá-li mu pastýř na poli „vestát stádo“, t. j. déle-li na něm pobude se stádem, neboť dobytek pole trochu pohnoji. Za stara pastýř, svolávaje do stáda, troubíval na dlouhou troubu, umíval „hrát na dode“ a pěkně „pískat na lopínek“.

2. Obchodiči.

Valná část obyvatelstva lišeňského žíví se obchodem. Obchodníci lišeňští známi jsou daleko široko, i praví se o Lišni, že prý bude soudný den, až všichni Lišnáci budou doma.

Lišnáci vedou obchod s ovozem, s drůbeží, se zvěřinou, s vejci, s mlékem, s vepřovým dobytkem.

a) Hlavním a nejdůležitějším obchodem lišeňským jest obchod s ovozem. Provozuje ho několik zámožnějších domkařů na hrubo. Obchoduji hlavně s ovozem tvrdým, t. j. jablky, hruškami a ořechy. Chodi po Moravě a po Čechách a skupuje ovoce na stromech z celých zahrad, ba i do Štýrska zajízدějí. Do zakoupených zahrad daji své hlidače. Ti si postaví v zahradě slaměnou boudu, hlídají ovoce, sbírají „spadynke“ a trhají ovoce zralé, ukládajíce je na slámě na hromady. Nebo též ovocnáři lišeňští nakoupí ve světě ovoce již natrhaného „na váho“. Ovoce dopravují si do Lišně po železnici nebo po vozích. Veze-li se ovoce na voze, vůz se vystele a přikryje slamou, nebo bývá ovoce na voze — a na železnici vždy — ve „fasuvkách“ a tvrdší druhy v pytlích.

Fasuvka je putna úzká, vysoká, bez ucha, na půl druhé čtvrti, od spodu do vrchu se poněkud rozšíruje, „vobróčke“ má protěný“. „Pantů“ (kšand) nemá, protože se nenosi na zádech. Fasuvky jsou stejně velikosti, a protože jsou dole užší, lze jednu do druhé zastrčiti. Několik se jich sestrká ve skupeninu. Skupe-

niny prázdných fasuvk nastaví se do vozu, a ovocnář odešle si je z Lišně do zakoupené zahrady. Na vrch do neplné fasuvky vloží se na ovoce trochu slámy, na slámu přiklopí se dřevěné dýnko; nad dýnkem, které se trochu vsune do fasuvky, prostrčí se fasuvkou dvěma otvory kolik, mimo to dýnko se utáhne provázky, k vrchnímu kraji fasuvky připojatými, „habe to drželo“.

Dovezené ovoce doma se „sortýruje“. Co je nahnilého, vykrojí se; „vékrajke“ rozprodají se v Lišni. Ovoce natlučené, načervavělé prodají nejdřív. Zdravé ovoce roztríditelné uloží v komorách, kdež je často přehlížejí a překládají, aby nehnilo.

Ovocnář kupuje na hrubo též měkké ovoce, zvláště „špendlike“ na Velehradsku a „planý marhole“ na Mikulovsku. Toto ovoce dopraví se do Lišně na fűrách slamou vystlaných. Z fűr se vysype na vhodném místě na náměstí na slámu a hned se přebírá zdravé od pomačkaného. V noci u hromad někdo hlídá. Ovoce pomačkané se prodá lacino lišeňským dětem; zdravé ovoce odkoupí lišeňské ovocnárky.

Také sušené ovoce, kadlátky a hrušky kupuje na východní Moravě a v Bosně. V pytlích dopraví se do Lišně.

Velkoobchodník ovocnář prodává ovoce „na fasuvke“ nebo „na měřačke“ ¹⁾ nebo „na štvrti“ a „půlštvrti“; suché ovoce též „na váho“.

V poslední léta těmto velkoobchodníkům obchod klesá; chopili se ho i na mnohých jiných místech a dovážejí ovoce do Brna. Ještě před 25 lety jeden ovocnář lišeňský odprodal do Pruska v zimě za 2200 tolarů ovoce.

Drobny obchod s ovozem vedou jenom ženy. Ovoce prodávají v Brně, či jak se v Lišni výbec říká „v městě“. Prodávají „střešně, hamrle, špendlike, planý a velký marhole, broskyne, rybizl, srstke, kadlátke, dorancie, ringle, blome, hroške, jabka, vořeche, hrozne, foškeruše (mišpule), sošený kadlátke a hroške; také špargl a melón“.

Ovocnárky mají doma komory na ovoce. Ovoce kupují jednak od lišeňských ovocnářů a z lišeňských zahrad a sadů, jednak mimo Lišeň. Z mnohých jiných osad dovážejí ovoce do Brna, jmenovitě třešně a švestky; ovocnárky lišeňské od nich ovoce skupují. Také mají mnozí ovocnáři odjinud v Brně svá skladiště

¹⁾ Měřačka je putna s uchem na půl měrice.

ovocná; i do nich naše Lišňačky chodí nakupovat. Nebo si ovocnárka s putnou na zádech zajde do okolí na ovoce, zvláště na „háklivjéši“ ovoce, „broskvje, velký marhole“.

Ovocnářky mají též v Brně svá skladiště, kde skládají své zboží a potřebné nářadí.

Časně ráno v létě v zimě ovocnářky spěchají z Lišně do města. Každá nese na zádech „putno“, buď „plnó“, nese-li ovoce z domu — a třebas ještě na plné putně má opálku s ovocem — nebo „prázno“, má-li ve svém skladišti v Brně ještě zásobu, nebo bude-li teprve v Brně ovoce kupovati.

Ovoce prodávají hlavně na „Zeleným rynko“ a v Jozefské ulici. Každá má tam už své místo. Ovoce z putný vyloží na „vopálke“, jichž má několik, na „vokřinke“¹⁾ a do „plétvých košíků s róčkama“. Každý druh ovoce je rozložen o sobě. Prázdnou putnu položí na zem, na putnu a s obou stran vedle putny skupí „vopálke“, „vokřinke“ a „košičke“. Sedne si za toto své zboží na nízkou čtvernohou stoličku. V „zémě“ má po ruce hrnec s uhlím „na vohřátí“. Nad uhlím chvílemi nahřívá si ruce a do uhlí fouká, „habe belo porád žižlavý“.

Větší ovocnářky místo na putně mají opálky a okřinky s ovocem rozloženy na nízkém rozkládacím stolečku, na kterém také nakladou hromádek ovoce na prodej.

Mimojdoucím nabízejí své zboží: „Dó sem, mladočké, kópijó si!“ — „Slečinko, dó sem, veberó si!“ — „Milostpani, dó si vebrat, dám him laceno!“ — „Milostpane, dó si kópit!“

Kupci se zastavují, a ovocnárka vychvaluje ovoce: „Kópijó! hroške só jak pořta! Kadlátke sladónky jak med! Brošky se jen rozplenó! Vořeche só jak mandle! Hrozne jak cibébe!“ atd. Zdá-li se kupujícímu ovoce drahé, říkají: „Nemůžo dat, došenko, víc!“ — „Zlaťočká, nihde víc nedostanó!“ — „Lacinějá nemůžo dat!“ —

Drobného ovoce, jako třešní, višní, rybizu, srstek, kadlátek kupující může „vokošťovat“. Jen že některí rádi košťují a neradi kupují, nadužívajíce „koštu“ k najezení. Takový nechvalný obyčej měla kterási milostpaní z Brna. Košťovala každého ovoce, a jako by ji nechutnalo, odešla k jiné Lišňačce zase „košťovat“ a zase dále. Ovocnářky znají takové „kunte“, a nemajíce na dlouhou

¹⁾ Vokřinek jest elipsovity, plýtky, podobně pletený jako vopálka.

domluvu kdy, odbudou je zkrátka: „Dež nekópijó, tak jen dó, vodkád přešle!“ a p. Jednou Lišňačka pleskla po ruce takovou milostpaní. Uražená milostpaní žalovala Lišňačku. Ale Lišňačka před soudem vše „jak se patří vepověděla“ a byla uznána nevinnou. Soudce prý se „mosél smít“. Milostpaní s hanbou odcházela, a od té doby jí asi zašla chuť „košťovat“.

Své zboží ovocnářky prodávají všelijak: Třešně ranné, jsouče dražší, prodávají se „na ketičke“; v kytice je 8—10 třešní za krejcar. Později, až je jich více, prodávají je „na hromádkę“ menší a větší po krejcaru a po dvou, nebo „na kchila“. Každá prodavačka má „vážke“ jednoduché, s mísami na provázecích zavěšenými, a závaží větší i menší. Podobně prodávají též „hamrle“. „Špendlike“ a „planý marhole“ čitají, kolik za krejcar. „Velký marhole“ a „broškvje“ čitají též: „za šesták je hich . . .“ nebo: „kopa košťuje . . .“

„Rybíz“ se prodává „na hromádkę“, srstky „měřijó na židlike“. „Kadlátke, dorancije, ringle a blome“ čitají, kolik za krejcar. „Hroške a jabka“ na hromádky po 2—5 kr., lepší druhy kolik za šesták. Ořechy čitají. Prodávají: „papírke“ (ořechy s měkkou skořapkou), „křemeňáče“ (s tvrdou skořepinou) a „krapáče“ (ořechy velké). Hrozny se váží nebo jednotlivé „hóško“ (hrozen) vycení „podli voka“. „Sošený kadlátke a hroške“ prodávají na váhu. „Melóne“ vycení. Prodávají též melóny rozkrájené na díly. „Špargl“ prodávají „ve votýpkách“. V otýpce je kopa neb půl kopy chřestu slabšího nebo silnějšího. Otýpu vycení.

Prodávají také ovoce na zavařování, které nesmí být úplně dozrálé. Též med „ve voštinách“ čili „zavíčkované“ mívají na prodej, jmenovitě k vánocům. — Ovocnářky mívají v komoře nebo na půdě doma „na režných hinfách“ viset „dorancije“ a na „spagátách“ hrozny. Toto ovoce prodávají na vánoční svátky.

Tak a podobně obchodují. Kupujícímu něco přidávají, říkajíce: „To je přídankem“.

Některé ovocnářky neprodávají „sedá“, nýbrž roznášejí své zboží v putně na zádech ulicemi a po domech, i mimojdoucím nabízejí ovoce. V ruce nosí „vopálke“ neb „vokřinek“ s ovocem, na druhé ruce košík „s róčkó“. Zde onde některá chudobnější ovocnářka, majíc na prodej jeden druh ovoce v „putně“, postaví putnu na příhodném místě, vedle ní rozestře na zemi plachetku,

nadělá hromádek ovoce větších i menších a buď sedí nebo postavá u svého zboží.

Ovocnárky, je-li třeba, dovedou se i „po německé“ domluvit. Šel kdosi z Brna do Lišně, dohonil Lišňáčku ovocnářku a dal se s ní do hovoru. Za řečí tázal se jí: „Jak se domluvite, kupuje-li od vás panička, která česky neumí?“ — „Vo to je malá starost!“ — Lišňáčka na to, — „německé rozomím všechno a pář těch německých slov také homím. Nejak jož se dorozomíme“. — „Jak byste tedy řekla po německu: Kadlátky jsou dobré, okuste, milostpaní!“ Lišňáčka se usmála a bez dlouhého přemýšlení pravila: „Kadlátkn is kút, šmekn knédlige Frau!“ „Dobře to umíte!“ usmíval se spolujdoucí. „A ještě mi něco povězte po německu“. — „Proč bech hale nepověděla, — co homím, povím.“ — „Jak byste řekla: „Kadlátek je deset za krejcar, jezte, milostpaní.“ — „Kadlátkn is cén grajer, — fresn knédlige Frau!“ — Průvodčí se hlasitě rozesmál. „Co se smijó?“ — pravila Lišňáčka, — „nedávno sem to povidala také tak jedné milostpaní, a ta se tak smila, haž se za boke chetala, a já s ňo. Dosavád nevím, čemo se tak smila.“ — Se židovkami Lišňáčky smlouvají se druhdy češtinou židovskou: „Kópijó ten zajíc! Nebodó ho kópit? Co mně za ře bodó dat?“

b) Obchod s drůbeží provozuje mnoho žen, jsou to hlavně manželky a dcery domkařů a podruhů. Říká se jim „drůbežnáčky“. Muž málokterý obchoduje s drůbeží, je „drůbežníkem“.¹⁾ Prodávají v městě své zboží, hlavně „na Dominikánském placo“. Mají na prodej „kořata a holobe“, též „kapóne, krmený hose a kachne“. Prodávají „kořata a kapóne živý“, — „holobe só zaříznutý a vošklobaný“. V Brně drůbežnáčky mají každá své místo. Sedí na stoličce a podobně jak ovocnárky mají před sebou a s obou stran své zboží rozloženo, jen že místo putny mají „škrošno“, v níž jsou kuřata a kapouni živí. Zaříznutou drůbež mají před sebou na stolečku; — živé husy a kachny na opálkách povázány vedle stolečka. — Některá drůbežnáčka chodí městem a nabízí na prodej drůbež.

Také drůbežnáčky mají v Brně svá skladiště, v nichž ukládají své nářadí a drůbež, kteréž toho dne neprodají.

¹⁾ Na východní Moravě drůbežnáčkům říkají „kuřenčáři“.

Husy a kachny krmené kupují v okolí Brna. Kuřat, holubův a kapounů chodí nakupovat na východní Moravu až po hranice uherské. Kraj ten znají tak dobře jak okolí Brna, a někteří dovedou hovořiti tamějším nárečím. Drůbežnák nebo drůbežnáčka vydají se tam se „škrošno“ na zádech. Říká se jim proto také „škrošňař, škrošňařka“. Chodí po osadách volajice: „Kořat, holobe prodat!“ Nakoupenou drůbež dávají do škrošně.

Škrošňa je zvláštní posada na nošení drůbeže. Má přízemí a dvoje poschodi neboli tří příhrádky. Každá příhrádka má dřevěnou podlahu. Posada tato má v rozích čtyři kolmé sloupky dřevěné, které vyčnívají zespod pod přízemím. Obě boční strany a strana zadní jsou kruhovitě obepjaty několika pruty (vobróčkama). V přední straně jsou vodorovně šprušle a mezi nimi vysouvací prkénka, jimiž jsou uzavřeny příhrádky. Prkénka jsou upjata dřevěným „rygličkem“. Má-li se příhrádka otevřít, vysune se prkénko. V každé příhrádce je dřevěné korýtko na zrni a dřevěný talířek na vodu. Celá škrošňa mimo spodek a stranu přední obtažena jest silným režným plátnem, které je pevně přibito. V přední straně jsou upevněny dva „pante“ (kšandy), jimiž se ruce prostrčí a škrošňa zavěsi na záda.

Do příhrádek škrošňařka zastrká nakoupenou drůbež, nasýpe ji do korýtek zrní, zavěsi škrošňu na záda a provolávajíc kráčí a kupuje dálé. Drůbež ve škrošni z korýtek pozobuje zrní, — chvílemi všečený kohoutek vystrčí mezi „šprošlama“ hlavu a „zakukyrák“ Lišňáčce do uší, jako by ji chtěl poděkovati za pohodlný kvartýr v podivné té kleci. Občas škrošňařka musí také napojiti svůj ptačí orchestr. Tu postavi škrošňu, nalije do příhrádek na talířky vody, „a haž se ti mozekanti zavlažíjí v krko“, vylijí vodu z talířků. — Je-li po žnich, někde za osadou na strnisku vypustí ze škrošně „svó čeládko“, aby se popásla na strnisku, a obratně pak „te pisklóne“ schytá, postrká do škrošně a ubírá se dálé.

Až nakoupí škrošňu plnou, poše psaní do Lišně své dceři (dcera své mateče, škrošňař své manželce). V listě tom oznamuje, že škrošňu odsílá po železnici do Brna. V Brně pak už čeká dcera nebo matka na škrošňu a s drůbeží potom obchoduje. Ihned ovšem odešle mateče nebo matka dceři prázdnou škrošňu do světa. Ta kupuje dálé a zase potom plnou škrošňu zaše do Brna. Tak se zásilka třeba opakuje několikrát.

Drůbežnáci, jak řečeno, chodi za svým obchodem daleko, či jak sami řikají „kraj světa“. Před dávnými a dávnými časy chodívali asi ještě dále než nyní. Neboť Kolumbus, když objevil Ameriku a vystoupil na břeh, byl prý nemálo překvapen. Uviděl tam člověka po evropsku oděného. Jak tak se spolu dorozuměli, a Kolumbus se dověděl, že je to Lišňák, který se tam dostal na škrošni už před ním.

c) Obchodníci a obchodnice s drůbeží provozují též obchod se zvěřinou. Říká se jim „zvěřinář a zvěřinářka“. Prodávají v městě „zajice, srnce, korotvje, bažante“, — mimo zvěřinu též kůzlata. Korotve a bažanty „šklubó“, zajice a srnce „slikajó“ až před prodejem, „habe to nevoschlo“. Zajice, srnce a kůzlata prodávají celé nebo po částkách, jak si přeje kupující. Mista svá mají hlavně na „Dominikánském placo“, „slečenó zvěřino“ vykládají na stolečku, ostatní na opálkách. Zvěřinu a kůzlata nakupují v okoli nebo i v osadách vzdálenějších.

d) Obchod s vejci na hrubo provozuje několik domkařů; jsou to hlavně titěř, kteří na hrubo obchoduji s ovocem. Mají ve svých sklepích „kadečke“, v nichž do rozřídlého vápna vejce nakládají. Taková vejce nesmějí být puklá nebo miti slabou skořápkou. Proto, kdo nakládá, musí vejce proklepávat. Vezme totiž do každé ruky po vejci, klepne vejcem o vejce, zkoušeje tak, hodí-li se nakládat. Vybraná takto vejce staví pak do kadeček těsně vedle sebe, „špicó“ dolů. Mívají v kadečkách naloženo kolik set kop vajec, některí až 9000 kop.

Vejce skupují na východní Moravě po osadách. Nakoupená vejce snesou v každé osadě na vhodné místo. Kupují, až nakoupí vajec tolik, „habe to stálo za furo“. Potom jedou s košinovým vozem osadu od osady a do košin do sečky ukládají vejce a dopraví je domů.

Tito velkoobchodníci prodávají vejce na kopy. Rozesílají je v úzkých, dlouhých dřevěných bedničkách v sečce daleko i za hranice naší říše, do Vratislavě, do Hamburka, Genevy a j. Od několika let i tento obchod se jim daří méně, z týchž přičin jako hrubý obchod s ovocem.

Drobny obchod s vejci vedou ženy. Mimo vejce prodávají také „potro a tvaroh“.

Obyčejně roznášejí po dědinách ovoce, zeleninu a p. a výměnou nebo za stržené penize skupují tam vejce, máslo a tvářoh;

vejce kupují též od oněch velkoobchodníků lišeňských. Prodávají v městě hlavně na „Kapocinským plácko“ a na „Célo“; některé chodi též po domech.

e) Obchod s mlékem provozuje několik domkařů („mličařů“) na hrubo. Na jednokoňském voziku, vhodně upraveném, mají plecháče. Každodenně odpoledne jezdí po okoli, skupujíce mléko. Druhého dne časně ráno dovážejí mléko do Brna pekařům a do kaváren.

Drobny obchod s mlékem provozují ženy „mličařky“. Den jak den odpoledne chodi s putnou, v níž mají skupeny větší a menší plecháče, po Lišni a okoli a skupují mléko, jež pak časně ráno nosí do města. V Brně prodávají hlavně na „Křenuvé, Célo a Kapocinským plácko“. Některé mličařky mají už své stálé odběratele, jimž každodenně donášejí mléko. Mléko se ráno odprodá, a mličařky nesou prázdné plecháče v putnách domů. K 9. hodině už bývají doma a odpoledne zase „chodijó po mlíce“.

Některé mličařky jezdí s vozíkem, taženým jedním nebo dvěma psy. Mličařka „kučiruje“, a kde je do kopce, tlačí ze zadu vozík. Na zpáteční zase cestě, kde je s kopce, mličařka přisedne na vozík, a psi veselé upalují domů.

Putna.

Oznamem lišeňských obchodnic je putna, kterou nosí na zádech. „Chodit s potnó“ znamená obchodovati s ovocem, zvěřinou, vejci a mlékem. Proto říká se těmto obchodnicím též „potnařke“.

Putna má dva „pante“ (kšandy), jimiž se ruce prostrčí a putna zavěší na záda. Na hoře na putně jest ucho, za něž se rukou zachytne, když se putna sdělává se zad. Utažena je „vobróčkama“, buď dřevěnými nebo ze žlutého plechu a vždy čistě vydrhnuta. Nese-li Lišňáčka putnu plnou, podloží si, „habe to neklačilo“, zespod na záda pod putnu „bólčata“, malou to, senem vycpanou podušku, kterouž dole přiváže k pantům, „habe ne-spadala“. Když se vracejí domů s prázdnou putnou, hodi bólčata do putny.

Časně z rána v zimě v létě cestou z Lišně do města je neobyčejně živo. Nejrannější jsou mličařky „s potnama a psé-kama“, za nimi jdou ostatní putnařky; mimo to mnoho dělníků a dělnic továrních. Je to nepřetržitá živá řada lidstva. Je-li tma,

obchodnice nesou si „laterně“, jimiž cesta z Lišně do Brna světlíkuje.

Opoledne mezi 2. a 3. hodinou obchodnice lišenské vracejí se z Brna. Dobře-li pochodily, zastaví se někde na předměstí na „slozo“ vína, na posilněnou, v krámě koupí si mouky nebo jiných potřeb pro dům a dětem nějaký rohlík vitaného. Zemřelému dítěti matka nese z města na putně „trohličko“ (rakvičku).

Putna je veliké části lišenských žen stálou průvodkyní. Jedna stará putnařka tak zvykla putně, že když sestárla a světem už s putnou chodit nemohla, musila stále nositi na zádech putnu a v ní kámen, aby se udržela v rovnováze.

A výtěžek tohoto hrdelného obchodování je nepoměrně skrovny. Jako nyní všude, i v tomto oboru obchodním je veliká soutěž. Z Lišně samé chodi do Brna putnařek se 400, a novější dobou plete se jim do obchodu mnoho prodavaček z Brna a z okolí. V Brně platí prodavačka z místa na čtvereční metr 16 K na rok a z „kamrliko“ (skladu) 3 K na měsíc. Na místě prodávat smí jen do 12 hodin a podomního obchodu nyní provozovati nesmí; každý přestupek se pokutuje. Chudá putnařka, která by takovou pokutou pozbyla všeho kapitálu obchodního, volí si ji raději odseděti, šest hodin za korunu; vždyť základní kapitál chudších obchodnic je skrovničký — obyčejně 5—6 zl. všeho všudy! Tohoto svého kmenového jméni putnařka se netkne, své skrovné potřeby uhrazuje jenom z čistého výtěžku, 30—40 kr. za den. Nyní národnostní soupeření dotýká se i našich obchodnic lišenských. K jedné z nich docházel pán a nakupoval u ní pravidelně. Nedávno zastavil se zase u ní, ale panička jim škubla, pravíc: „Pod pryč, to je Češka!“ načež pán: „Už od vás nebudeme kupovat, budeme mit německé ovocnárky.“ Ale naše Lišňáčka mu statečně odsekla: „A co si počnó bez nás? Debe ne nás, neměli be co jest. A dež voni vod Němkeň, zasé Češi vod nás, šak je hich v Brně chvála Boho dosť a porád hich přebévá!“

f) Obchod s vepřovým dobytkem provozovalo několik oněch velkoobchodníků, kteří obchoduji též s ovocem a vejci.

Obyčejně dva, tři velkoobchodníci do spolku obchodovali s vepřovým dobytkem, který kupovali po osadách v Uhrách i v Bosně. Koupěná stáda dopravena byla po železnici do Brna. Všechn dobytek rozdělili pak na několik stád, a každé takové

stádo svěřili dvěma spolehlivým „hoňákům“ čili „honcům“, a rozeslali honce se stády na různé strany — „rozháněli bagóně“. Honcům a též majetníkům stád říkalo se „bagónař“.

Honci honili bagouny osadu od osady. Kde cestou přihrnali k řece nebo k rybníku, věhnali stádo do vody, aby se probrodilo. Ženouce dobytek osadou, chvílemi práskali ohebnými bičíky řemennými, upozorňujice takto osadníky, kteří bez toho čekali na bagounáře. Honci hnali stádo před hospodou, koupili turkyně nebo ječmene a nasypali vepřům na zem. Koupěchtiví přicházeli, vybrali si bagouna a dohodli se o ceně. Kupující mival s bagounářem úmluvu, na př.: pošlo-li by dobytče do 14 dní, trati je bagounář a p. Za bagouny kupující platívali až po sv. Martině. Bagounář zapisoval do knížky svému pánu zevrubně každého kupitele a smluvenou s ním cenu. Prodané dobytče hoňák vyhnal ze stáda, popadl je za zadní nožky a zavlekl je kupiteli do domu, začež dostal „nejaký vocasný“.

Bagounáři noclehovali v hospodě; stádo měli pod kolhou nebo v prázdném chlévě.

Tak honili stádo, až je rozprodali. Honivali po Moravě i po Čechách.

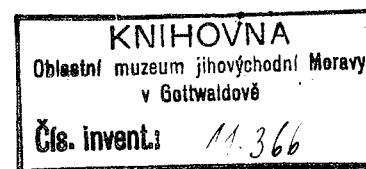
Majetníci stád šli též každý s některým stádem a občas zašli neb zajeli si za ostatními najatými hoňáky podívat se, jak obchoduji. Po sv. Martině obchodníci sami chodili po osadách vybírat peníze za prodaný dobytek.

Tento obchod ještě před nedávnými lety dobře se dařil a býval výnosný, novější dobou však zanikl vlivem přiostřených zákonů, dle nichž vepřový dobytek honiti se nesmí; obchodník má buď doma dobytek tento chovati a prodávat, nebo jej na vozích rozvážeti. Zkusil toho jeden lišenský obchodník; nastavěl rozsáhlých krmníkův a vozmo obchodoval, ale nedařilo se mu.

Marjána vodsklepa.

V Lišni bývaly dvě hokynářky; jedna byla „ho sklepa“ nedaleko „čapale“ (dětské školky), druhá „v městečko proti ratchózo“. Nyní hokynář jenom jedna, „v městečko“.

Je tomu teprve několik let, co zemřela „Marjána vodsklepa“. Prodávala u sklepa mnoho let. Zemřela jako letitá stařena. Byla to poctivá a zbožná osoba. V mladších letech „vochrůmala“ na nohou i na rukou. Živila se poctivě hokynářstvím.

Sklep, u něhož prodávala, jest na ulici, vedle silnice, proti hostinci „U modré hvězdy“, jehož jest majetkem. Do sklepa, jehož překlenuté schodiště vyčnívá ze země, jsou kolmé dvěře. Ve sklepě měla „Marjána“ uloženo své zboží a před sklepem od rána do večera mívala na stolečku a v opálkách své zboží vyloženo. Stoleček stával u dveří, opálky na kamenech na nízkém břehu, jenž se sklání ke sklepku.

Na opálkách mívala: brambory, hlávky (zelné), rozličné ovoce, „votýpke zelenine“, okurky, houby, „paradajský jabka“, žemličky a rohlíky. — Na stolečku u dveří měla „dřevěnou škatolu“ s příhrádkami; — na škatuli bylo skleněné viko, „habe se tam neprášilo“. Ve škatuli bylo „cogroví a perníkoví“ pro děti: „peřinke, špalíčke, piščalke cogrový, hitrničke, štangličke, panenke, kolečka, flaščičke skleněný nebo cogrový se sladkou vodičkou, rostroks, vincétle, cogrlata, svatojánské chlib, cogrkandl“. Na stolečku byly „hromádky rybízlo, srstek, jahod, střešné, lískuvé voříšků“ a j. — Vedle stolečka mívala hrnec s „kesaném vokurkama“, — „plocar s vodičkou z vařených hrošek;“ — „vařený hroške“ byly vedle na opálce.

Sedávala u dveří na kameni. Na noc poklidila vše do sklepa; — jen „škatolu s cogrovim“ brávala si na noc domů, — „habe to nezvlhlo“, — ráno pak ji zase nesla ke sklepku.

Bylo-li nepohodlné počasi, nechala zboží ve sklepě, — jen něco ho na opálkách sestavila nahoru na schody, a sedávala ve sklepě nad schodištěm na nízké stoličce, u pootevřených dveří. — V zimě dělávala to také tak, a mívala „na vohřáti“ pod stoličkou hrnek s uhlím a vedle sebe „na vohřáti rokó“ druhý hrnek.

Psati neuměla, — a přec úcty řádně písemně vedla. Co ji byl kdo za zboží dlužen, vše měla zapsáno křidou na vnitřní straně dveří od sklepa. Měla své značky: tečky, čárky kratší a delší, tenší a tlustší, — kolečka větší a menší.

Tečka známenala krejcar. Malé kolečko o značilo 5 kr. čili „pěšáček“. Kolečko malé s čárkou ↓ bylo 10 kr. čili „šesták“. Velkým kolečkem ○ označovala „rénské“.

Na př. . . . = 3 kr.

○ . . = 7 kr.

○ ○ ○ . = 31 kr.

○ ○ . = 1 zl. 6 kr.

Dlužníci byli poznamenáni vedle svého dluhu. Jména dlužníků byla vyznačena čárkami kolmými, jež „dle persónē vepádale“, — kratší nebo delší, tenší nebo „kloščí“.

V těchto svých „počtách“ se nezmýlila nikdy. Když se ji někdo tázal: „Hde pak, Marjánko, vesim na dveřích?“, ukázala hned prstem: „Tudle!“ — „A koli pak so dložen?“ — Vždy udala správně. — Začalo-li pokrápět, — hned starostlivě dvěře od sklepa přivirala, „habe jí to dýšč nespláchl“.

Děti měly „Marjáno vod sklepa“ rády, — chodily k ní kupovat; — zvláště rády prohlížely si skleněným víkem rozdivně ty sladkotiny ve škatuli. Marjána dětem přála. — Říkaly jí: „Děte mně za grécar jablek, hodně velký a červený a hodně moc!“ — „A grécar zpátke bes nechcel ještě? No, podjen, pod, dostaneš hodně moc a pěkný. Tade máš, — jedno je přídankem“.

Také říkávala dětem: „Haž se bodo vdávat, bodeť za mládence a za dróžke. Hočte se tancujat, habeste na mó svarbo homěli!“ —

Kolem sklepa děti obskakovaly rády, Marjánce rády kolem sklepa zametaly, „habe to tam měla v pořádko“. — Marjánka ovšem znala děti a neopominula jejich ochoty odměniti něčim ze „škatule“.

„Potnařke, jak šle z města“ podél sklepa, — zastavily se a Marjánce povídely „co novýho“ V neděli odpoledne přišla za „Marjánkó“ ke sklepu „nekerá tetka a poplkala“ si s „Marjánkó“. Někdy třebas jich tam měla několik; — tetky sedávaly na břehu na kamenech, — „v náručó“ malé děti, — a rozpovídaly se s „Marjánkó“. „Kerési štverák“ říkával jim, že tam „tisknó novine“.

Když zemřela, naříkaly děti. Měla slavný pohřeb, jako nejbohatší svobodné děvče. Do rakve přistrojili ji jako družičku s věnečkem na hlavě. Mladenci a družičky a kde kdo doprovázel „Marjánko vod sklepa“ ke hrobu. — Na pohřeb měla ušetřeno, — a „pár zašporovaných rénských“ odporučila před smrtí chudým příbuzným. —

Dosud je „Marjánka vod sklepa“ v blahé paměti v Lišni.

Po její smrti druhá hokynářka „z městečka“ najala si na své zboží „Marjánčiné sklep“, — ale hokynář „v městečko proti ratchózo“.

3. Dělnici tovární.

V brněnských továrnách hledá výživy většina mužů: domkařů a podruhů. Též synové jejich, sotva vychodí školu, „dó do fabrike“. Také něco málo svobodných děvčat, deer to domkařův a podruhů chodi do továren.

Manželky továrních dělníků po většině obchodují a starají se o domácnost a o pole své nebo najaté.

Tovární dělníci dle rozličné práce tovární mají rozličné názvy. Někteří jsou „kalci, kalčijó ho mašin“, jiní „drakslíři, rajbuvňaci, pracujó v rajbuvňách“, t. j. v továrnách na plechové náčini, „přadláci“, předou vlnu, „barevnáci, železáři, koželozi“ a j. Hoši nováčci obyčejně „kraplujó“, trhají hadry v továrnách.

Dělníci pracují týden ve dne, týden v noci. Ráno jdou denní dělníci do města, noční z města, — „k víčeró“ na opak. Dělníci chodi každodenně domů. V šátku nesou si do továrny nějaké jídlo, obyčejně kus chleba, k němuž si v Brně něco přikoupí.

4. Nádenníci.

O nádenníky je v Lišni potíž; jenom nepatrná část chudšího obyvatelstva „chodi na tovarych“. Nádenniči hlavně u velkostatku, „chodijó na panský“.

Některé nádennice vedou též časem drobný obchůdek. Sbírají totiž rozličné traviny a květiny lesní a prodávají je v Brně květinářkám, — hledají léčivé zeliny a nosí je na prodej do města do lékáren. — Též lesní jahody, maliny, liskové oršky po lesích sbírají a prodávají je buď po Lišni, — nebo zajdou do Brna. Také chodi po hubách, — a podobně hledí je zpeněžiti. Některá nakoupí si v okoli šlechtěných jahod a obchoduje s nimi v městě.

Toto zboží nosívají do města v putnách. — Některá nakoupí, když poprodá své zboží, v městě salátu, „vokurké, paradajských jabliček“ neb jiné zeleniny, nese to v putně domů a prodává po Lišni. V zimě nádenniči v lesích, — dělají „koščata“ na prodej. Též vysekávají v lese pařezy, — a rozštípané pařezy v putnách prodávají po Lišni, volajíce: Nekópite kóske?“

III. Cizí obchodníci a živnostníci do Lišně za výživou přicházející.

V Lišni je stále živý ruch, zvláště ráno a od druhé, třetí hodiny odpolední do pozdního večera. Jeden spěchá sem, druhý

tam. Mličařky, putnařky, škrošnařky, dělníci tovární chvátají do města a z města, rolníci na pole a s pole, štěrkari odjízdějí a přijízdějí. A co těch „čopalákův“ a školákův i školaček!

V číly tento ruch domácí misí se příchozí obchodníci, řemeslníci, umělci a prodavači, kteří z blízka i z daleka do Lišně za výdělkem přicházejí. Den co den bývá jich v Lišni několik. Jeden z nich hlasitě provolává, druhý tudliká na pišťalu, jiný zas se oznamuje jinak.

Co Lišňaci mají na prodej, s tim obchodují sami vně osady, hlavně v Brně. Proto nemnoho jest živnostníků, přicházejicích do Lišně nakupovat.

1. Začasté dochází do Lišně z okoli řezník, aby tu koupil nějaké dobytče. V pravé ruce má čagan, v levé provaz, před ním běží řeznický pes. Řezník chvátá ulicemi rychlým krokem, provolávaje: „Hej! máte neco na prodej?“ V některých domech, kde doufá, že by něco bylo, se zastaví, smlouvá s hospodářem, až se dohodnou. „No tak jož plácnite na roko!“ domlouvá hospodáři, podává mu hodně méně, než on si dobytče cení. „Ve smlováte do krvje!“ namítá hospodář. Posléze dohodnou se přece, „plácnó si“, a dobytče je řeznikovo. Odváděje dobytče, řezník dá dívce „vocasnýho“. Na důkaz, že si ho zasloužila, děvečka doloží: „Šak sem to jalovico dobře spravovala. Podivajó se, jak se bleščí!“

2. Handrlák z Kunovic u Hradiště chodi osadou a tudliká na pišťalu. Chvílemi se zastaví, čekají, až ho někdo zavolá. Za hadry dává jehly, špendlíky, prstýnky nebo nějaký ten halíř. Hadry sbírá do měcha, snáší je z okolních osad na jedno místo a posílá pak větší sbírku do papírny.

3. Hadrařka čili handrlačka chodi s putnou ulicemi a provolává, čekají, až ji někdo zavolá. Sbírá do putny hadry a kosti za skrovny peníz. Kosti pak prodává do kostivárny, hadry do papíren.

4. Popelář před lety jezdíval s vozem. Kupoval popel a prodával pak mydlářům. Jeda ulicemi provolával, chvílemi se zastavil a čekal, přinese-li kdo popel na prodej. Nyní už popeláři nejezdí.

Za to tím hojněji zboží nejrozmanitějšího dováží se do Lišně na prodej. Z potravin dodávají se tam hlavně zeleniny

i jiné potraviny, jež se v Lišni nevyrábějí. I dostavuji se tam občas:

1. Cebolář dojíždí s dvoukolým vozíkem. Obyčejně táhne vozík s kamarádem nebo se ženou. Na vozíku mají: cibuli, česnek a rozmanitá semena zeleninová a květinová. Vozík si někde před hospodou postaví a chodí dům od domu nabízet své zboží.

2. Na podzim dostavují se hlávkáři. Jsou to rolnici hlavně z Modřic u Brna, kteří na vozích rozvážejí osadami zelné hlávky. Prodávají na kopy neb i jednotlivé hlávky.

3. Rolnici od Mikulova rozvážejí po osadách okurky. Vokurkář jede světem, až rozprodá všechno. Hospodyně lišenské kupuje od nich pro domácí potřebu, něco na salát, něco na naložení.

4. Tvarůžkář přiváží v bedně na tragači „tvarůžke“ či „sérke“. Má „sérke hroby dvogrécaruvy“ a „drobný grécaruvy“. Zastavuje se u hospod a prodává hostinským své zboží na kopy.

5. Před lety roznášely kvasničářky řídké kvasnice pivné. Toto své zboží nosily v putnách na zádech. Putna měla dřevěný přiklop se širokým otvorem, zadělaným dřevěnou zátkou. Kvasničárka, chodíc dům od domu, prodávala kvasnice na žejdlíky. Zvláště před svátky mívala dobrý výdělek, býval řel veliký shon o kvasnice.

6. Před svátky velikonočními přicházejí Slováci z Březové u Brodu se sladkým dřevem. Na náměstí někde na rohu domu prodavač rozloží na plachetce své zboží a vedle něho na zemi usedne. Sladké dřevo vábí hlavně děti; za chvíli jich má prodavač plno okolo sebe. Chasa kupuje si „žile na mrskút“. Hospodyně též mu odkoupí sladkého dřeva, „habe měle dětum vod kašlo“.

Nakoupiti si látek na šaty, hotového šatstva a rozmanitého drobného zboží v domácnosti potřebného mají naši Lišňáci dost příležitosti v blízkém Brně, kamž jich každodenně mnoho dochází. Ale i s tímto zbožím dostavují se do Lišně občas rozliční drobní obchodníci podomní. Jsou to jmenovitě:

1. Sokňař nebo sokňářka. V uzle na zádech roznáší po domech sukně bavlněné a polobavlněné. Má dobré a laciné zboží a proto také dobrý odbytek.

2. Plátenkář (n. plátežník) dochází z Čech, obvykle se ženou (plátenkářkou n. plátežnicou). V některé osadě mají složenou

zá sobu svého plátěného zboží: štůčky plátna, kanafasy, šátky, zástery a p., jež pak po okolních osadách roznášejí v uzlech na zádech, chodice dům od domu.

3. Klobóčník přichází do Lišně přede zněmi. Má na prodej slaměné klobouky po 20, 30 kr. Kupují si je mužští a nosívají je toliko při polní práci za letního vedra.

4. Papučák přináší na podzim papuče pletené ze „šlaků“ (okrajků soukenných). Hospodyně si je kupují na zimu, dávajíce si je podšít koží, obvykle ze starých holinek.

5. Kanickář vykračuje si osadou „jako pán“; vždyť všecko své zboží má po kapsách. Jeho zbožím jsou: tkaničky, šnůrky, knofličky ke košilím, jehly, špendlíky a p., jež nabízí po domech na prodej.

6. Škrobař nebo škrobařka ze Slavkova přináší v putně pšeničný škrob.

7. Hulkař nese pod paží svazek svého zboží. Jsou to silné hole, nahoře zahnuté, dole okuté, tak zvané čakany.

8. Grán (Krajinec), muž postavy vysoké, silné kostnaté. Na zádech nese „dřevěnó halmárko“, v ní má několik zásuvek plných rozmanitého zboží galanterního. Na almárce balíky zboží řemenem připjaté.

9. Bosník „je vetáhlé a vočadlé“. Dle jeho bosenského kroje děti ho nazývají Turkem, zvědavě si ho prohlížejíce od hlavy po paty. Kolem krku na řemenu zavěšen má koš a v něm: nože, dýmky, čibuky, špičky na doutníky, turecké nože v dřevěných pošvách. Mimo to v ruce nese několik hůlek višňových a krátkých i dlouhých trysek „tureckých“. Též v kapsách rozličné drobotiny na prodej.

10. Hračkař nebo hračkařka nosí v koši rozmanité dětské hračky. Také mívá na prodej pěkné dřevěné holubičky, žluté kanárky, jež si v mnohých domech kupují a ve světnici nad oknem zavěšují.

Kuchyňským a domácím náčiním a rozličným drobným zbožím v domácnosti potřebným opatřují Lišeň skoro výhradně drobní obchodníci přespolní.

1. Hrnčíř veze na dvoukolém vozíku své zboží, slamou proložené. Má tam rozmanité hrnce, hrnky a hrnečky, džbánky, talíře a misy. Vozík někde ostavi, vezme do rukou něco svého

zboží a chodí s ním po domech. Místo peněz bere také hadry, kosti a staré železo.

2. Drátař se dříve zabýval jenom dratováním puklých nebo rozbitých nádob hliněných. Nyní, kdy je kuchyňské náčiní namnoze plechové, prodává také plechové hrnce, „šofánke“, struhátka, pasti a p.

3. Sklínkař nese na hlavě velký podlouhlý koš „s róčkou“. V koši má sklinky, láhve, vázy, lampy a p. Koš nese volně na hlavě, jenom chvílemi jej přidržuje rukou.

4. Vářečkář roznáší po domech v koší své zboží: varecky, dřevěná miský, válce na nudle, dřevěné hračky a j.

5. Křiváček, obyčejně Valach, roznáší tolíkéz v koší své zboží: křiváky (kudly), kuchyňské nože, jalovcové dýmky se „žebrem“ (zvláštní tryskou), jalovcové špičky na doutníky a p.

„zebrami“ (živáčkami) vytváří. Výzdoba bytů obrazy svatých stará se v obrazkách, který je zasklené i nezasklené roznáší po domech v dřevěné slámce na zádech. K němu druhí se:

7. Hodinář ze Šumavy, donášející oblibené „švarevaldke“ (švarevaldské hodiny).

8. Kartáčník přináší kartáče na šaty, na boty, na drhnutí podlahy a na čištění koní; má je na provázku navlečeny a přes rameno přehozeny.

9. Chudobní sousedé z okolí, zvláště z Horákova, muži i ženy, dodávají domácnostem lišeňským pometla neboli koštata. Pometlář je vozi na trakači, pometlařka je nosí na zádech.

10. Šerkař přijíždí s trakařem, na němž veze bednu se svým zbožím. V bedně má papírové krabice a v každé z nich po jistém počtu „škatulek“ sirek. Přijede-li do osady, trakař ostaví někde u hospody, vezme na ruku několik krabic, a chodě dům od domu, prodává sirkы na hrubo (po krabicích) i na drobno (po škatulkách).

11 Rolníci v nedalekých osadách Ochozi a Ubcích mají své vápenné peci. Od jara do zimy rozvážejí tito vápennici na vozích párem koní vápno po celém okoli. Na kozlíku sedí hospodář, na rozpoře synek nebo čeledín. Oba mají na sobě boty s holinkami, koženice do bot a bílé haleny. Na rozpoře mají přivázány dřevěné obruče. Začne-li pokrápět, zabodnou nad vůz do železných oušek obruče a přes ně roztáhnou silnou režnou plachtu. Běda by bylo, kdyby vápenník zapomněl této plachty,

a chytíl ho déšť v širém poli! Nezbývalo by, než vypřáhnouti honem koně a vápno i s vozem zůstaviti osudu. Jeda osadou vápenník provolává mohutným, hlubokým hlasem. Chvílemi se zastaví a čeká kupečů. Vápno prodává na čtvrti a na půlčtvrti. Vraceje se s prázdným domů, hospodář hovi si pohodlně ve voze na slámě a na kozlíku, u koní sedí synek nebo čeledín.

Z týchž osad, Ochoze a Ubcí, přicházejí chudoňné ženy, zvláště před svátky s vápnem na prodej. V apnářka nese pýtel s vápnem v trávnici na zádech. Časně ráno volá ulicemi a rozhlíží se, zda ji kdo zavolá. Prodává na drobno po 5, 10 kr., neměří, neváží, dá spravedlivě „podli voka“.

12. Chudobní lidé od Ochoze, muži i ženy, přicházejí s bílým pískem. Pískař obyčejně na trakaři veze pytel s piskem, žena nosí pytel na zádech. Mají buď „fajnův píseček“; jež hospodyně kupují „na pucování kocheňského náčiní“, nebo hrubší bílý písek, iehož se přidává do vápna na líčení.

13. Chudobný lid v okolních osadách „dělává v lesách vo drvách“, t. j. kácejí stromy a řezou dříví. Od práce dostanou „neco na penězách a halozi“. Z haluzí nadělají prýglů (oklešků), jež pak prodávají, a přicházejí také do Lišně. Drvář přiveze oklešky na trakači, drvářka nese na zádech „nůšo tenších ščaglů“. Chodí dům od domu a poptávají se: „Nekópite dříví? Dám je laceno!“ Mívají též na prodej „boruvé lóč a hůlky k fazolám“.

Někdy také přijede z okolí „forman“ s fůrou „pryglů“ na prodej.

14. Potřeby psací opatřuje papírník. Má na zádech dřevěnou almárku a v ní nese archy psacího papíru, listovní papír, obálky, péra, držátka a tužky.

Hospodářské nářadí a jiné potřeby hospodářské skoro všecky dodávají do Lišně vyrabitelé přespolní.

1. Z jara přijíždí od Křtin k o l e č k á ř. Přiváží plnou fůru koleček, trakařův a žebříků. Cenu žebře odhaduje podle „šproslů“; kolik jich na něm, tolik šestáků zaň.

2. Krajan kolečkářův, košinář, přiváží zase s fůru košin, košů na jablíčka (brambory) a na nasazování hus. a slepic.

3. Časně s jara dostavuje se říčičář neboli síťař. Na trakaři přiváží řitice a síta, luby a sítě drátěné i žíněné. Někde

obejde několik domů nabízet svých výrobkův a zeptat se, maji-li co na správu. Co kde takového dostane, hned si odnese, zasedne si u svého zboží a spravuje řitice a sita. Lidé docházejí k němu kupovat řitice, sita na mouku a sítka na mléko a nosí mu na správku porouchané takové náčiný.

4. V opálkař přiváží na dvoukolém voziku „vopálke velký he malý, s róčkó nebo bez róčke“. Zboží jeho jest upleteno z kořinků lesních stromův a z pevných „palačin“ tvrdého dřeva. Mívá v Lišni dobrý odbyt, neboť Lišnačky jeho výrobků v obchodě potřebují mnoho.

5. Slaměnkář z Ořechova a z Ořechoviček za Brnem přinášeji v plachtách slaměnky „na pecne he na štrycke“. Hospodyně pochvaluji, že „nétrvanlivější só te slaměnke, co só z Vorechuva.“

6. Lopatař od Křtin dováží na trakaři dřevěné lopaty, hrábě a vidle.

7. Bróskař má okolo krku na řemeni zavěšenou pleteňou ošatku a v ní roznáší po domech brousny, nože a vidličky.

8. Stromkař přicházíva s jara, přinášeje na prodej stromky štěpované i plané. Stává před hospodou čekaje kupců.

9. Stejnou dobou se stromkařem dováživá forman od Křtin kolí do vinohradů.

10. Nedostatku domácí pice spomáhá senař z hor od Křtin, jenž ho přiváží plnou fáru v otýpky svázaného.

11. Kolomaz rolníkům potřebnou dodává kolomazník. Sám ji napálí ze smolného dřeva borového a dováží ji v podlouhlé bečici na trakaři.

Po různu ob čas do Lišně zavítají: žid na kůžky, peři a p., a agenti pojišťoven, továren a prodavači losů, miskáři, sklenáři spravovat rozbitá okna, šlejfiř brousit nůžky, břity a spravovat „palazóre“ a cegáni.

Někteří z těchto přespolních obchodníkův a živnostníkův ubírají se pomalu a klidně ulicemi lišenskými, občas se zastavujice a čekajice kupcův a zákazníků, nebo chodí po domech a nabízejí své zboží. Jini ulicemi provolávají hlasitě a zvučně, každý svým zvláštním zpěvavým způsobem tak, že je po tomto ustáleném volání každý pozná už z daleka. Jsou to jmenovitě: brouskař,

drátař, hadrařka, kolomazník, miškář, popelář, řezník, sklenář, vápenník a vápnařka.¹⁾

O zábavu a jiné „požitky duševní“ starají se tolíkéž četní umělci přespolní.

1. Z Čech od Tábora přijíždí do Lišně komedjanti. Od jara do podzimu co chvíle viděti před „ratchózem“ komedjantský vůz. Komedjantka roznáší po domech tištěné „cedole“, pozvánky na představení. Principál a pajác, oblečení ve svůj úbor, jdou ulicemi, perou na velký a malý buben, oznamujice začátek představení. „Producirujó se na frajplaco před ratchózem,“ nebo, je-li počasí nepříznivé, „v sólo v ratchózo“. Diváci, jmenovitě děti, sedávají na „sicách“, t. j. na deskách položených na bečkách kolem „frajplaco“. Komedjanti provozují tělocvicky, němohry, „fajkumše“ na laně a předvádějí též cvičeného koníka, kozla, psa a p. V přestávkách komedjantka obchází „slavné publikum“, vybírajic na talířek vstupné. V Lišni pobudou komedjanti dva tři dni. Děti jejich chodívají po domech vyprosit několik bramborů nebo trochu mléka. Před odjezdem komedjantka sbírá po domech tištěné pozvánky, vyprošujíc za ně nějakých dárečků.

2. Somáři chodívají světem od jara do zimy a do Lišně přicházejí často. Chodi ulicemi, u některých domů, kde tuší nějaký výdělek, se zastaví a kus, dva kusy zahrají. Zajdou též do hostince a zahrají hostem přítomným.

3. Harfenista na svých potulných cestách zabloudí leckdy také do Lišně. Útulkem jeho je hostinec. Zasedne někam do kouta a sedí skromně, až nař některý host zavolá: „Co ve tam sedíte tak poticho? Zahréte nejakó!“ Na to pozvání nás umělec zladí svůj nástroj a zahraje něco veselého. „A zpívat nehomite?“ ptá se ho zase druhý. Harfeník zpívá rozličné odrhovačky. Za to se od hosti nají i napije a dostane i některý krejcar. V hostinci, kde hrál, se vyspí a bere se pak dále.

4. Pěsničkář přichází se ženou. Nese si bidlo a žena na zádech uzel. Na náměstí zarazi bidlo do země, rozváže uzel a na plachtě na zemi rozloží své kramářské „pjesničke“. Má několik svinutých obrazů, na nichž zhruba namalován děj jeho písni výpravných, zvláště o vraždách a popravách. Na bidlo zavěší obraz, spustí

¹⁾ Hlasy jejich v notách připojeny jsou ke sbírce „Národních písni moravských“ z r. 1901.

se ženou piseň a holí ukazuje na obraze. Přichozím posluchačům nabízí písň po dvou krejcarech „he s notó“.

5. T u m r l a n t jest od Bystřice nad Perštýnem nebo z Čech. Na náměstí postaví si „tumrle“ (kolotoč). Mívá dobrý výdělek. Večer bývá „ho tumrlete“ plno dětí i odrostlých chlapečů a děvčat, kteří se tu za zvuků „vergla“ vesele prohánějí v korbách, na koních, jelenech atd. Tumrlant mává u kolotoče „šajbo“. Jezdci na koních mají v pravici po železné tenké tyči, kterou za jízdy zachycují na šajbě „gróžke“, zprvu železné, až se pak objeví na šajbě „zlaté gróžek“. Kdo tento žlutý kovový kroužek zachytne, je vítězem. Za jízdy hned podá mu tumrlant praporec. Vítěz může se pak za darmo na tumrleti jednou svésti.

6. Mimo verglaře domácí přicházejí i odjinud v e r g l a ř i. Chodi dům od domu a hrou doprošují se almužny. Není všedního dne, aby nebylo slyšet v Lišni aspoň jeden kolovrátek. Nejednou se stane, že se ozvou dva najednou v jedné ulici. Verglaři jsou vítáni zvláště dětem, které rády poskakují kolem nich.

(Přistě dále.)

„Augustin doktor“ a Olomučané.

Napsal Vincenc Prasek.

Gim proslulejší jest jméno Olomučana Augustina Kaesentbrota ze Všebrd, humanisty věhlasu evropského, tím vitanější bude jakýkoli přisporek k jeho životopisu. I ačkoli se proto, kde běží o muže tak slaveného, naskytuje příležitost, prohloubati se v materii a tím objasniti jeho dobu: ale z obavy oprávněně jednak, abych se přiliš nerozptyloval, jednak též z proziravosti, aby nezůstalo v zapomenutí, nač jsem již po druhé přišel, nechci se pouštěti do podrobnějších studií o tom, čeho mi poskytuje vzácný formulář Olomucký, nýbrž přestávaje na tomto prameni podávám jen několik listů českých buď od Augustina psaných, buď k němu se vztahujících.

Zasahujeť předmět náš dosti hluboko do časových proudů tehdejších, takže bychom měli předeslati nejen obširnou rozpravu o poměrech města Olomouce, nýbrž nahlednouti též v hospodářství bohatého kláštera Hradiště a v mnohé věci jiné, o nichž té chvíle nemáme žádných monografií pomocných.

hejtmanem a odpomohu, pokud nejvíce možno. Byl jsem s nimi spokojen; jsou již jako předešle tiší, konají své věci a horlivě poslouchají.“

Neměl již za nutno, aby vojsko bylo tam dále posláno. A již dne 6. května uloženo témuž hejtmanovi, „poněvadž Litomyští sédláci nyní se poněkud utišili, aby dvě setniny vojska u Svitav a Třebové odvolal.“

Císař Leopold vydal potom 2. reskript ze dne 15. května 1680, když „povstání na Litomyšlsku se opět utišilo“, a nařídil opatření, „kdyby se bylo obávat něčeho nebezpečného“.

Dne 3. června konečně prosilo ještě moravské gubernium císaře Leopolda, „aby vojenští velitelé byli královskému úřadu nápomocni, kdyby toho potřebí bylo proti selskému povstání“.

Ale nebylo toho více potřebí. Zjevné hnutí v lidu poddaném r. 1680 bylo utlumeno; potají trvalo dále, zvláště kde vrchnosti lid opět utiskovaly.

Líšeň.

Obrázky lidopisné, jež nastinili Fr. Bartoš a Cyrill Mašicek.

(Pokračování.)

IV. Kroj.

Za stará chasníci nosili v neděli a o svátcích vysoké boty s hedbavnými třapci nahoře na holinkách, kalhoty bílé, pikové (na všední den plátěné a žluté „kuženke“), kordole (vesty) červené dlouhé s hustou řadou „dziňáků“ (kovových knofliků). Na krk měli buď šátek hedbavný nebo bílé půlky (o třech cípech). Kabáty byly modré vlněné s velkými žlutými knofliky kovovými. Hlavu pokrývali širákem (širokým kloboukem) nebo čepicí z vlněné látky tvaru rozmanitého. Chasníci zámožní nosívali vydrovky a aksamitky, jež bývaly bohatě vyzdobeny pentlemi. Tyto čepice byly dosti drahé. Rádná vydrovka byla za 50 zl. šajnů (40 K), aksamitka 40 zl. (32 K).

Kroj s v o b o d n ý c h d ě v č a t byl: střevíce vykrojené s přeskami, zvané „dámičke“, punčochy bavlněné bílé, červené, modré, sukně nepříliš dlouhé pestrých barev (nosívaly jich na sobě velmi mnoho, 8—15), kabátky krátké soukenné s kovovými knofliky,

na krk růžové nebo bílé vyšívané půlky, na hlavu tyrolské (červené) šátky, košile se širokými rukávy. Vlasy ve svátky měly spleteny v copy a věnce.

Muži nosili boty vysoké (jako chasníci), koženky červené a bílé, kordule z látky vlněné rozličných barev, na nichž měli buď „rampulíky“ (žluté velké knofliky kovové) nebo „džináke“ nebo „bombílky“ (drobné kulaté knofliky kovové), kabáty dlouhé až po paty s velkými knofliky kovovými. Límce u kabátů byly vysoké, tlusté a tuhé. Na krk byl šátek hedbavný černý nebo bílý, na hlavu šírák, beranice, vydrovka, aksamitka. Na zimu měli pláště se sedmi neb devíti limci, na všední den halenu opásanou povříolem.

Kroj žen nelišil se podstatně od kroje děvčat svobodných, leda že na zimu měly krátké kabátky soukenné, podšíté kožešinou.

Nyní národnímu kroji věrno zůstává pohlaví ženské stavu rolnického a obchodnického. U mužského pohlaví je národním krojem selské svobodné chasy; však i ten pomalu mizí.

1. Kroj dětí.

Ke křtu a k „hóvodkům“ bývá nemluvně ustrojeno v bílé peřince, cip peřinky kolem hlavy je ozdoben „šerokém krézlem“ a „mašličkama“. Na hlavě má dítě háčkovanou „čepičko s mašličkama“. Košilka u krku a na ručkách je též ozdobena „mašličkama“. Peřinka ovinuta „povijánem“; je to buď silná barevná „pantla“ nebo je poviján uháčkován.

Také když matka jede s dítětem v neděli někam na besedu, ustrojí nemluvně více méně taktéž. Nemluvně chová se v „chůvce“ či „vodivce“. Kdo chová, drží dítko na levé ruce, „vodivko“ ovine přes levé a pod pravé rameno, pravici má volnou. „Vodivka“ bývá z pevného, barevného „konofaso“ nebo z „trylich“ barevně pruhovaného.

Dítě větší, které sice ještě neběhá, ale v peřinci již ovinuto není, mívá tento oděv: má „sokýnko“, v létě „kartónuvó“ nebo „konofasuvó“, v zimě teplejší. Mimo to chlapeček má „špenzilek“, děvčátko „kacabajko“; „špenzilek a kacabajka“ na léto jsou „kartónuvý“ nebo z hiňti (niti) háčkovaný, na zimu „kalmukový“ flanéruvý nebo z vlne hoháčkovaný.

Pod bradou má „brendáček“. Na hlavě chlapeček má v létě slaměný klobouček, v zimě háčkovanou barevnou „čepičko“ vlněnou se „střapečkem nahore“.

Děvčátko má na hlavě v létě slaměný klobouček, v zimě háčkovaný, barevný „čepeček“ vlněný se „šnůrkama“, jež se pod krk uvazují.

Chlapeček i děvčátko, kteří už běhají, dostanou „kanduš“ t. j. volné „šatke“, jež jsou v celku na celé tělo, v létě „kartónuvý“ nebo konofasuvý, v zimě teplejší. Šatky zapínají se na zádech. Na nohou mají „pančuške“ a „střevičke“ kožené, v zimě „papočke“.

„Všedním“ šatkům, jež jsou též v celku, říkají „córák“.

„Čapaláci“, t. j. dítky od 4. do 6. roku, jež chodí do „čapale“ (školky), mají zase svůj zvláštní úbor.

„Čapalák“ má chlapec, v zadu zapínací šat; jest to kabátek a kalhotky v celku. Nebo má již dokonalý mužský oblek: „gaťke“, vestičku a kabátek. Na nohou šněrovací střevičky nebo botky s holinkami, v předu na holinkách visí barevný „střapeček“. Na hlavě: klobouk, beranici nebo čepici.

„Čapalačke“ jsou už celé Lišačky; mají sukýnky a kacabajky dle lišenského kroje. Podobně i šátek na hlavu. Na nohou šněrovací botky, v zimě „papočke“.

Chlapci školáci nosí v létě gatě (kalhoty) na šrákách (šandách) nebo na řemen, vestu, která je buď u krku „hopitá“ (upjata) nebo vystržena, a kabát z „cajko“ nebo „štofo“ bavlněného, polovlněného nebo vlněného. Na hlavě klobouk slaměný, nebo měkký „šfufuvé“ nebo „filcuvé“, nebo „čepico s kšiltem“. Za klobouk nebo za čepici rádi si dávají „pirko ze sojke nebo páví vočko nebo kačírek“ (barevné pérfko z kačeny).

Boty mají s holinkama, s „podkůvkama a cvokama“, a dávají „gatě“ do botů, nebo „pérka“. Obuti bývají „na bosó noho“. Na krku „mašličko“ nebo nic. V „kapci“ má chlapeček „šňuptychl“, obyčejně barevný; zvlášť oblibeny jsou „šňuptychle“ s vytíštěnými barevnými jezdci a různými „hajdalákama“.

Ve všední dny chodí bosí a v obnošených, „všedních“ šatech. Šaty na zimu jsou teplejší. Nosi dva kabáty; vrchní je delší, říkají mu „bunda“ nebo „burnus“.

Do botů na nohy omotávají „vonuce“. Na hlavu: čepici „vatýruvanó“ s hošima a s kšiltem“ nebo beranici.

Na krk omotávají „šál“ nebo přeloží kolem krku složený šátek.

V létě a též v zimě mívají většinou šaty barvy světlé, a všichni chlapci, rolničti i ostatní, podobně jsou oděni.

Školačky nosí v létě na nohou „botke šněruvací“, buď kožené, na neděli však ponejvíce „lastýnuvý nebo sometuvý“, nebo „střevice“, čili „parýske“, t. j. polobotky. Sukně mají: „se tři spodničke“ a „vrchní“ sukni. Spodničky jsou na neděli ponejvíce bílé, naškrobené a „napiglavaný“. „Vrchní sokna“ je buď bílá, „navarhánkovaná“, t. j. do záhybů složená, nebo pestrá. Na sukňích mívají „sáme“, „habe temo nevodrostle“. „Kacabajke“ mají dole široký okraj, který v předu přiléhá k tělu, na bocích pak a v zadu vlnovitě odstavá. Kacabajka má v zadu malý „šúsek“. Kolem krku je na kacabajce přisít úzký „krézliček“ háčkovaný.

Zástérky či „fjertuche“ mají buď barevné nebo bílé praci. Na hlavě buď „koklenko“, obyčejně „tibetuvó“ nebo „herbávnó“, která pod krkem dvěma cípy je uvázána, druhé dva cípy pak splývají v zadu dolů, nebo „červené terolské šátek“, který ne pod krkem, nýbrž v zadu je dvěma cípy uvázán, tak že všechny 4 cípy splývají v zadu dolů. Některá též dva cípy, jimiž šátek v zadu je uvázán, spojí nad čelem, čímž hlava jest jako ověnčena. Na krku na černé „gomně“ mají „gorale“ nebo křížek, „hágnustko“ nebo srdíčko. V ruce si nese bílý naškrobený „šňuptychl“, ozdobený krajkami. Ve všední dni v létě chodi bosy, „vrchní sokno“ mají „kartónko“ nebo „konofasko“ nebo „tiščenko“, podobnou též kacabajku, „fjertoch“, „kartónuvé“ nebo modrý plátěný, okolo krku pod kacabajkou praci „půlko“, na hlavě praci „koklenko“.

V zimě nosí botky šněrovací kožené nebo „sometuvý“, které jsou uvnitř „flanérem“, „vefutrováný“.

„Vrchní sokna“ na zimu je buď „kalmučka“, nebo „molónka“ (vlněná, červená), nebo barevná „flanérka“ nebo „štofka“ (soukenná).

Kacabajka zimní je buď „štufuvá“ nebo „vatýruvaná sometuvá“, nebo „kožóšek“, t. j. „štufuvá“ kacabajka, podšítá kožešinou. „Kožóšek“ je lemován „plišem“ a podél lemů ozdoben černými „koralamama“.

„Fjertuche“ podobné jako v létě. Na hlavě přes „koklenko“ neb „terolské šátek“ má „vlňáček“, t. j. teplejší, větší šátek.

Ve všední dni v zimě nosí „kacabajko a vrchní sokno“ „flanéruvý nebo kalmukuvý“, „fjertoch“ modrý plátěný, a botky kožené šněrovací nebo „papoče“.

2. Kroj chasy.

Chasnici v létě nosí boty s holinkama, hlavně pěkné „falduvačke“, jež na holinkách mají širokou „lagýruvou“ obrubu. Obruba tato je ozdobně prošita, a nejeden má na „lagýro“ vyšita začáteční písmena svého jména. V Líšni, kdo škole odrostl, nechodi bos. Gatě, ponejvíce do botů, z polovlněného nebo vlněného „štofo“ nebo „cajko“, barvy světlé i tmavé. Gatě má buď na „šráke“, nebo, a to většinou, na „řemeň“. „Šráke“ mají některí pěkně háčkované z bavlny, s vyšivanými květy a růžemi.

„Kordola“ (vesta), dlouhá a celá, i na zádech, je ze sukna červeného nebo zeleného, v zadu dole má šúsky nevelké; kapsy mají „překlůpek“ a jsou lemovány či „pocuvaný“ barevnými šňůrami. „Kordola“ zapíná se u krku, není tedy vyštřízena na prsou; žluté, kovové knofliky jsou hustě vedle sebe od vrchu až dolů. „Falduvačke“ a „kordola“ je jen na neděle a svátky, ve všední dni nosí boty s obyčejnými, nezdobenými holinkami a obyčejné vesty.

Na „kordolu“ obleče si „kazajo“, t. j. kabátec, kratší než „kordola“. Na levé straně nahoře na prsou kazaje jest „kapca“, v níž má barevný „šňuptychl“, jehož cípek poněkud vyčnívá z kapsy. Na krku má černý šátek nebo mašličko. Na hlavě měkký klobouk „fileuvé“ nebo „štufuvé“.

Ve všední dni chodí ve starých, obnošených šatech, a je-li parno, zvláště ve žně, bez kabátu i bez vesty. Ve všední dni nosívají „špenzl“. Je to kabát s úzkým stojatým límcem, nemá podšívky, kapsy má jen na rubu, jednu nebo dvě.

V zimě nosí na nohou „jochtovice“, u nichž na holinkách nahoře v zadu mívají „přasko“ na utáhnutí, nebo „shrnuvačke“ z „kravine“, „gatě“ a „kazajo“ teplejší a teplý zimník, něco delší než „kordola“, klobouk měkký nebo „beranico“ z vlněné černé kudrnaté látky nebo z kudrnaté kožešiny; na krku šátek nebo šál.

Děvčata mají na léto „botke šněruvací“: kožené, ponejvíce však „lastýnuvý nebo sometuvý“, též „střevice“ čili „parýske“, t. j. polobotky. „Botke“ i „střevice“ jsou do špice. „Lastýnuvý“, (t. j. z černé, tenké, pevné látky) a „sometuvý“ botke bývají ozdobeny rozmanitými květy, jež vyšity jsou barevným hedvábím. Rikaji: „lastýnce“, sometke“. „Spice“ této obuvi „só lagýruvý“. V půli nártu jsou botky ozdobeny barevnými hedvábnými mašličkami nebo růžičkami. Vysoké „kramflike“ se žlutými „pod-

kůvkama“. „Botke“ se „šněrujó“ čili „žinglujó“. Botky i střevice jsou vždy „vrzavý“.

„Sokné“ nosí 6—8. „Spodničke“ jsou bílé, naškrobené, „napigluvaný“, dole kolkolem jsou buď na nich vyšity „zóbke“ čili „cokne“, nebo přisity jsou háckované zoubky. „Vrchní sokna“ bývá ze světlé, barevné látky: „herbávná, mušelinuvá, listruvá nebo kažmíruvá“. Vrchní sukňe je dole lemována širokou, hedvábnou neb aksamitovou pentlí, která je vždy jiné barvy než sukňe. K muzikám mívají vrchní sukni bílou, „navarhánkovanou“.

„Rokávce“ jsou „parádní“ bílá rouska, kterou oblékají na košili pod „kordolko“. „Rokávce“ jsou vlastně vrchní půlka košile. V předu je tato rouska na tvrdo vyžehlena, je ozdobena „vešívanéma kvítkama“, též jsou na ní v předu „sámke“. Kolem krku má široký, vyšivaný „krézl“. Rukávy jsou krátké, baňaté, které se na ramenou baňovitě upevni bílou tkaničkou; tkanička pak obepne se pestrou mašlou. Tyto baňaté rukávky zakončeny jsou vyšivanými „krézličkama“.

Na „rokávce“ oblekou „kordolko“. Kordulka je buď z jednobarevného nebo pestrého a květovaného atlasu, aksamitu nebo kažmíru. Na kordulce jsou ve dvou řadách knofliky, za něž se šněruje „zlatý šnuró“. Kordulka je v předu vystrížena, aby ozdobné „rokávce“ bylo viděti. Shora dolů je po krajích ozdobena jinobarevným, sdrhovaným „kanýrem“ a „portama zlatéma nebo stříbrnéma“. Dole kolkol jsou na kordulku přisity „krajke“.

„Fjertoch“ buď jednobarevný hedvábný nebo polohedvábný, nebo bílý prací, jenž po krajích bíle nebo červeně je vyšíván. Fjertoch je o něco kratší, než sukňe. Když si „fjertoch“ obepne, opáše se „pantlo“ barevnou, již v zadu uváže „na mašlo“, oba „cépe“ pak splývají dolů. Na cípech této pantle má vyšita začáteční písmena svého jména.

Na hlavě má buď „terolské šátek“, nebo „herbávný koklenko“, nebo je bez šátku a má vlasy spleteny v širokém, „pleskatý“ „cope“ či „rulike“. Každý cop je z mnoha „pramínků“, oba „cope“ jsou pak v týle skupeny v různotvárné kytice nebo korunku, čemuž řikají „motáč“ nebo „drnda“. Tento „motáč“ dělávají na hlavě, „só-li za drožičke“. V předu na hlavě mají něco vlasů načechráno, jsou to „kodrne“.

Na krku na černé „gomně“ visí jím křížky, nebo „gorale“, nebo srdička, nebo „hágnůstke“. V ruce nesou si bílý, naškrobený „šňupychl“ s krajkami.

Neobleče-li „rokávce“, obleče si „kacabajko“, která je „sometuvá“ nebo „kažmíruvá“ nebo „brokátuva“, a je dole kolkolem ozdobena přisítými krajkami, a kolem krku háckovaným „krézlem“.

Ve všední dni v létě mají „botke nebo střevice kožený“, sukni méně. Vrchní sukňe je „kartónka“ nebo „konofaska“, obyčejně „tiščenka“. „Tiščenka“ je prací, modrá sukňe s bílými pruhy nebo tečkami nebo bílými drobnými kvítky. „Fjertoch“ „kartónové“, obyčejně pak modrý, plátěný, jenž bývá „bílém vofasované“. Kacabajku z podobných látek jako vrchní sukňe. Pod kacabajkou má kolem krku prací bílou nebo kvítkovanou „půlko“.

Zimní sváteční oblek jest týž, jak u děvčat školních. Některá má též „rokávník“ úzký a dosti dlouhý. Je buď „štofuvé“ nebo „sometuvé“. Uvnitř je „vefutrováné“ buď beránčí kožešinou nebo peřím, nahoře po krajích je obrouben „prýmkem“ z liščí kožešiny. Sváteční „rokávník“ nosí do kostela.

Ve všední dni v zimě chodí si podobně, jak bylo vytčeno u školních děvčat. Do „města“ má starší „rokávník“.

3. Kroj mužův a žen.

Muži v létě nosí boty s holinkami většinou, někteří též „pérka“. Boty jsou docela jednoduché, bez ozdob. Oděv tmavější barvy. „Gatě“ na „srákách“, ale většinou na „řemeň“ obouvají se obyčejně do bot.

Vesta u krku zapínaci, nebo jen málo pod krkem vystrížená. „Kazaje“ nebo kabáty. Na hlavě: klobouky, čepice s „kšiltem“. Některý z řemeslníků neb továrních dělníků má „balónek“, jest to čepice s „kšiltem“ přiokrouhlá, z tenké látky. Na krku buď šátek nebo „mašličko“.

V zimě na nohou vysoké „jochtovice“ nebo vysoké boty z valašské houně. Některý má „gatě“ z černé ovčí kožešiny. Zimníky soukenné, delší, než nosí svobodní. Zimníky jsou buď „futrováný štofem“, nebo „vatýruváný“ nebo „podštítý kožošinou“ ovčí, bílou nebo černou, (= „kožoch“). Na hlavě: klobouky nebo beranice, nebo soukenné čepice. Na krk šátek nebo šál.

Ve dni všední nosí celoročně starší šatstvo obnošené.

Kroj v dany ch nelísi se hrubě od kroje děvčat svobodných, leč tim, že ženy nenosí rukávce.

V. Strava.

Hlavní stravou obyvatelstva lišenského jsou pokrmy moučné. Celkem Lišňáci mají stravu dobrou, a hospodyně lišenské umějí pokrmy chutně připravovat.

Na snídani za stara vařívali polévku. Než i kávu mívali v nejednom domě, ne však zrnkovou — ta tehdy bývala ještě vzácná a drahá — nýbrž „zdravotní“ kávu z pražené „jarky“ (jarního žita). Kávu tuto sladívali syrubem, jejž si sami připravovali z „panské řepy“ (cukrovky). Na struhátku kuchyňském nastrouhali řepy a šťávu z ní vytlačenou vařili v hrnci, až zhustla. Nyní málo v kterém domě snídají polévku; skoro všude mají k snídani „kafé“.

Na voběd bývá „polivka voduvá“, mlíčná velmi zřídka. Kyslá polévka horská, která se vaří z kyslého mléka nebo z podmásli, je v Lišni neznáma. Vodová polévka je buď „čistá“, t. j. bez zasmažky nebo „zasmažená“, nebo „masuvá“. Čistá polévka bývá obyčejně s „jablíkama a krópama“, nebo „česnekuvicou“, „kmínuvou“ s chlebem. Zasmažená neboli zapražená bývá: lokšovica (nudlová), drobkovica, kapánkuvá, stróhánkuvá, s nočkama, čočkuvá, fazolkuvá, jablíškuvá. Masová polévka bývá obyčejně „krópuvá“ nebo „réžuvá“. Častěji mívají též polévku hubovou, v létě z hub čerstvých, v zimě sušených.

Po polévce přijde na stůl nějaký pokrm moučný nebo maso, též luštěniny, brambory, kaše.

Obyčejné pokrmy moučné jsou: „bacóche“ (koláče): kadlátuvý, střešňuvý, s hroškama, s jablkama, makuváče, s tvarohem nebo s trnkama (povidlim), — placke čili pekáče, vdlake, šulánke potrnkaný, smažinke s chebzinkuvém květem, pěre čili taške s hosmažený kropicó nebo s tvarohem nebo s trnkama, koláček (knedličky) kadlátuvý posepaný makem, šklobánke, tág střešňuvé nebo kadlátuvé, kesaný knedle s trnkama posepaný tvarohem, štrúdl, bochte čili bábuvek, lívance, knedle s máčkó nebo zelím.

Maso mívají některý den v týdnu a v neděli a svátky, hovězí s knedlama a máčkó (křenuvó, česnekuvó, špenátuvó) nebo místo máčky se zelím. Vepřové bývá se zelím a knedlama. Mnozi

chovají králiky a občas si některého zalepnou. V zimě mají hozený: „Černý maso, bílá knedla ha křen (křenová omáčka) k temo, to chlap“, pochvaluje si Lišňák. Domkář zabije si každročně aspoň jednoho „hošipanca“, rolníci po dvou, po třech, „habe bel vomastek“. Mají másla málo, neboť mléko hledí zpeněžiti.

Kaše se připravuje málo, neboť mléko jednak spotřebují na kávu, jednak je prodají „mlíčárkám“. Jen občas uvaří si „kropičnó kašo“ s perníkem nebo „prosnó“. Velmi oblíbena však a obzvláštní pochoutkou dětem je „kaša chebzinkuvá“ či „konzinkuvá“. Bezinky či „kozinke“ zavařují postrouhaným perníkem a posypou tvarohem.

Obchodnice a tovární dělnici obědvají až večer. Do města vezmou si s sebou obyčejně kus chleba, k němuž si u hokynáře něco přikoupí.

Na večeři bývají zbytky od oběda, nebo uvaří „polivko drobkuvó nebo jabliškuvó“ a k ní kus chleba, nebo „jabliška maščený“. Jindy mívají „smažený véca“ a k nim v létě okurkový salát, nebo „smažený huba“. Zámožnější muži zajdou si po večeři do hostince na „trocho piva“.

Chléb pékávali si dříve doma. Nyní nemají domácích pekáren a dávají si chléb péci pekařům. Chléb se vymísí doma. Do těsta dávají buď kmín nebo „hanýz“ nebo „fenigl“. Těsto upraví se na slaménky a vytlačí se na něm nějaká značka klíčkem a p., „habe se to ho pekařa nepopletlo“. Z „véškrabků z díže“ dělají nízké bochničky, posypou solí a kmínem, nožem povrchu poryhuji. Chlebovým těmto plackám říkají „slanóške“.

Lišňáčka položí si na putnu prkénko a na ně dvě slaménky s upraveným chlebovým těstem, do každé ruky vezme též po slamence a jde s tím k pekařovi.

Pekaři mají tudiž práce mnoho. Časně ráno pekou rohliky, k 9. hodině a odpoledne ke druhé chléb lidem. Mimo chléb nosí k pekařům též „plechie s bacóchama, kotchane s bochtama, kastróle s masem, třeba s hosó“. Zvláště na svátky mívají pekaři mnoho práce. Pékávají také zvláštní pečivo výroční. Tak před svátky vánočními pekou a prodávají „šchedrovice“, veliké to pleťence z pšeničné mouky, na veliký pátek „hidáše“, na neděli velikonoční „mazance“, bochníky z rohlíkové mouky s hrozínkami, před sv. Martinem „podkuve svatomartinský“ a na sv. Mikuláše.

„mekoláše“ podoby lidského těla, jehož oči, ústa a nos jsou z hroznínek.

Za stara mívali v domech žernovy na mletí hrubé mouky a šrotu a stupu na opichování krup. Tyto domáci kroupy byly hrubé, říkali jim „zobáče“.

VI. Domácí lékařství.

Lékařství jest od starodávna domácím uměním našeho lidu, přecházejícím s pokolení na pokolení. Zabývají se jím zvláště ženy, z nichž některé vyspěly v zázračné „dochotky“, na východní Moravě bohyněmi zvané, provozující své umění jako rodinné tajemství spojené s rozličnými čáry a pověrami. Posud lid jenom v nemozech těžkých a nebezpečných vyhledává pomocí lékařské; lehčí choroby, všeliké bolačky a rány léčí sobě sám domácimi prostředky a léky.

Také naše Lišňáčky jsou dobře znalé tohoto domácího lékařství, i ony léčí rozličné choroby, a to hlavně zelinami, tuky zvířecími, vodou a roztíráním (masáži). Pověrečných zábabonů při tom nemnoho dbají. Není pochybností, že na svých obchodních cestách naši Lišňáci i v tomto oboru všeliko nového poznali a domů přinesli a navzájem i sami své zkušenosti ve světě rozšiřovali.

1. Nemoci a choroby vnitřní.

Bolí-li tě hlava, přilož na celo obkladek vodový nebo octový. Dej do hadřiku rozstrouhaných bramborů nebo kvašeného zeli¹⁾ a přikládej na celo.

Od krku bolení svaří se ibišek, fíky, pendrek a svatojánský chléb a odvar se pije. — Utře se žloutek s cukrkandlem a dává se po lžici uživati. — Vezmi plátěný pásek, nadělej do něho dírek, potři rozehrátou svíčkou lojovou a dej kolem krku. — Zaskočí-li někomu v krku, „bóché je do zád“.

Bolavé oči vytírej čistou bílou hadýrkou, namočenou v čisté kořalce.

Máš-li trhání v uších, dej kousek kafru do bavlnky a vstrč do uši. „Kafr to vetahne z hoši“.

¹⁾ O tomto léku říkají zdraví Lišňáci, že „je to moc dobrý, hale ještě má bet k temo hitrnica nebo jelito“.

Koho boli zuby, upraž chlebové mouky, přidej kafru a čertího trusu (assa foet.), vsyp do plátěného míšku a zahřáty míšek přilož na tvář. Po chvílicích míšek na kamnech nebo na sporáku z nova ohřívej. Též doporučují kouřit žihavky. Máš-li vyžraný zub, polož naň kousek zázvoru, nebo hřebiček, „a přestane ti v něm répat“.

Máš-li rýmu, jez „česnekuvico“ (česnekovou polévku), „vodlevi ti“. Také doporučují jísti tvarůžky nebo herynka „na vodlevení“. Chečeš-li, aby se ti spustila rýma, rozetři v prstech kousek lojové svíčky a vedle nosu mast.

Od prsou bolení pij podmásli a teplou syrovátku nebo kozi mléko. — Uvar hřebíčků a odvar pij. — Jez „řeřucho potoční“ (nasturcium) s medem. — Též schvaluji mastiti prsa vínem¹⁾ nebo slaninou. — Vlez na talíř trochu lihu a ohřej to trochu. Pak vezmi mýdlo, kterým se ještě nemydlilo, a v lihu o talíři pomydli; mydlinami těmi potom prsa masť. — Dávej si do polévky psího sádla. — Přilož na prsa čerstvě staženou psí kůži.

Lišňák jeden, řemeslník, naříkal si dosti dlouho na bolení prsou. Poradil mu kdosi, aby si dal na prsa čerstvou psí kůži. Mistr měl učně z Lišně, který zaslechnuv o psí kůži, pravil: „Me máme duma kodrnatýho pséka, je jož staré a slepé; poprosím našech, habe vám je dali.“ Stalo se; po obědě přinesl učeň mistrově starého „bondáše“. Mistr vstrčil psa do měcha, vyšel na dvůr, udeřil měchem „vo futro“ a psa zabil. Potom ho „slikl“ a čerstvou kůži hned si na prsa přiložil a pravil manželce: „Mamo, rozestel mně, vezmi vlňák a tade to kůžo mně vobvaž, habe mně nespadal!“ Stalo se, a mistr si ulehhl do postele. Po chvíli začalo jej tělo „sadat“ (svrběti). Mistr se „vošíval“ a myslil si: „Aha, to je dobrá! Jož ta nezdravota velízá!“ Ale když toho „sadání“ nemohl už snést, sdělal vlňák i kůži. Po těle se hemžila spousta blech, které ze psí kůže se tlačily k teplu.

Od kašle a chrapotu pije se odvar lipového květu, šalfie v mléku svařená, odvar z ibišku, fíků, sladkého dřeva a svatojanského chleba. V krku vyplachuje se odvarem z černohlávkou (prunella). Také roztírají med s ručničním prachem a dávají po lžičkách užívat. Klučina ležel nemocen. Matka mu chystala

¹⁾ Koho nic neboli, říká, že „je lepší víno vepít a flaškó se namastit“.

tento lék. „Maměnko“, pravil chlapec, jemuž lépe chutnal čistý med, „nedáváte moc pracho, hať se to ve mně nechertne!“¹⁾

Píchání: Přikládej si vizikátor, t. j. pekáč uhnětený z režné mouky, křenu a octa. — Dej do zástery vřelého popela a přilož. — Upraž na „kastrólo“ močeného ovsa, zavaž do šátku a přikládej.

Újm y (hójme, úbytě): Pij hřebíčkové thé. — Uvař žihavky a mladé kopřivy a odvar pij. Také odvar pličníku (cetraria) je dobrý. Nepomůže-li to, „mosí se dat veměřit a namastit vod staré N. Ta mo pomůže. Hale gořalo jož pit nesmí a psí sádlo v polívce mosí tak dlouho jest, haž se hozdraví“.

Z kažený žaludek: Pij odvar zeměžluči nebo pelyňku nebo polajky. — Oblož žaludek spařeným pelyňkem. — Spolkni několik zrnek bílého pepře.

Kdo má bolení (bricha) n. žraní, přikládej si na život horký popel v šátku nebo křidlu rozehřátou. — Jez kmínovou polévkou. — Pij odvar zahradní melisy, heřmánku nebo kamilek. — Také prý je dobré snísti kus perníku namočeného v kmínce. — Jini radí napít se trochu puškvorcové nebo borůvkové kořalky.

Od běhavky dávají dětem krupičnou kaši. Pro dospělého prý jest dobré jísti polévku kmínovou nebo kroupovou, čočku nebo plané hrušky vařené. Muži doporučují tento lék: „Dež je měkkoo vod žalódka, sněz herynka bez chleba a vepi štvrtko vína; žalodek se hotvrdí“.

Od zatvrzení je dobré se napti vodičky z vařených švestek. Nebo: uvař trochu listí senesového a napij se toho. Ale mnoho toho nepij!

Když semele zima, pij thé z lipového nebo bezového květu. Nalej do plucara vřelé vody, plucar oviň zástrou, a dej si k nohám do posteče.

Dostaneš-li zimnice (psinu), napij se do výle toho, nač máš chuť; tak ji strháš.

Křeč namaž křenovým lihem.

Nádcha (nátka): Na hrnec polož obrácenou křidlu hliněnou, na ni nalož uhli. Na uhli pokládej kouřidlo: kousek cukru, kousek „voštín vod včeliček“, čertí trus, jalovec, lupinky z pivoněk, šupky z cibule a česneku, chrupu a nátkové koření (melissa calamintha).

¹⁾ „Nélepší medecina na kašel só vohláške.“ — V zimě v kostele kaše kde kdo. Jakmile se začne s kazatelny ohlašovat: „V stav sv. manželstva vstoupiti miní . . .“, jak by utal.

Obličeji oblož koudeli a obvaž modrým šátkem nebo modrou zástrou, zamhuř oči a nad hrnkem nakuřuj si obličeji. Pak vezmi papírový trachytýr, drž jej širším koncem nad kouřidlem a užším koncem pouštěj si kouř do uší. — Zvláště dobrým kouřidlem „vod nátke“ jsou prý kulatá zrnka pryskyřice, která se najdou pod shnilým pařezem smrkovým. Je prý to kadidlo, jež nanosili pod pařez mravenci.

Úraz (hóraz) má, kdo je přemožen prací. Do čisté kořalky dej hodně soli a po krápkách ji pij.

Vodnatelnost. Dej vařit petrželné listky a kořínky, polní přesličku a truskavec (polygonum aviculare) a odvar pij.

Suché lámání (revma): Masť choré údy řídkým terpetýnem nebo křenovým lihem nebo mravenčím lihem. Mravenčí lih se připravuje takto: Do láhvě dá se trochu medu nebo kousek cukru. Láhev se položí do mraveniště. Když do ní nalezou mravenci, naleje se na ně lihu, a láhev postaví se za okno na slunko. Za dva za tři dny lih se zloutne, a lék jest hotov. Nejlepší prý je tento mravenčí lih z mravenců májových.

Od housera pomáhají takto: Někdo silný chytne toho, kdo má housera, výpoly, několikrát ho nazdvihne a jím zatřepe, „habe glide přešle do svýho“.

Trhání v rukou: Na papír nebo na hadýrku namaž hustého terpetýnu a přilož. Obklad ponechej, dokud se sám neodlepí.

Od řezavky se radi, aby se nemocný vymočil na rozpálené železo.

Mrtvice a „strmolý hóde“ léčí se tím, že se tělo švihad kopřivami a žahavkami.

Také nedomřelé čili zdánlivě mrtvé uměji v Lišni léčiti. V jednom domě pohádal se muž se ženou. Muž ve zlosti jí „jedno vlepil“. Žena se svalila jako snop; byla mrtva. Muž domnívaje se, že omdlela, vyběhl na dvůr a volal na děvečku: „Francka, di tam za tetičkó, zdá se mně, že vomdlela“. Francka nabrala vody, umývala tetičku, ale nic to nepomáhalo. Za chvíliku sběhly se sousedky. Myslely, že je hospodyně mrtva, a plakaly nad ní. Namanul se k tomu také starý kovář, zkušený to muž. Hospodář se mu svěřil, co a jak bylo, a kovář, ohledav mrtvolu, pravil: „Doneste mně potynko vode. Vechlěstno to na ňo. Jesli je mrtvá, tak to nepomůže, a nepomůže hi žádné dochtor.“ Jak

mrtvá na zemi uslyšela o této medicině, vyskočila rovnýma nohami a spustila na nezvaného dochtera i na muže. Byla vylečena. Útrpné ženy i zázračný dochtör odcházeli se smíchem domů.

2. Nemoci kožní, bolačky, rány a p.

Prašivina léčívala se za stara takto: Prašívý potřel si tělo sirkovou mastí, v lékárně koupenou, a vlezl do horké peci, aby se pořádně zapotil a masť se mu vpila do těla. Potom se omyl vlažnou vodou a lehl do posteče, vypotil se, a bylo po prašivině.

Lišeň natří lačnými slinami nebo rosou s oken.

Bradavice vypalují se „šalvosrem“ (lučavkou) nebo žížlavým uhlíkem, nebo je podvazují „vlášením“. Též kapou na ně „mliko z bradavičního koření“ (euphorbia).

Dobrá vůle bývá na palec, který velmi oteče, až od toho bolí celá ruka. Léčení je velmi zdlouhavé. Palec se podbírá. Přikládají naň lupeny bezové a křenové a strouhané brambory, „habe to vetáhlo horkost“. Až „podebranina hozrá“, budť propukne sama od sebe, nebo propichne se jehlou a vytlačí. Potom se palec vymývá několikrát za den ve vlažných mydlinách, dokud se nevyčistí.

Chceš-li, aby se bolest (bolák) podebrala, roztluc lněné semeno, uvař v mléce a přikládej teplé na hadýrce. Pakli chceš podebraninu rozehnat, vař lněné semeno ve vodě.

Na bolačky přilož kousek slaniny s šafránem. — Namasť slepičím sádlem a přilož lupinek voňavého muškátu. — Uvař „seřečke“ (malva alcea) a uvařené přikládej nebo v odvaru tomto bolavý úd koupej.

Na vředy přikládej perníkářské těsto nebo pečenou cibuli.

Hrbolce zatlačují nožem a natirají jelením lojem, „habe rana nezmodrala“.

Poraniš-li se, natří ránu bílkem nebo teplým klihem a ovaž ji. Pakli se uřežeš, namasť ránu slepičím sádlem, přilož na ránu chrpu a ovaž. Kousne-li tě pes, uvař kůru z mladých výhonů dubových a v odvaru ránu vykoupej.

Máš-li namoženou (namknutou, namrstěnou) žílu, namasť na noc slepičím nebo zaječím sádlem nebo křenovým líhem a nohu pevně obvaž. Pukně-li ti žila na noze, oblož hadříkem namoženým ve studené vodě nebo v octě a nohu pevně obvaž.

Rozmačkaný prst natří teplým klihem a ovaž.

Spáleninu neb opareninu pomast „fajnuvém“ olejem.

— Nakrájej z hovězího masa plátků a přikládej. — Pomast bílkem z vajíčka syrového.

Oteklinu namasť řídkým terpetýnem.

Rozpukané ruce nebo nohy: Na plechovou láži nalej piva, dej do něho kousek loje, svař to nad svíčkou a tim si rozpukané ruce nebo nohy masť.

Omrzlé nohy: Dej do škopičku sněhu a nohy vstrč do něho. Sníh to z nohou vytáhne.

Tříška zapichnutá: Nelze-li ji vytáhnout, namaž ránu zaječím sádlem.

Na strhaný pupek polož peníz, na něj kousek hořící svíčky a poklop na to sklenici. Svíčka pod sklenicí za chvilku zhasne; sklenici pak chvíli nechej na těle. — Opři hůl šikmo o zem, opři se břichem o hůl a po holi spouštěj zvolna ruce co možná nejniž. Tak to učiň několikrát po sobě a strhaný pupek napraviš.

Krvácí-li ti nos, přilož si hadřík namožený ve studené vodě na týl.

Štípnutí od hmyzu natří medem.

3. Nemoci dětské.

Úlek (hólek). Lekne-li se dítě dobytčete, ustříhni mu trochu chlupů, přidej k nim květu a listí divizny a tím dítěti tvář nakuř. Lekne-li se člověka, požádej ho o ústřížek vlasů, přidej k nim tolikéž květu a listí divizny a nakuř.

Má-li dítě psotník, dej mu pít odvar z routy.

Dostane-li dítě drobné osýpky, je prý dobré svařit kořalku s cukrem a dáti se dítěti trochu napít, aby se osýpky vyrazily.

Ohnipara jsou strupy na hlavě. Namasť hlavu líhem nebo petrolejem.

Od hlíst kromě cicváru doporučuje se jísti sušené švestky a pít vodičku z uvařených.

Má-li dítě „spadený mandle“ neboli čípky, nebo, jak též říkají, „spadený v krko“, musí se „mandle zdvihat“. Zavolají tetku, která umí „zbihat v krko“. Ta si namaže prostřední prst

medem a „šmérá“ v hubě, nadzvihujíc mandle; zvenku pak natírá lačnou slinou.

Podjedy jsou bolavé dásně. Děti rády strkají do úst peníze, knofliky, a kde co do rukou vezmou, a od toho dostávají podjedy. Vyplakují si ústa ledkem ve vodě rozpuštěným.

Slabé dítě koupá se v odvaru z mateři doušky a saturajky.

4. Domácí hopathyka.

Každá hospodyně má v zásobě léky, jichž nejčastěji potřebí. V komoře má v hrnečkách zaječí a slepičí sádlo, srncí a jelení lůj; v plátěných měšcích lipový a chebzový květ (kozičky), heřmánek, přesličku a j.; v lahvicích borůvkovou a puškvorcovou kořalku. Na hřeře někde za krovem chová diviznu, nátkové koření, zeměžluč, mateři doušku, pelýnek, hřebíček, polajku, truskavec a p.

5. Zvěrolékařství.

Kdo jde do cizího chléva podívat se na dobytek, ve dveřích tříkráte trochu vyplivne a řekne: „Požehně Pámu!“ Tak musí učinit i děti, jdouče se podívat na ulihlé telátko nebo hřibátko, aby ho neuřkly.

Má-li kůň hřiběcí, uvař ječmen, žito, mrkev a hřebíček a napař mu hubu. — Přivaž na udidlo kus slaniny nebo kus syrového sádla husího a tak udidlo dej mu do huby.

Když se kůň zašlápně, t. j. podkovou nohu si odře, vezmi „pusek“ z prasete, drž ho nad svíčkou a nakap koňovi na ránu.

Aby se kráva dobře otelila, vař ji do nápoje žito, ječmen a mrkev.

Aby kráva zvemnala, spař ji do nápoje „kravský koření“: pcháč, bodláky, syrečky, tvarožník¹⁾ a mateři doušku. Též kupují na vemnání kravám do nápoje záboje z řepkového nebo lněného semena.

Nechce-li vepřový dobytek žrati, dej mu do nápoje hořké soli. Když se dokrmuje, dává se mu turkyně a do nápoje trochu papriky.

* * *

Zvykův, obřadův a slavností roku církevního i občanského zachovaly se v Líšni posud hojně zbytky. Jsou to však

¹⁾ Tvarožník roste na mezích, má drobné bílé květy.

věci i odjinud známé a již kolikrát popsané. Pročež nehodláme jich tu všech znova vyličovat a popíšeme stručně toliko rázovité líšenské hody (posvícení) a líšenskou svatbu.

VII. Císařské hody.

Čtrnáct dní před hody zvolí obecní výbor z chasy prvního stárka. Hned potom vybere si chasa ze sebe ještě tři stárky. Každý stárek zvolí si pak svou stárku.

Toto „stárkovství“ má platnost a trvá celý rok až do příštích hodův. Po celý rok stárci a stárky mají přednost před ostatními chasníky a děvčaty. První stárek zábavy jejich řídí a bývá při nich ze všeho práv, jmenovitě z náležitého pořádku a dobrých mravů mezi chasou.

Stárky uchystají šátek na „májo“ hodovou a velkou zásobu prutů rozmarýnových. Na každý prut tenkým drátkem přivážou „pantlo“ bílou nebo červenou. Mimo to stárky přichystají stárkům ozdoby na „širáke“.

Před hody v každém domě hospodyně a dcerky celé stavění vnitř i zvenku zaličí.

Stárci zakoupí si „májo“. Vyhlédnou si na ni vysoký, štíhlý smrk. Dva, tři dny před hody strom se skáci, vršek se odřizne. Strom dovezou „před ratcház“ na náměstí, vršek se složí v domě prvního stárka.

V sobotu před hody dopoledne kope se na náměstí před radnicí důl na „májo“. Tesař na kozách oškrabe káru z máje a uhladí „májo“. Odpoledne přivezou vršek od prvního stárka, jež kovář železnými zděřemi (obroučkami) k máji přiková. K 5. hodině odpolední sejdou se před radnicí obecní výbor, stárci, stárky, chasa, muzikanti a mnoho diváků, jmenovitě děti, jimž stavění máje bývá zvláště vzácnou podívanou. Muzika spustí, a první stárek jde a příšívá na vršek „červené terolské šátek“, ostatní stárky ozdobují vršek pest्रimi pentlemi a zavěšují naň jablka. Když je vršek „naparáděné“, chasa „staví májo“. Pod vršek přivážou lana, „májo“ posunou k dolu, upevní ráhna — na zdvihání mají po ruce žebříky. Hudba zahraje, i počnou zdvihat. Když májo kus vyzdvihnou, volají „hurá!“ — muzika hraje, chasa si zatím oddechne. Pak stavějí dále, a kdykoliv májo o kus nadzdvihnou, provolají „hurá!“, a hned

muzika spustí a zatím je krátký oddech. Když pak mája už stojí, dobře ji „hopěchojó“. Potom některý klučina vyleze na májo a pod vrškem „vodklesne“ lana. Muzika zahraje pochod, a všichni jdou se do radnice posilnit.

V neděli hned po hrubé sejdou se stárci a hudebnici k prvnímu stárkovu. Stárci mají na sobě zvláštní hodový úbor. Oblečení jsou v černé „koženice“ a dlouhé červené „kordole“ se žlutými knofliky kovovými („zlatéma“) a obuti ve vysoké boty „falduvačke“. Před nedávnými lety nosívali stárci „kolenáče“, t. j. vysoké boty, jichž holinky v předu sahaly na kolena. Jsou bez kabátů, a rukávy košil mají naškrobeny a vyžehleny. Kolem krku mají černý hedbávný šátek, pod bradou zavázán na mašličku. Na levém boku pod kordulou zadruhnut jest pestrý hedbávný šátek, který zpod korduly splývá dolů. Hlavu pokrytu mají „šírakem“, širokým to tvrdým, chlupatým kloboukem černým. Za kloboukem v předu mají „vatro rozmarýno“, t. j. pět, šest vysokých prútů rozmarýnových. Pruty jsou opentleny, zlatými a stříbrnými nitkami ozdobeny a „pěnkó“ (pozlátkem) posypány čili „vopěnkuvaný“. S klobouka visí dolů po levé ruce dvě červené pantle, dlouhé až po páš. Má-li stárek šírák na hlavě, drží tyto dvě pantle v levici. První stárek má zavěšený na levici na pantli žlutý „linyjár“. Je to jeho odznak, jímž se rozeznává od ostatních stárků.

Takto odění stárci jdou „zvat na hode“. Před nimi jde muzika. První stárek nese pokladničku, dva z nich nesou košiky „s róčkó“, plné prutů rozmarýnových, ozdobených bílými a červenými pantlemi. Druži dva nesou po láhvvi s vínem nebo burčákem. Hrdlo láhve ovinuto je „červenó mašló“, jejiž oba cípy splývají po láhvii.

Stárci s muzikou chodí dům od domu. V každém domě všem zavdávají a podělují všecky rozmarýnem a vybírají přispěvky do pokladničky. Hudebnici zatím před domem zahrají „neco krátkého“. Když stárci vyjdou z domu, jde jeden z hudebníků do domu s pokladničkou, vybírat zase na muzikanty.

Tak „vobcházijó dume, zvó a vebírajó na hótrato“ do večera. Obešedše celou osadu, stárci odeberou se domů, „přeslečó“ se do obvyklých šatů svátečních a jdou do radnice. Tam sejde se též ostatní chasa, a „chvílo si zatancojó“.

V ponděli dopoledne chasa urovna „plac vokolo máje“ a posype piskem. Hostinský staví před radnicí stoly a židle pro hosti. Muzikantům upraví se vyvýšené místo: na „bečke“ postaví se „slopeň“ (stupeň) a na něm stůl a židle.

Hned po poledni stárci sejdou se u prvního stárka, stárky u první stárky. Stárci mají svůj hodový oblek. Stárky jsou oblečeny v „kordolke“ a „rokávce“. Vlasy mají spleteny v „motáč“, do něho napichané jehlice, na motáči pak věneček. Nad čelem kolem motáče mají ovázaný složený hedbávný šátek červený, bíle pruhovaný, který pod motáčem zavázán je tak, že oba cípy odstávají. V ruce drží hedbávný šátek barevný. Stárky jdou do některých „větších domů vebírat na rozmarýn“. Každá nese na ruce zásobu prutů rozmarýnových, opentlených. Stárky chodí samy, bez muziky. Se sbírky vrátí se zase do domu první stárky.

Potom hudebnici hrajice jdou pro stárky shromážděné zatím u prvního stárka a zavedou je do domu první stárky. Stárci vejdou do domu, kdež je častují koláči a pivem; hudebnici zůstanou před domem, a stárky jim přinesou koláčův a piva. Hudebnici po přestávkách zahrají před domem tři kusy, čemuž se říká, že „zahrávajó“.

Potom jdou k máji, napřed hudba, za ní stárci a za nimi stárky, nesouce každá přes ruku zásobu rozmarýnu. První kousek u máje tancují stárci se stárkami sami. Chasnici a děvčata scházejí se k máji, i začne se tanec všeobecný. Každému přichozímu k máji hudba zahraje ihned kratičký pochod. A i kdyby za tance někdo z nich přicházel k máji, hned přestane se tančit, neboť hudebnici přeruší „skočnó“ a spustí přicházejícímu „marš“. Přichozím, kteří nemají rozmarýnu, podá některá stárka prut rozmarýnový. Každý z domácích chasníků přijde k máji zaplatí prvnímu stárkovu do pokladny určitý poplatek. Chasnici a děvčata jsou oblečeni ve svůj obvyklý kroj sváteční. Děvčata mají na hlavách buď „terolský šátke“, nebo jsou „vlasata“, majice vlasy spleteny v ozdobné „motáče“.

Mimo chasu scházejí a sjíždějí se k máji hosté domácí i přespolní. I z Brna dostavuje se hojně hosti. Stárky roznášejí hostem rozmarýny, a stárci jím „zavádijó stárke“ na tanec. Kdykoli první stárek „linyjárem hoderí na vrób“, tancují stárci se stárkami „sólo“.

Po každém tanci děvčata za ruce se držíce ve dvou i vice kruzích okolo máje „se točíjó“ zvolna, zpívajice. Liché kruhy pohybují se stejným směrem, sudé směrem opačným. Stárky s děvčaty se netočí, nybrž roznášeji nově přibýlým hostem rozmarýny. Chasa zavdává tettkám a též děvčatům, když dozpívají.

Tak trvá zábava u máje do večera. Po klekání zahrají hudebnici marš, a chasa jde domů povečeřet. Po večerí sejdou se do radnice a tam v „sólo“ (sále) tančí se do rána.

V úterý dopoledne chasa přiopraví a uhrabe „plac yokolo máje“. Odpoledne koná se zábava právě tak jako v ponděli odpoledne. Stárci mají týž hodový úbor. Stárky jsou sice převlečeny v jiné šaty, ale ustrojeny zase tak jako v ponděli. Ostatní děvčata přijdou v úterý též v jiných šatech. Opět bývá mnoho hostí jak domácích tak přespolních.

Ve středu k páté hodině odpoledni sejdou se k máji chasnice i děvčata. Stárci a stárky nemají už svých hodových šatů, nybrž jsou oblečeni jak ostatní v obyčejné polosváteční šaty. Stárci liší se od ostatní chasy pouze tím, že mají za obyčejnými klobouky velké „ketke“ z umělého kvití. Kolem máje tančí se do klekání, potom v „sólo“ dlouho do noci.

Z toho, co vybrali v neděli po domech do pokladničky a z poplatků, jež každý z domácí chasy zaplatil do pokladny, stárkům zaplatiti jest „májo“, „paléto“ (povolení k muzice), smluvěný poplatek muzikantům a co chasa domácí o hodech vypila.

Co stárky dostanou v ponděli po domech a u máje za rozmarýny, jest jejich. Za to jest jim obstarati všecky ozdoby na vršek máje, všechny rozmarýny a pentle na ně a stárkům ozdoby na širáky. Bylo-li by vydání stárků nebo stárek větší příjmů, jest jim hraditi ostatek ze svého.

Po hodech za dřívějších let veselá chasa provozovala „všeljaký špáse“. Starý hospodář vypravoval nám ze svých mladých let několik takových hodových kousků.

V noci po hodech chasa zaměnila po Lišni branky u zahrádek před domy. Když lidé ráno povstávali, každý měl u zahrádek cizí branky. Jednomu se nedovíraly, druhý měl moc široké, jiný vysoké, ten zase nízké. Dovtipili se hned, že to provedla chasa, a dalo jim to dosti práce, než branky shledali, či která jest.

Přišla ráno chasa ke kamarádovi, ale ten tvrdě spal. Burcovali ho, aby vstával, ale nemohli se ho dobudit. Zašoškali si: „Kamarádi, venesme já!“ Vzali ho i s posteli a odnesli za stodolu k plotu. Potom vlezli do stodoly a „vratama“ pokukovali, až se spáč probudí. Probudil se a „kókal jak vejevené a měl smícho potom za dlouhé čas“.

Za stara byly domy kryty „doškama“. U jednoho hospodáře spávali tvrdo. Šel-li k nim kdo v noci, „nihdá se hich nemůhl doklóct“. Po hodech v noci vlezlo několik chasníků milému hospodáři na dvůr a pod kůlnou rozdělali mu celý vůz. Dva z nich vylezli na střechu, druzí jim podávali kola, předeck, zadek, žebřiny — kousek po kousku. Ti to vytáhli na střechu a na kalenici vůz složili. Když stál už vůz na kalenici, chasa dodala ještě na střechu „radlo s kolečkama a bráne“. Dalí to na vůz. Pak ještě shledali „chomóte“, a nastrčili je na voje. Ku předním kolám postavili bič. Potom potichu, jak přišli, tak odešli. Ráno hospodář chtěljeti na „Piske“ na oračku. Přijde pod kůlnu — voza nikde! „Te, stará“, volá na ženu, „pod sem!“ „Co je“, praví žena a chvátá za mužem. „Hokradli nám vůz!“ povídá muž. Žena se divá — jdou spolu do zahrady, prohližejí ve stodole, za stodolou — voza nikde! Vracejí se, žena „blikla“ na maštal, kde na zdi visivají chomouty a volá: „Hale slešíš, chomóte só take hokradený!“ — „A kolečka s radlem a bráne só take te tam!“ láteří hospodář. V tom žena pohlédne na kalenici a zahledne tam vůz se vším činem. Že bylo po hodech, dovtipili se hned, kdo to spískal. Hospodář láteřil na chasu a „chcě nechcě“ musil na střechu rozbírat vůz a sdělávat po kousku. Jini hospodáři jeli už do pole. „Tes voral na kalenici?“ smáli se našemu hospodáři, an na kalenici z voza vytahoval radlo. Hádalo se, kteří z chasy to asi vyvedli, ale nikdo z nich neznal se k tomu.

Jindy zase provedla chasa po hodech první a druhé stárce „pěkné kósek“. V noci podařilo se jim zaměnit oběma stárkám navzájem po dvou kravách ve chlévě. Ráno matka s dcerou, první stárkou, jdou do chléva dojít. Hospodyně ve dverích volá: „Stává, straka!“ Podívá se lépe a místo „strake“ vidí „jakose jahodo“. Dceřa jde k druhé kravě, hledí, co to? — místo „pálené vidí jakose maleno“. Matka i dcera dlouhou chvíli obzírají krávy, až se matka ozve: „Přeci sme v našim chlívě a deť

máme hinší kráve?!" — Hospodyně vyběhne ze chléva a volá: „Tatiko, pod semka, podivé se, co se to jenom stalo v našim chlivě! — „No, co zas?“ — povídá hospodář a jde do chléva. — „No“, praví hospodyně, „só to naše kráve nebo nésó?“ Hospodář hledí na krávy jako vyjevený. Přemýšlejí, jak to? — „hale žádné neví, co a jak.“

Něco podobného odehrávalo se zatím v domě druhé stárky. I tam byl celý dům na nohou. Tam však poznali, čí krávy ve chlévě mají. A za chvilku bylo všecko vyrovnáno. Toho dne mluvilo se v celé Líšni o veselém tomto „špáso“. Obě stárky žijou dosud, jsou již stařenami a do dneška možná nevědí, kdo jim vyvedl tu šelmovinu.

V sobotu po sv. Martině odpoledne káci chasa májo. Úlohou prvního stárka při tom je, „chetnót, dež se mája kácí, s vrška šátek“. A nechytně-li ho, musí zaplatit chase nějakou zavdanou. A obyčejně že ho nechytně.

V neděli po sv. Martině všichni chasníci a děvčata, kteří se hodů zúčastnili, jdou na hrubou, která se za ně slouží. Stárci mají „kordole“ a „kazaje“, t. j. kabátce něco kratší než „kordole“. Za obyčejnými klobouky mají kytky z dělaného kvítí. Stárky mají „kordolke“ a „sometuvý kacabajke nezapnotý“, aby ozdobné kordulky bylo viděti. Rukávy těchto kacabajek jsou na hoře široké, dole jsou přehrnutý. Tento přehrnutý okraj je hedbávný, červený nebo modrý. U kacabajek těchto mají postríbřené knoflíky. Na hlavách mají tyrolské šátky. Ostatní chasníci a děvčata jsou oblečeni ve své obvyklé šaty sváteční. Za mše jdou stárci, stárky, ostatní chasníci a děvčata s hořicemi svícemi kolem oltáře „hoféró“. Pri službách Božích hudebnici a varhany doprovázejí písni. Po skončených službách Božích hudebnici před kostelem zahrají pochod.

(Přistě dále.)

Glossy k dějinám moravského tisku.

Píše Boh. Navrátil.

(Dokončení.)

Hojnější produkci, delším působením a větším významem pronikla firma Jana Günthera, prvního tiskaře, jenž se usadil v Prostějově po Olivetském. Nejstarší zprávy o něm vedou nás do Norimberka. Klademe si tudíž nejpřednější otázky, jakého byl

Všem manům na prospěch bylo poslední ustanovení služebního řádu, které ukládá opatu povinnost, aby mana zchudlého dochoval smrti na klášeře.¹⁾

(Příště ostatek.)

Líšeň.

Obrázky lidopisné, jež nastinili Fr. Bartoš a Cyrill Mašíček.

(Pokračování.)

VIII. Svatba.²⁾

Zenich přinde k rodičům nevěstiném a prosí hích vo cero: „Stréčko a tetičko, prosím vás, debeste mně dali vašo cero“. Staří řeknó ženichovi: „Hať přindó vaši tatínek a maminka k nám!“

Vobečejně v nedělo sendó se staří, — mladí tam nésó. „No, co dáte vašimo synovi?“ — Podlivá teho, jak je keré, majetník nebo chodobné, dajó věna.

Potom só vohláške. Ženich s nevěstou dó pak na katekismus na fáro.

Ve vohláške se strojijó na svarbo. Velká svarba trvá tři dni. Tédeň před svarbou de nevěsta se ženichem zvat drožičku a drožbu, habe se přechestali. Ten deň před svarbou de ženich s néstarším ženatém hostem zvat všecky vostatní hosti.

V hóterý ráno sendó se ho nevěste drožbu s drožíckama. Drožička nadělajó ketek a dajó drožbám za klobóke a na kabáte. Potom navijó ketek pro hosti. Pak dó drožbu s drožíckama povšech hostách. První drožba mloví pozvání. Drožbu hokrojijó si podanýho chleba a dajó hokrojené chlib drožíckám do šátku. Drožbu řikajó pro smich: „Vemte si stréčko a tetičko, hodně kos chleba sebó na svarbou, habeste tam neměli hlado!“

¹⁾ Ze takové schudnutí musilo být nezaviněné, rozumí se samo sebou. V té příčině na vysvětlení budíž uveden § 57. služebního práva „Rotulus officiorum Hainoiensium (Hennegau), jenž zní: „Si quis ministrorum per senectutem nimiam vel per afflationem corporis in paupertatem incidit ita, ut non habeat, unde se possit sustentari, debet ei dominus comes providere modeste necessaria in victu et vestitu“. Fürth l. c. str. 539.

²⁾ Nářečím líšeňským věrně dle vypravování starých Lišňákův a Lišňáček. — Tak se slavívala svatba za stara a slaví se dílem posud.

Haž všecké hosti vobendó a nazvó, dó potom drožičku k nevěstě a drožbu k ženichovi. K ženichovi sendó se hosti ze ženichuvé strane a mozekanti, k nevěstě hosti z její strane.

Rodiči ženichuve sednó si na sesle vedli sebe, ženich si klekne před nima a vodprosoje se: „Prosím vás, tatinko a maménko, všecko, co sem vám hoblížil mně vodpostte! Děkujo vám za vaše dobrý chování, a za všecko Pámbu zaplat!“ Pro plác často nemůže hani z místa. Rodiči řeknó: „Všecko ti vodpóščime, — jenom se dobře chové a beď ve svornosti s manželkó!“ Dajó mo požehnání, a mozecka zahrá „hintráde“.

Vod ženicha dó všeci k nevěstě: napřed mozecka, za něj drožbu se ženichem, za nima hosti. Nevěsta se vodprosuje. Dež rodiči dajó nevěstě požehnání, de ženich k rodičům nevěstiném a polóbne jim roko, a nevěsta rodičům ženichuvém. Při tom só hintráde.

Potom se donese hostům na stůl koláčů a vína. První drožba nese víno, a první drožička koláče. Mozeckantům zaneso veliké žbán piva a miso koláčů. Postavijó hím to na zem na holic.

Drožičke potom rozdávajó hostům a mozeckantům rozmarýne s pantlama. Na selské svarbě běvajó s pantlama červenéma, na řemesnické s bíléma.

D o kostela za stara šli napřed mozeckanti a hráli. Za nima šli drožbe v párech s ženichem, potom drožička s nevěstou. První drožička nesla dva věnečky. Potom hosti. Včil na svarbách de mozecka napřed, za ně první drožba s nevěstou, pak ženich s první drožkó, potom mládenci s drózkama v párech, každé se svó drózkó, za nima hosti.

V kostele stópnó si drožičke před voltářem do rádko vedli sebe, — nevěsta je meze nima v prostředko. Drožbe se ženichem dó do zákrestyje a čekajó na velebnýho pána. Dež velebné pán přindó do zákrestyje, de vod voltářa první drožička a dá mo rozmarýn. Velebné pán dó k voltářo, za něm de ženich a drožbe. Ženich stópne si vedli nevěste, vostatní dajó se do páro: za ženicha s nevěstou stópnó první drožba a první drožička, a za ně v páro vostatní. První drožba dá ženichovi na hlavo věneček, první drožička nevěstě; vobá dávajó na jednó. Dež só zezdani, sdělajó him věneček. Keré je chetrésí, vezme voba dva.

Dež vecházijó z kostela, mozecka před kostelem hrá. Dež je po zápisu na fári, dó všeci do domo nevěstinýho. Za stara néprv

šla mozeka a hrála, potom drožbe v párech, pak drožičke v párech. Potom šli ženatí, a meze nima ženich, pak nevěsta meze vdánéma. Včil de za mozekó ženich s nevěstou, potom drožbe s drožičkama v párech, za nima hosti.

Na selnici, kade dó, běvá „zalikuvačka“. Dvě babe držíjó provaz natažené přes selnico; na provazo só navěšený šátek. Jedna má v roce dva talíře na sebe daný. Vostatní babe, co són ho zalikuvačke, štveračjó a dávajó pozor, habe žádné ze svarebníků neproběhl bez zaplacení. Dež svarebníci k zalikuvačce přindó, vitajó hich babe: „Vetáme vás vod slova Božího! Přejeme vám mnoho ščesti! A dež se chcete dostat do svýho přibetku, mosíte se veplatit. Hinší porade není!“ — Babe majó sklinko vína, a kdo se veplatí, temo zavdávajó. První se veplácí ženich s nevěstou. Jedna baba nazvíhne na provazo šátek a postí je. Potom se veplácijó a pósčijó vostatni. Nekeré naschvál chce hotýct a nic babám nedat. Hale babe dávajó pozor: „Zpátke, zpátke! To se mosí zaplatit hotuvéma! Samém stříbrem se plati!“ Debe him dál nekdo jen nejaké grécar, řikajó: „Takuvý me nechcem! Tade máte, děti, na voplatke“.¹⁾

Po zalikuvačce de se k nevěstě. Tam só zavřený dveři. Jeden zakloče na dveři. Matka nevěstina (ta do kostela nende, zvostane doma vařit) votevře dveři, vehodi staré hrnec a hoderí řém vo zem. Za hrncem vehodi košče. Nevěsta de, vezme košče, střepe vodmete a vodhodí košče přes hosti, co může, nédál. Přitom mozeka hrá. Dveři se votevřo, a hospodeň řekne: „Vetám vás všecky vod slova Božího“. Potom ženich a nevěsta polobnó hospodení rokó. Hosti dó do seknice. Na stůl do sklinek naleje se vína; hosti stoja pijó. Hospodeň každýmo hošťovi naváže do šátku koláčů. Za chvílo dó hosti dum.

Za stara, dež bela bohatá svarba, nekeři hosti, svobodní nebo mladí ženatí mužci, jeli na kuňách a střílali z pistuli, dež se šlo k ženichovi a k nevěstě, a dež se šlo do kostela a z kostela. Na kuňo mňel každé místo sedla červené „torecké“ šátek. Kuně bele zapletený: měle hrívó spleteno v nekolik malých copů, do copů bele vpleténý šeroký barevný pantle: — pantle

¹⁾ Je-li svatba „vod Kůlně“, t. j. z ulice zvané „Kůlna“, zalikuvačka bývá obyčejně „se stromkama“. „Kulňaře“, které zalikují, drží na ramenech vršky smrkové nebo jedlové, ozdobené „panflama“.

visele vod copu dolu. Na vohlávce měle kuně na čele pantle a ketke. Take ve vocasích měle pantle šeroký a dlöhý.

Vod poledňa sendó se drožbe, drožičke a mozekanti k nevěstě. Drožbe a drožičke dó s mozekó pro „hřebce“ k tetičce (hospodynì), kerá je daruvala. Nekerá přibozná hospodeň hopeče nekolik velkých bochet, „babuvec“, svarebnim darem nevěstě. Bochte pečo se ten deň před svarbó. Do těch bochet se nastrkajó na špékách všelijaký figurke z móke hopečený: jeleni, kravička a j., — také só nastrčený pozlacený vořeche, jabka a podobný věce. Špélke só vomotany maluvanéma papírkama. Tém špékům s figurkama řikajó „paračke“. Te figurke pečo drožičke tři dni před svarbó; majó na ně rozličný plechuvý formičke. Takuvá bochta se menuje hřebec. Hospodeň votevře hím komoro, kde hřebci só. Drožbe dajó si na hlavo šátke, drožičke dajó hím na hlavo hřebce. Potom dó s mozekó k nevěstě, a drožičke nesó drožbám cestó klobóke. Ho nevěste dajó hřebce do komore. Zatím se hosti scházijó. V sekniči je jen v kótě jeden stůl, — za ně zasednó mozekanti. Kolem do kola ho zdi na lavicách sedijó hosti. Na stole só koláče a pití. Každé pojí nejaké koláč, — pivo nebo víno. Za chvílo mozecká zahrá, a tančuje se,

Kvíčeró přestane se tancuvat, a „stoli se“ („stolení“). Drožbe a drožičke dávajó do seknice stole a chestajó na stole. Dež je nachestaný, první drožba řečnuje:¹⁾

Ví - tám vás, páni	mlá - den - ci,
ví - tám vás, panny	dru - ži - čky,
cer - vené jak	rů - ži - čky.
Ví - tám vás, páni hosti, přespolní i	do - má - ci,
kte - ří jste zde přístojící, malí	i vel - ci.
Ta - to ctná a i šlechetná paní mladá nevěsta by vás ráda přiví - ta - la,	
kdy - by ona své oči vzhůru pozdvihnouti	mo - hla.
A - le ona vzhůru pozdvihnouti nemůže svých	o - či,
pro - tože ji slzy zalévají, kamkoliv se obrátí nebo	o - to - či.
Po zahradě, po které chodila a kvítí	tr - ha - la,
an - děli ji kořeny vytrhali a manželskou korunu ji	splet - li.

¹⁾ Všechno „řečňuvání“ svatební nekoná se nářecím líšeňským, nýbrž vice méně jazykem spisovným. A jako lid vůbec veršů „nedeklamuje“, nýbrž „říká“ nebo zpívá, tak říká se i všecko svatební řečňování. Říká se hbitě. Každý verš začne se vzestupnou a končí zpětnou, sestupnou malou tercí. První dvě a poslední dvě slabiky každého verše se vysloví důrazněji.

Potom zpívá první drožička:

„Vetám já vás, páni hosti“ atd.

(Bart. Nár. písne mor. II. str. 235.)

Pak se hosti pomodlijó a zasednó. Drožičke sedijó vedli sebe ho jednoho stola, s jedné strane, ho zdi; — nevěsta s nima sedí v kótko, a ženich vedle ní. Nevěsta má před sebó talíř vibrácené, poklopené. Drožička, nevěsta, drožba a ženich nehijó zároveň s hosťama; — hijó, haž majó hosti po hídle. Drožbe vobslohujujó, a drožičke, zatím co hosti hijó, zpívajó, a mozeka hím vodehrává.

Nekeré drožba nese miso a v ní místo polívke horkó vodo a zpívá:

Pu, pu, pu, havrántko,
hostopte na stránko,
hostopte níže,
haž já můžo k mé nevěstě bliže!

Dělá, jak be zapackal, a postí miso na zem. Potom „s haňbó“ hoteče.

Potom drožbe nosijó „spravedlivó“ polivko hostům. První drožba nese první miso. Nekerá žena veme žlico polívky, hodně jo vosoli a zavolá prvního drožbe, habe šil koštuvat, jak to ho-vařil. Ten to pohře a prská. Potom jož nechce vod žádné koštuvat.

Drožičke zpívajó:

„Polivečka hovězí“ atd.

(Bart. Nár. písne mor. II. str. 238.)

Haž se sní polívka, donesó hovězí maso a křen (omáčku křenovou). Potom nosijó pečinke. Pivo a víno se nalívá hostům do žbánečků.

Za hidla házijó po sobě drožbe, drožičke a hosti cokrlatama; — každé donese si hich v kapci na svarbo. Záruveň drožičke zpívajó štveračivý pjesničke, a mozeka hím vodehrává.

Po pečinkách nosijó drožbe na stole „hřebce“. Na každé stál přinde jeden. Néstarší host ho stola rozkrájí hřebca na toli kosů, habe na každýho ho teho stola přišil kos. Paračke se vodlajó, habe se můhlo krájet; — potom si každé do svýho dílo paračke zastrká. Potom nosijó na stole koláče a všelijaký pečený „sladkotine“.

První drožba donese první drožičce žbáneček s vínem. První drožička řečňuje:

Mladenečku starší, můj znejmilejší!

Já ti děkujo za tento první dáreček,

který je přinešen z tvých bílých ručiček

na tento červený panenský stoleček.

A vy, milí páni hosti, přespolní i domácí,
kteří jste zde přistojici, malí i velcí!

Ach, co se mně navzkazuvál můj starší mladeneček,
jesli já mo nevopovím na tento první dáreček,
že mně strhne z mé hlavy věneček.

Dyť já nejsem ta družička zpozdilá,
abych svůj věneček v malé chvíli propila.

Než bych ho propila skrz družbičko svýho,
rač bych já hodila do moře hlybokýho.

Musél by mně pro ňe být,
dyby se měl utopit.

Když mně má maměnka chtěly můj růžový věneček zjednatí,
musely štyry páry koní do Prahy hnati,
dva páry lysý, dva páry vrany,
dé ti, můj starší mladenečko, Pámbu zdraví!

(Včil si zavdá na jeho zdraví a řekne „pro smích“ :)

Ať se mně tento žbáneček připraví!

Za chvílo první drožička řečňuje zas:

Kde seš, můj starší družbičko,
že mně neodpovidáš ani dost malé slovíčko?

Ty mně zcela nic neodpovidáš!

Zdali po ulici jiných panen hledáš?

Dybys měl na jinó svarbu jít,

ty bys musél družičku míti,

ty bys já musél na každé slovíčko odpovidati!

První drožba přinde, a první drožička s ňem řečňuje:

„Družbičko milé, červené bílé, ne tak můj milé, jak nečich jiné, pověz mně, co je to jedna?“ atd. (Bart. Nár. písne mor. II. str. 645.)

Potom řečňujó dál:

Družbičko milé, červené bílé,
ne tak můj milé, jak nečich jiné!

Můj nejstarší družbičko,

já bych ráda zvěděla jedno dost malé slovíčko.

Já bych ráda od tebe zvěděla,

čeho by tato etná a šlechetná paní mladá nevěsta nejvíc želeta?“

„Tato etná a šlechetná paní mladá nevěsta neželi ničeho jiného,
jenom že ji její rodiči dávají z domu
jako listek z fikovýho stromu.“

Nevěsta slozí, a první drožba zpívá, místo nevěste:

„Prorozkošné stav manželské“ atd.

(Bart. Mor. písň. nár. II. str. 237.)

Potom první drožička řečnuje přání nevěstě:

Nemohla sem celou noc spát,
co bych mohla této ctné a šlechetné paní mladé nevěstě přáti.
A já ti přejo štěstí, zdraví,
to je na světě poklad drahý.
Já ti přejo toli zdraví,
co je v našem háju trávy.
Já ti přejo bílý růže,
jesli to tvý srdce přijmót může.
Já ti přejo kytko z růže,
nevím, jesli to tvý srdce snéstí může.
Já ti přejo místo růží srdce Panny Marie,
místo kytke srdce Pána Krista,
to tvý srdce přijme dozajista.
Já ti přejo cukrové tento den,
aby ses radovala na věky amen.
Leť přáníčko jako pták,
nezastavuj se na poštách,
zkaž tam ctné paní nevěstě
pozdravení na stokrát.

Potom si první drožička zavdá ze žbánečko na zdraví paní nevěste. Drožičke, drožbe a hosti zpívajó:

„Jak je těžké kameň mlénské“ atd.

(Bart. Nár. písň. mor. II. str. 238.)

První drožička řečnuje hostům:

Zdraví vás, páni hosti, zdraví vás těší.
Ať vás potěší vaše znejmilejší,
jesli ji máte v poli nebo v kole,
nebo při tomto červeném panenském stole.
Kerá je to vona, ať se na vás zasměje!“

Zavdá si na jejich zdraví.

Potom zasednó si drožbe ke stolu naproti drožičkám a tepró teď hijó. Pře hídle jož moc neštveracijó. Ženich a nevěsta hijó s nima.

Dež pohijó, přindó dvě kuchařku. Jedna nese na misi stodenó vodo, drohá na hulce bílé šátek. Každé hosti si homeje a hotře roce a do vode hodi nejaké peniz. Potom přinde třetí kuchařka se zavázanó rokó. Má pré jo spálenó a chce neco „na

pliskér“. Do té zavázané roke dávajó ji hosti, — vona zdravó rokó to dává do kapce.

Meze tém hosti zpívajó:

„Neco za koláče, neco za křen“ atd.

(Bart. Nár. písň. mor. II. str. 243.)

Potom první drožba se začne modlit, a všeci se pomodlijó otčenáš a zdrávas.

Pak se veramujó stole ven. První drožba řečnuje:

„Hréte, moziko, hréte vesele!
Této ctné a šlechetné paní mladé nevěstě
čest a chválu dejte!
Budete-li vesele hráti,
já nebudu otáleti tvrdé tolar vám dátí:
na jedné straně hořé, na druhé nic neplatí.“

Mozeka spostí, a tancuje se a zpívá.

Hale vo jedenásti je čepení. Štere babe vezmó nevěsto meze sebe. Jedna drží svíčko, jedna dřevěná taliř, — na taliře majó hohlím nadělaný kolečka věčí a menší, — rénský a grécare to só. Babe si stópnó do prostředka seknice, — nevěsta mezi nima sedí. Mozeka hrá, žene a moži tancujó, — drožba a drožičke a vostatní svobodní netancujó. Drožba se ženichem chodijó po seknicí do kola.

Babe meze tancem volajó: „Prodáme nevěsto, kdo jo chce kópit?“ Nekeři se zastavijó ho bab a ptajó se, co za ňo chčo. Babe vokázó na te kolečka na taliře: „Takuvéma nám veplacte, a bode vaša!“ — Nekeře řekne: „Já se mosím na ňo podivat, bode-li se mně líbit“, a veme si svíčko vod babe a dívá se na nevěsto. Potom povídá: „Já si s ňo mosím néprv zatancuvat.“ Sotvá nevěsto k tanco vezme a chce krok hodělat, babe křičijó: „Jož dost! jož dost! Veplacte nám a jož si jo můžete vzít.“ — Dá babám na taliř grécar. Babe volajó: „Takuvý me zahazujem dětům na voplatke, — takuvý me nechcem, — stříbrem se platí!“

Přende hiné a dává víc. Chce si nevěsto vzít a s ňo hotýct. Babe ho chetnó a volajó: „Běžte, běžte, vodkáď ste přesil! Není vaša!“

Nekeře se voblikne za žida: voblete si kožoch chlopama na vrch, trocho si zamóní ksift, na záda vezme měch a rozkločené hrnec v něm. Dež dávajó za nevěsto málo, přende žid, bóchá měchem vo zem a řekne: „Já mám čibro, já kchópím, —

phi!“ — Nekeré včil dává vic jak žid. Žid nehomí prskat jako „spravedlivé“ žid, — nabere si trocho piva do hobe a prskne na teho, keré dává vic: „Phi! já mám fíc phéněz, já bodo kchópit!“ — Babe volajó: „Žide pryč, ztrať se z paráde, te nekópis!“ — a bóchajó žida do zád a vehánijó ho. Hale židovi se nechce, — bóchá měchem teho, keré mo chce nevěsto vodkópit. Ten chce nevěsto vzít, hale babe volajó: „Běžte, není vaša, — veplacte vic!“

Tak chodijó jeden za drohém kopuvat. Naposlede přinde ženich. Ten má vod žida névic trápení. Ženich si take nevěsto prohlíží se světlem. Jemo babe dovolijó zatancuvat s nevěstou dvakrát do kola. Potom jo ženich veplatí, a je jeho — Všeci dajó se potom do žida, a žid hopláchne.

Potom vobstópnó drožičke nevěsto a zpívajó nevěstě. Babe zpívajó take:

„Proč pak, te nevěsto, smotná sedis?“ atd.

(Bart. Nár. písň mor. II. str. 246.)

Babe sdělávajó nevěstě věneček a drožičke zpívajó:

„Aj te vtáčko popeláčko“ atd.

(Bart. Nár. písň mor. II. str. 248.)

Babe hovážo nevěstě vokolo čela „potáč“.

Je to herbávné červené šátek složené. První drožička zpívá:

„Na vrch cesta dulu drohá“ atd.

(Bart. Nár. písň mor. II. str. 253.)

Potom zpívá nevěsta nebo místo ní drožičke:

„Pře my milý pantličke“ atd.

(Bart. Nár. písň mor. II. str. 647.)

Starší hosti rozendó se po půl noci. Mladší tancujó haž do rána. Dež ráno vodcházijó, zpívajó:

„Aló marš, jož je čas“ atd.

(Bart. Nár. písň mor. II. str. 261.)

Ve středo dopoledňa starší muži chodijó k 11. hodině „bórit!“ Dó po hostách a bodijó je. Dělajó při tem všeljaký špáse. Dež třebas k nekemo přendó, a von tvrdo spí, namočijó nejaké šátek a přivážo mo jé nad postel, habe voda na řé kapala. Ten se za chvílo vošívá, — neví co to? — prší-li nebo co? — haž se probere. Tak chodijó, haž všecky zbóřijó.

Vod poleďa po třetí¹⁾ scházijó se drožbe k nevěstě na „kesely“ z plóc a dršček. K 5. hodině¹⁾ dó „maškaráde“ hosti

¹⁾ V zimě dříve.

zvat. Jeden drožba je „maškarádó“: vobalí se do sláme, v roce má dlöhó hulko. Za maškarádó dó vostatní drožbe, — každé má žbánek truňko v roce. Potom de mozeka a hrá. Dó zvat hosti. Hde keho potkajó, zavdajó mo. Dež nekam do dumo přendó, skáčo po sekniči, haž všecko pokácijó. Meze tém de nekeré — belo-li v zémě — „krast“ hozený maso, a dajó to maškarádovi na hulko. Dež nemajó hozenýho, tak prosijó, habe him neco dali, že majó hlad, že si mosijó neco na večeřeo hovařit. Co dostenanó, navliknó maškarádovi na hulko. Potom dostenanó vína a dó zvat dál. Haž to všecko vobendó, dó k nevěstě. Co denesó, hovaří se.

Dež se hosti sendó, večeřá se, a pak se tancuje a zpívá.

Na bohaté svarbě nejednó nekeré si stópne před kamna a zpívá:

Co pak je to za veseli,
dež só ješće kamna celý?
A nechť si só, nechť si só,
šak vone se roztřesó.

(Bart. Nár. písň mor. II. str. 244.)

A dež vodzpívajó, zatřepe s nima, že só hned na hromadě.

Dež vodcházijó hosti, lóčijó se a zpívajó:

„S Pánem Bohem, ve přáteli“ atd.

(Bart. Nár. písň mor. II. str. 260.)

Ve štvrték vod poleďa běval venko sód: kdo nebel na svarbě hodné a neposlóchal, přešil před sód, a veplácelo se mo hotuvéma. Sód dělali jen mužci, — ženský se jen dívale. Jeden bél písar nebo komisař, — mňel na noso bréle, hale bez sklíček, — v roce mňel holé papír. Jeden bél policajtem. Venko bél stůl a lavica.

Písar ho stola práznó rokó zapisuvál na papír všecke, co nebeli hodní. Haž beli všeci zapsaní, zavolál písar policajta a čtl z holýho papíru: „Teho a teho mně sem dovedte!“ Dež jé policajt dovedl, řekl vobžalované: „Co poročijó, pane komisař?“ — „Ve pré ste teho na svarbě moc snědl a vepil? Za to dostane 25 na slamněnko a jedno bez slamněnke.“

Včil si mňel vobžalované lehnót na lavico. Hale místo co mňel lehnót, chce hotýct. Vostatní za řém. Kdo bél štverák, mněli s řém hodnó práco. Nekam se him skuvál, a voni tak dlöho jé zháníjó, haž jé nandó. Dež jé chetnó, poročí mo po-

licajt, habe si lehl. Místo co si má lehnót na lavico, lehne si na znak pod lavico. Potom jé položijó sami na lavico, a pan komisař poróčí: „Déte mo 25 na slamněnko, a dež je tak hodné a poslošné, déte mo hich místo jedné pět bez slamněnke!“ — Dali mo slamněnko na zadnico, a policajt sázel na slamněnko a potom bez slamněnke.

Potom vevolával písar vostatni vobžalovaný a čtl každýmo žalobo: „Ve ste včerá, jak ste tancuvál, se svalil. Dostanete 25 na slamněnko a dvě bez slamněnke!“ — nebo: „Ve ste zvostál babám dložen zalikuvačko“, nebo: „Vás pré se nemůhli včerá dobřít!“ — „Ve pré ste hokradl včerá kmocháčkuvi hozenýho masa pro maškarádo!“ atd.

Naposlede je vevolávané žid. Písar čte žalobo: „Ve pré máte v měcho falešný a hokradený čibro a všecko pré ste včerá poprskál! Za to dostanete 25 bez slamněnke.“ Hale žid je chetré, nechá hím tam měch a ten tam.

Tance vo svarbách lišenských.

Tancuvalo se: polka, hulán, kanafaska, šátkuvá, žduchavá, mazurka, sósedská („došička sebó hani nehne — votáčijó se tanečnici jen zvolna, jak lopate na povětrňáko“), galup („haž be došičko vetrepál“). (Bart. II. str. 297 nn.) — Mimo ně byly ještě tyto tance a společenské hry:

Židovská.

Šla židovka podli krámo, kópi - la si
marci - páno, žid ta - ke vo - plat - ke.

Šla židovka podli lesa,
zapichla si trn do nosa,
žid se smál,
haž prskál.

Tancujó možci he ženský v párech. Po slově „marcipáno“ zastavíjó se tanečníci, a dež zpívajó „žid take“, poklonijó se sobě tanečník a tanečnice dvakrát¹⁾ a čerstvo se vobratíjó zádama

¹⁾ Při slabice „žid“ se skloní, při slabice „ta“ se vzpřímí, při slabice „ke“ se skloní.

k sobě, a dež se zpívá „voplatke“, zasi se dvakrát poklonijó. Drohé verš je zas tak.

Hotařská.

Jeden možské stópne si do prostředka a drži hulko, — je „hotařem“**). Vostatní tancujó. Dež mozeka dohrává verš, postijó

**) Hotař = polní hlídka.

se tanečníci a vekslojó si tanečnice. Hotař posti hulko na zem a kóká, habe popadl nejakó tanečnico. Keré možské zvostane „liche“, ten je hotařem a mosí v kolo hotařit.

Ševcuvská.

Jeden je ševcem, dva hočnama. Ševc sedne na zem, nohe dá křížem a dělá, jak be šíl: kloče, smoli dratvje, ščeti je a zas šije dál. Hočni sedijó z voboch stran vedli ševca „na kotko“ (na bobku), v rokách majó po špélko. Dež se ševc rozhání, bráníjó se špélkama. Ševc po voko hlidá na hočně, rád be je „přeškobrstl“ (převalidil). Meze tém mozeka hrá. Ševc šije a všelijak se podli note krótí a rozhání tak dloho, haž se mo poščesti voba hočně přeškobrtnót.

Honit kocora.¹⁾

Možci dó jeden za drohém podli note, jak mozeka hrá. Co ten první dělá, mosijó všeci za něm dělat take. Třebas veskočí, na vopatko se votočí, nebo si sedne, sesel přeskočí, zamňočí atd. Vodi je po sekinci z néprvko dokola, potom siksak. Vede je potom třebas do kocheně, na húro, na dvůr, do zahrade, na holic a zas do seknice. Chvílo dó pomalo, zas třebas běžijó. Haž se hím to vomrzi, zahrá mozeka nejakó polko, a tancujó možci he ženský.

(Přistě ostatek.)

Ze selských bouří.

List z dějin českomořavského rolnictva.

Sepsal JUDr. K. V. Adámek.

nejzajímavějším obdobím dějin českého lidu selského patří druhá polovina XVIII. věku, památná nejen reformami poměrů poddanských²⁾, ale také zvláště tuhým a houžev-

¹⁾ Není to tanec, nýbrž pochod žertovny, jehož se účastní jen muži.

²⁾ O poddanských poměrech v XVII. a XVIII. věku v zemích koruny České viz spisy Karla Adámka: Doba poroby a vzkříšení, Chrudimsko,

mým, jakožto ku pánum svéjm dědičným, a já, erbové a potomci moji k nim a potomkům jejich, jakž ten artikul v sobě ukazuje a zavírá, zachovali.

7. Item jakož za právo mají, že (děti) své komuž chtí dát mohau i ženám svéjm věna ukazovati, i ženy jich majice věna svá čistá a svobodná, tolíkéž mohau své dáti, komuž chtí, a toho že jim žádnej ani kněz opat ani žádnej jinej podle jich starodávných práv, kteráž hájí, brániti ani na to sáhnauti nemůže, leč právem, však že to má před knězem opatem a many opověděno běti: ten artikul v toto obracují, aby tž manové statky své, jakéžbykoli měli, komužby se jim zdálo a libilo, buď za zdravého (života), neb na smrtelné posteli dáti mohli, a ženám svéjm svobodná věna na týchž manstvích zavazovati nebo zapisovati, a to aby průchod svý svobodný mělo bez překážky a přerušení mě, Vratislava, erbův a budaucích potomkův mých.

8. Item dále, kdež mají také svobodu, že kněz opat k jich manství listu¹⁾ k stavení, co by jim potřebi bylo, jim dátí má, však že žádnej svévolně bez vědomí auředníkův klášterských nemá sekati, než vzneseau to na auředníky, kdež by jim ukázáno bylo, tu že sekati mají. Toho artikule při tom nechávám, aby jim takovej les k stavení ode mne, erbův a budaucích mých potomkův z poručení mého skrze hejný mé jim v místech slušných ukazován, vydáván byl.

9. Item toto pak já svrchu psaný Vratislav z Pernštejna nahoře jmenovaným manům a potomkům jejich přidal sem a tímto listem mocně sám od sebe, od svojich erbův a budaucích potomkův, držitelův a pánuv jich, přidávám: Jestližeby z dopuštění Božího ohněm anebo mocnau rukau, a sice kterakkoliv jim manům tento list odjat anebo kterýmikoli poškvrnami zkažen byl, aby jemu tomuto listu nic neškodilo, než aby vždy proto v své moci a povinnosti stál a trval, tak dlouho, až by zase mnau, erby a potomky mejmi obnoven, utvrzen a vyzdvížen byl.

10. Item také dadauc ti manové, což spravedlivě povinni sau, žádnými robotami povinni nejsau, ani platův žádných na ně se uvozovati nespravedlivě nemá ode mne, erbův a budaucích mých.

Tomu všemu na potvrzení, stálost a věčnau paměť, já častopsaný Vratislav z Pernštejna pečeť svau vlastní s. mejm jistém vědomím rozkázal sem přivěsiti k tomuto listu. Jenž jest dán a psán na Tovačově, v sobotu po novém létě léta od narození Krista Pána tisícího pětistého padesátého sedmého počítajíc.

Líšeň.

Obrázky lidopisné, jež nastimili Fr. Bartoš a Cyrill Mašíček.

(Dokončení.)

IX. Děti.

1. Domácí výchova a kázeň.

O narození dítěte, o koutě, křtinách a úvodkách nebudeme se tu rozepisovati; zvyky při tom zachovávané známy jsou i odjinud a již kolikráte popsány. Za to zmíníme se obšírněji o tom,

¹⁾ Misto: lesu.

kterak matky lišenské po způsobu zděděném v dobré kázni domácí vychovávají své děti.

Hned od malička vedou matky své děti k základní ctnosti křesťanské, ke zbožnosti. Chovají dítě v náruči, matka mu ukazuje na obraz nebo na kříž a praví: „Lelé, Pámbiček!“ a ptává se pak dítěte: „Hde je „Pámbiček?“ Mají dítě na klině, sepne mu ručky, pak mu dělá pravou ručkou kříž na čele, ústech a na prsou. Předříkává dítěti otčenáš, zdrávas, kolik je Pánů Bohů, v kolika osobách atd., vypravuje mu o andělíčku strážci a učí je této modlitbě:

Andělíčku, můj strážníčku,
opatruj mně mou dušičku,
abych vždycky ctnostně žil(-a),
Pánu Bohu se libil(-a).

Mnohé matky učí děti též modlitbě k sv. Barborce, kterou se dítě modlívá mimo otčenáš, zdrávas, andělíčku, před spaním:

Panenko Barborko svatá,
pro Kristovo jméno svatá!
Pán Ježíš tě korunoval,
do nebeské slávy přijal.
Nedej nám náhle umřítí,
bez pokání s světa jítí.
Kříž leží na méém těle,
Matka Boží stojí při mně,
andělíčci okolo mně.

K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn,
Bůh Duch svatý. Amen.

Hřmí-li, matka říká dítěti: „Pámbiček se hněvá!“, za-blýskne-li se: „Pámbiček hrozi!“ a požehná dítě i sebe křížem.

Ve čtvrtém, pátém roce rodiče posílají dítě do „čapalky“ (školky). Matka i otec radují se, když „čapalák“ nebo „čapalačka“ se jim pochlubí, čemu se ve školce učili. Naučit se tam mnoha pěkným písni, zvláště koledám vánocním.

Čapalák chce už také s maminkou do kostela. Matka neb otec vezmou ho někdy s sebou na požehnání, zavedou ho podmodlit se k Betlému, k Božímu hrobu. Čapaláci přejdou pak do školy, jsou z nich školáci. A jako rodiče sami kostela nezanebdávají, tak i své dítky pilně do kostela posílají. Rodiče vypýtavají se školáků: „Homěl's katekizmos? Šak se já voptám velebného pána!“

Ku pracovitosti rodiče dítky vedou již tím, že je pilně posílají do školky i do školy. Než i doma ku práci je přidržují. Děti, pokud jsou s to, pomáhají na poli, přebírají ovoce, derou peří, hoši větší chodí do města s putničkou na koks, děvčata strojí své sestřičky atd. Že pak většina lišenských žen „chodi s putnou“, vedou matky své dítky, zvláště děvčata, už od malé k obchodování a vštěpují jim lásku k putně, která má být kdysi jejich živitelkou. Podívejme se s blízka na takovou lišenskou obchodničku, Babušku, a obchodnička, Jozífka.

a) Malá putnařka.

Největší radostí pro malou, 3—4letou Lišňáčku je, koupí-li jí matka „potničko se žlutýma ráfkama“, která je sice malíčká, ale zcela podobná putně matčině. Se svou putničkou Babuška zrovna srůstá. Do putničky ukládá si všecky své hračky: „Hadýrke, pantličke, kaničke, motózke, klobičko hiňtí, frčke, knofličke s hóškama he bez hóšek, škrábe“, t. j. pět kaménků na hrani. Také si tam uloží panenku a nosí ji na zádech v putničce a nějakou jí zapívá, tak jak zpívají maměnka, když uspávají mladšího bratříčka Babuščina. Než jde Babuška spat, ukládá si do putničky střevíčky, punčošky, podvazky, na putničku klade kuklenku, kacabajku, půlku a sukničky.

„Baboška chodí jož do čapalke a přinda z čapalke dum, hraje si s putničkou. Hračky z putničky „vendá“ a strká do ní „kocórka“. Ten se nevpírá, ale psíčkovi se do putničky nechce. Kuřátko na dvoře nemaji teď od ní pokoje. Chytá je a dává do putničky. Nedávno ji však kvočna prohnala, je teď opatrnější a už se ani neodvažuje chytat kuřátek. Také strkala, „dež maměnka nebele v kocheni“, malého bratříčka Jozífka do potničky, podařilo se jí to, „šeořila se na ně a zpívala mo: „pán, pán, pánké!“ — jen že „se hí milé pán he s potničkó převalel“ a dal se do pláče.

V zahradě pod stromy Babuška sbírá do putničky „padynek“ a házi je vepřům do koryta. Také chrousty střásá se stromků v zahradě a sbírá je do putničky slepicím. I do čapalky chodila by ráda s putničkou, ale to se nehodi!

Babuška roste jak z vody, papulku má jak růžičku a maměnce je všady k ruce. „Dež maměnka přindó z města, Baboška him donáší v putničce, co a jak a vodkád scó.“

Maměnka vaří na kanónku (železných kamínkách) večeři, a Babuška ji nanosí v putničce třísek, polinek, koksu aneb uhlí.

Matka ji pošle ke kupcovi pro cukr a kávu. Penize ji zaváže do cípku šátku, šátek smotá a uloží do putničky. Babuška má již dobrou vyřídku a donese maměnce, pro co ji poslala.

„Vezmi potničko“, povídá matka, „dám ti pár vajec, pudeš s nima ke Švehlinkům a řekneš pajmámě, debe mně za te véca poslale soli.“ Babuška chce míti v putničce „sekajno“, „habe se véca nerozklókle.“ Matka ji dá do putničky trochu sekaniny a do ní klade vejce, a Babuška ji pomáhá. Pak s putničkou jde, vše dobře vyřidi a soli přinese.

V putničce donese též matce písku „na hodrnnoti vařék, žlic, hrnců a potýnek“, také žluté hlíny na omazání odrané zdi a na vymazání kamen ve světnici.

Babuška zametává před domem. Smeti rukama dává do putničky a odnáší na hnůj. Zametala také jednou ve světnici, smeti smetla pod postel, „tam právě bodó dobrě skuvaný, haž jich bode víc, tepró že je vodnese.“ Ale matka ji poučila, kam smeti patří.

V zahradě na záhonkách Babuška sbírá kamínky, dává do putničky a vynáší na dvůr, „habe tam maměnce růstla dobrě cebola, šnytlich a petružel.“

Matka se chystá na pole nakopat jabliček, Babuška chystá se též. Jozípek, vida to, žadoní: „Maměnko, vemte mně do potne!“ Jozípek umí sice už běhat, ale na pole by ještě nedošel. Matka postaví ho do putny, putnu vezme na záda, „kraco“ (motýku) do ruky a jde. Babuška jde s maměnkou, je na boso obuta, v putničce na zádech má motýčku, chce si sama také nakopat jabliček. Cestou Babuška pokukuje na Jozífka, který z putny veselé „čoří se“ na svět. Vidět mu jen hlavu. Na poli Babuška pilně motýčkou kope, Jozípek skládá ji jablička do putničky. S pole Jozípek chvíli capká po svých, matka ho vede za ruku. Ale brzy začne „natahuvat moldánke.“ Matka už ví, co to znamená, vezme ho na ruku a nese domů. Babuška jde s pole bosa, střevíčky si dala na vrch na putničku.

Jindy zase Babuška nese s pole v putničce trávu pro kozu a na trávě má nasbírané polní kvítí. „Prínda dum, hodělá ketko, vobmotá jo hinčo, do hrnýčka nabere do polo vode, ketičko dá do vode a postavi hrnýček před Ježíška, co je na khostně pod

baňo. Ketičke jož homí dělat a he věnečke, maměnka jo temo nahočile.“ V neděli po požehnání sedávají v zahradě pod „jabluňo“, a matka ji učí dělat z kvítí „ketke he věnečke.“ Věneček matka dává Babušce na hlavu a řikává: „Včelka seš jak droženka.“

Opět jindy nese s pole „nejakó hlávko nebo kchél, klase z torkeně.“ „Majó take na roló veličajsné vořech, — a narážený vořech“ také ráda v putničce nosí. „Ale nérači nosí pálke makuvý, te só levký a dobrý.“ Také „loske“ ráda trhá do putničky a „měsíce“ (slunečnice). Zrnka z měsíců „duma velopoje a hází slepicám, habe dobrě nesle.“

Ještě raději než do pole chovivá s maměnkou do vino-hradu. Nosívá „vocád“ v putničce střešně, hamrle, rybízl, srstke, vokurke, hrozne.“ „Take jednó celo deňo velkó z vinohrado nesla, — sotvá jo do potničke vhečmala, — bela těžká, — mosela si cestó boke rukama podpírat, — a duma nemuhla deňo z potničke vetáhnót, mosela hí maměnka pomřict.“

„A kdo vi jakých hozlíků se take jož v potničce nanosila ke švadleně.“ Nejradiji k ní běží, když nese sobě na novou su-kýnku a kacabajku. „A dež se vrací s prázno potničkó dum, dá se do skoko, a potnička na zádech tak hí veskakoje.“

Také tatínskovi nese v putničce boty k ševcoví na správu. „Bote só velký, nemůhle se do potničke celý vhečmat, polovica holinek večohá z potničke.“

Každou sobotu, nebo má-li co kam nésti, sama si vydrhne putničku pískem. „Nesmí bet na potničce špinavýho flička.“ Věchýtek ze slámy neumí si ještě udělat, ten ji udělá maměnka. „Zažbroni a hocéprá se Baboška ho teho dost.“ Ale matka dopřává ji toho, „habe převekala práci.“

„V zémě, dež deró peří, po draňo dajó pimpérke do její potničke.“ Babuška druhý den odnese je „nekam do zmole, a tam je nesdělávaja potničko ze zád přes hlavo z potničke vesepo.“ „Na hnůj pimpére nedávajó, — maměnka říkávajó, že berušto na roló bodláči.“

Na sv. Mikuláše postaví si Babuška putničku za okno. Zaloužila si, aby jí sv. Mikuláš hodně mnoho do putničky naložil.

Když je zabijačka, povídá ji matka: „Baboško, pudeš ke kmocháčkovi s véslozkó. Máš čistó potničko?“ — „Mám,“ praví Babuška, „nevíte? deť sem si jo včerá vedrhla.“ Matka dává

jitrnice a jelita do čistého papíru, zaobalí do bílé plachetky. „Trdelnice“ (ovarovice) nalije do bílého, malovaného džbánku a hrdlo ucpe bílým čistým šátkem. Vše Babušce vloží do putničky. „A včelka“, dí matka, „dé pozor, co ti řekno! Di cestó pomale, hať s tém nehopadneš. Keho potkáš, mosíš pozdravit. Haž přindeš ke kmocháčkuvém, za dveríma spodničkó si hotři nos, a dež stópneš do seknice, řekni: Pochválen bud' Pán Ježíš Kristus, — polóbni kmocháčkovi he kmotřence roko a řekni: Naší tatinek a maměnka Vás zkazojó pozdravovat a posilajó Vám zabijačko. Veřídíš to tak?“ — „No ba!“ praví vesele Babuška. Matka jí „vokšíruje potničko“ a doprovodí ji před dům. Babuška jde cestou pomalu a opakuje si, jak to u kmocháčka řekne. Kde koho potká, pozdraví. Kousek cesty jde to dobře. Najednou vyskočí ze vrat pes, tam zas druhý, — čuchali v putničce zabijačku. Ten třetí, co vyběhl, je nejhorší, — vyskakuje jí na putničku. Babuška má strachu dost, aby jí výslužky nepopadl. Hladi psíky a slibuje jim, co jim všecko od zabijačky dá, „haž přinde dum.“ „Ale pod kůžo si meslí: Haž přindo dum, vohrála bech vás, pseska smradlavý, — hani krópe z jelita vám nedám, nechcja celý jelito.“ Došla ke kmocháčkům, vyřídila vše, nezapomněla ani na ten nos přede dveřmi. Kmotřenka prohliží putničku a praví: „Hale, hale, Baboško, te's teho donesla! Dělajó si vaši s nama takuvó škodo! Hde pak vám to voplatíme? Me letos nebodeme zabijat.“ — Kmotřenka jde s putničkou do komory a za chvíliku nese putničku načpanou hruškami a jablkami. „Na, dítě drahý“, povídá Babušce, „me vám dáme take věslužko. Honeseš to?“ — „No ba!“ usmívá se Babuška a vraci se s veselou domů.

Babuška dorůstá, koná větší práce s matkou doma i na poli, musí mít už větší putničku. A když vychodi školu, matka občas vezme ji s sebou do města, „habe porozoměla handlo.“ A sotva doroste, „má jož vopravdovskó potno, — chodi jož s maměnkó každé deň do města a do světa.“

Babuška se provdala za Lišňáka. Muž její chodi do „fabrike“, „Baboška s potnó chodi“ a mnohý peníz přivydělá na výživu rodiny.

Muž ji záhy umřel a zanechal ji tři drobné děti. Ona však stojí pevně a samostatně doveďe své sirotky „potnó“ vyživit, ošatit i vychovat.

b) Mali prodavači.

Větší děti školní, děvčata i chlapci, od 10 do 14 let prodávají obyčejně před svým domem čili před „jejichémá“. Prodávají jen v létě, a to odpoledne po vyučování a ve čtvrtků celý den. Matka jim to už všecko nachystá. Je to nejdrobnější prodej, a mali prodavači „z placo“ neplatí.

Jsou to děti chudších „potnaček“. Prodávají: střešně, špendliké, rybízl, srstke, kadlátke, hroške, jabka, vořeche, křížalke a jiné ovoce; též houby, okurky. Svůj krámek mají zřízený takto: na nízkém stolečku nebo na „seslo“ mají své zboží na hromádkách, nebo položí na „legátko“ prkénko a na ně nadělají hromádek. Vedle je putna nebo slaměnka neb opálka se zásobou ovoce. Za tímto krámkem malý prodavač nebo prodavačka má stoličku na posezenou.

Všimněme si aspoň dvou takových obchodních praktikantů.

Nedlouho po odpoledním vyučování vychází z ulice Zahrad klučina asi 10letý. Na zádech nese „potno maměčino“. Potna je na něho trochu velká, proto si oba „pante“ na prsou sepjal a količkem provlekl. Z putny vykukuje ohoblovaná široká deštice. V pravé ruce nese „legátko“, v levé pod paží stoličku, „co mévale nebožka baběnka pod nohe, dež him trnole“. Je bez kabátu, bos, na hlavě má čepici s „kšiltem“, postavenou „šórem“ čili „na facko“. U gati jedna nohavica je vohnutá, drohá spoščená. Došel ze Zahrad na ulici Bodín a tam při silnici „ho škarpe“ postaví legátko a stoličku, sdělá se sebe putnu, vyndá z ní deštici a položí na legátko. Na deštici rozestří bílou plachetku, sáhne rukama do putny a nabere „přehršli věkrajků“¹⁾. Má jich skoro půl putny. Na deštici nadělá hromádek, co se jich tam vejde, po krejcaru i po dvou. Umí to, „maměnka já temo nahocile“. Za krámek takto upravený sedne si na stoličku, putnu s „věkrajkama“ postaví po pravé ruce a myslí si: „Debech jen neska hodně hotřél!“ Sedí a kóká na svět. Netrvá dlouho, a má již první krejcar. Utržený krejcar dá na deštici pod plachetku, „habe nevebledl“, a na místo odprodané hromádky hned upraví hromádku novou. Je dnes dosť šťasten, má již pod plachetkou kolik krejcarů.

Je však náramně horko. Mouchy a vosáci dorážejí mu na věkrajky, — odhání doterné „bzočáke“ čepici. — Jaksi mu vysychá

¹⁾ Věkrajky, ovoce, z něhož nahnilé části vykrájený.

v krku. Sáhne do putny pro hrst výkrajků, „habe si troško zavlažil hrdlo“.

Ke čtvrté hodině vraci se maměnka z města. Zastavuje se u synáčka a podává mu „brňátko“,¹⁾ dva „levný rohlík“. Klučina s chutí dá se do rohlíků, a matka odchází domů. Za chvíli jde matka zase za chlapcem, nese v náruči malé dítě, které od rána na opatrování měla u kterési stařenky. Malého bratříčka uváže „vodičkó“ našemu prodavači na záda, a odcházejíc připomene: Potom ne habes te vékrajke snědl sám!“ — Hale hde!“ — „ščoří se“ klučina.

Hochovi to pěkně svědčí. Přes prsa křížem je přepásán „vodičkó“, vzadu ji má uvázánu na suk, aby mu dítě se zád nespado. Prodává dále. Zažije u toho dost. „Moche jé sekajó, jak dež před bórkó, bratříček chetá a kodlí jé za vlase a dává se do brekoto“. „Hongósi jé: všš! všš!“ — až mu dítě na zádech usne.

Je už „kvíčerek“. Ulicí uhání stádo koz a veprů, jež pastýř ze stáda pustil. Mlsná koza je hned u krámků a vyplazuje jazyk na „vékrajke“. Klučina „čepicó“ hájí statečně svého krámků.

Jednou měl chudák neštěstí. Co měl dávat pozor, když běžel dobytek ze stáda, na krámek, zadíval se na „laštívku“, jež si usedly na telegrafní drátě. V tom podběhl mu veprík pod legátko, krámek zachytí se mu na hřbet, — a než se náš prodavač vzpamatoval, ležel celý krámek opodál po silnici. Proto se nedivíme, že si náš milý prodavač zavdý povzdechne: „Co se člověk ho teho nazlobí!“

Pojďme ulicí Bodínem kousek dále. Vidíme tam před domem podobného malého prodavače. Prodává „vařený hroške“. Je bez kabáta i bez veste. Ráno se mu „ho gati“ jedna šanda přetrhla, má jen jednu, na příč přes prsa zapjatou. Čepici má na hlavě „kšiltém do télka“. „Včerá, jak se s chlapcama fechtuval, vodpáralo se mu půl kšilta“.

Sedí na schodku před domem. Před sebou má „sesel“ a na něm hromádky hrušek a „škatolo s popundeklo“, v ní „špalíčke a híný cogroví“. Po pravé ruce „vedli sesla“ stojí „plocar vodičke“ z vařených hrušek. Hrdlo plucara je přikryto dýnkem, „habe tam nelezle vosáci a moche“, neboť vodička je dobrá, sladká. Na dýnku stojí plecháček. Po levé ruce „vedli sesla“ prodavač

¹⁾ Brňátko, vitané z Brna.

má „vopálko“ se zásobou hrušek. Opálka je zastřena bílou plachetkou.

Kdo kupí hrušek za krejcar, dostane do plecháčka vodičky a „velokne“ ji hned u krámků. Pakli kdo kupuje za několik krejcarů, přijde s hrnkem, hromádky hrušek shrábne do hrnka, a prodavač naměří mu do hrnka plecháčkem vodičky. Také „nejaký cogroví ze škatole“ odprodá. Nejednu hrušku odkoupí také prodavač sám.

Dnes byl prodavač trochu „rozverné“. Hvízdal si, poskával, „motál se na patě na půl kola he take na celý“. Jen že najednou zabral do toho kola také „plocar“. Plucar se svalil, a „vodička šplochtila z plocara, veteklo jí sela“. „É co!“ — povídá si — vodička beztak bela moc hostá“. Vzál plocar, šíl dum, a co veteklo dolil vodó a sedl ke krámků. Štěstí ještě, že se plucaru nic nestalo. „Bele be ho maměnka pěkně přivítale, haž přindó z města!“

Domáci kázeň spravuje se způsobem po předcích zdědným, i jinde našemu lidu obvyklým. U dětí nejmenších, u kterých nelze ještě působit ani na cit vlivným napomenutím, ani na rozum károvou domluvou, působi se na obraznost „strašením“. Nedá-li se upokojiti plačící malé dítě, matka otevře dvéře a řekne: „Bubáko, podí si pro ňé!“ Anebo „straši“ dítě: „Neplaké, sic ti dám kominářovi!“, nebo: „Prinde handrlák a strčí ti do žoka!“ Aby se dítě dlouho do večera „neblonecalo s dětima po holici“, říkají mu: „Šak ti tam chetne klekanica!“ Aby dítě nechodilo ke studni, k rybníku, k potoku, varují je: „Nechod' tam, chetl be ti hastrman!“

Rodiče také při jídle odnaučují děti rozličným nezpůsobům, jež se u všech dětí začasté objevují. Jí-li na př. dítě hltavě, říkají mu: „Jen nesněž ještě teho kastróla!“ Je-li klučina vyhýrávý v jídle, nejde-li mu pod nos, co je na míse, pobízejí ho: „Jen jez! Kdo z mise dojídá, na vojně ho nezabijó.“ „Škňorá-li dítě, že je kaša jaluvá, málo vomášená“, poučí je matka: „Voslepl bes, debech jo moc vomastila!“ Ohryze-li někdy myška v komoře pecen a dítě z pecna toho nechce jisti, říkají mu: „Jen jez, nebodó ti zobe bolet.“ A je-li snad pecen trochu naplesnivělý, řeknou mu: „Jen jez, bodeš selné!“

Je-li nezpůsob dětský větší, bývá i napomenutí nebo pokáráni ostřejší. Dítě na př. vstávajíc, „škňorá“: „Já chco jest!“

„To je modlitba, dež stáváš?“ kárá je matka. „Homet, hočesat, kleknót, pomodlit, poproset, pak tepró dostaneš snídani.“

Klučina má jiti do školy a neví, kam se mu podělo jeho „hočení.“ Hledá je pod oknem, na lavici a pod lavicí, u stola a u kamen, ba i pod postelí, „esli kočka je tam nezatáhla.“ Posléze škňórá: „Hde mám hočení?“ — „Hde si's je včera položil, tam bode“, kárá matka jeho neporádnost.

Nepomůže-li napomínání a kárání, nastává trest. Za obrázkem bývá metla, nebo visivají na hřebiku důtky. Sahají-li rodiče po nich, neb odpiná-li otec řemen, ví už neposlucha, kolik uhodilo.

Většina rodičů chodi do „města“ hledat výživy, otec časně ráno do továrny a matka po obchodě. Malé své dítko ponechají na opatrování „jedónkovi“ (dědečkovi) nebo „baběnce“, a není-li jich, některé staré ženě v sousedstvu, již pak na den něco za to platí. Některá taková stařena opatruje třebas několik drobných dětí rodičům jdoucím po výživě.

Mají-li rodiče mimo malé dítko také „čapaláka“, dají ho též pod ochranu oné opatrovničky. Stařena dítě vypraví do čapalky. Potřebné dětem jídlo matka odevzdá stařeně.

Jsou-li v domě školáci, matka odcházejíce ráno z domu na chystá jim jídlo na snídani a oběd. Děti, posnídavše, dvěře domové zamknou klíčem nebo vytáhnou „klčko“ domovních dveří a jdou do školy. O polední, co jim matka k obědu nachystala, pojedí a jdou zase do školy. Větším těmto školákům rodiče ponechají též starost o svého čapaláka. Školák vypraví ho do čapalky a v poledne se oň náležitě postará.

2. Hry a zábavy dětí.

První hračkou nemluvněte je „ščerchátko“, jež mu matka v městě koupí. Ščerchátko má na konci „rokovitka“ pištaľku. Pláče-li dítě, štěrchaří a pískají mu. Později dítě samo již štěrcha a píská.

Když se dítě už batoli po zemi, najde si samo nějakou zábavu. Milou zábavou bývá dítěti ucho z rozbitého hrnce; přiváže si na ucho motouzek a „vodí kravičku.“

Chlapcem již běhajícim rodiče kupují dřevěné koníčky. Koniček „malované“ stojí pevně na prkénku, které má v rozích po malém dřevěném kolečku. Chlapec přiváže si na prkénko

motouzek, „ježdá s kuničkem“, sedá naň, — koníček musí dělati, co mu pán jeho poroučí. Není divu, že „kuniček brzo ochrůme na nohe“ neb i někde hlavu sraží.

Maje koníčka, chlapec chce mit i bič, „deť mo kuniček bez biča málo ježdá!“ Matka mu udělá bič z kouska provázku nebo mu koupí v městě pěkný bičík. Klučina nejen koníčka popohání bičem, ale od té doby i pes, kočka, slepice a všecka ostatní drůbež má rešpekt ze svého přísného nového velitele. „Voči se mo jen blyščijó, dež vidí, že ho ta čeládka teď mosí poslóchat.“

Děvčátku matka koupí dřevěnou panenku. Panenka je „malovaná.“ Dceruška chce miti na panenku šatky nejen „malovaný, ale vopraduvský, lišenský.“ „Bróká“, až jí matka nebo starší sestra šatky na panenku usijou. A sotva děvčátko dovede „hink do jehle navlít“, pokouší se už samo ze svých nastřádaných hadýrek usíti něco na panenku.

Dostanouc se potom do společnosti jiných dětí, dítě přiučí se ponenáhlou rozličným hrám a zábawkám tělocvičným. Brzy umí „tydlat“, t. j. skákat na jedné noze, a „bit holobe“, t. j. vyskočit a nohama ve vzduchu o sebe udeřit. Větší děti ukážou mu někdy „Starý Brno“, chopí totiž dítě rukama za hlavu a nadzdvihnují je do vzduchu. Větší už klučina „kloče berane“, t. j. běží „boske“ tak, že až patama tluče si do těla. Společně se chlapci „porázijo“, pozývajíce se k zápasu „keré kerýho“, „dělajó šeške“, t. j. „válijó se s kopca dulů.“

Milou zábavou bývá dětem choditi do lesa na jahody, houby a lískové oršky, a nejedno chudobné dítě přivydělá tak rodičům nějaký krejcar.

Děti líšenské rády a rozmanitě si hrávají. Matka říkává: „Jak se ten nás chlapec z těch dveří vevrzne, jož po něm není haní památke.“ Většina her, říkadel, dětských písni, koled a p. obsažených v „Našich dětech“ známa je líšenským dětem, a valná část jich zaznamenána byla právě v Lišni.

Význam čepic a kapes pro děti.

a) Čepice.

Chlapec nosí raději čepici než klobouk. Nejvíce se mu libí čepice „s lagýruvém kšiltom.“

Novou čepici „špóruje si“ na neděle a svátky. Ta má „kšilt“ jako zrcadlo. Chlapec dívá se do kšiltu jako do zrcadla, kšiltem

hladí si tváře, dýchá na kštít a rukávem „jé blyščí“, nechce mít na něm „hani flička.“ Za sváteční čepice chlapci dávají si „káčirke“ nebo pérka ze sojek.

Stará, všední čepice má pro chlapce veliký význam, jest mu nejdůležitější částí oděvu. Čepice jest chlapcoví nádobou, jest jeho zbraní, nahrazuje mu rozličné nástroje a prokazuje mu veliké služby.

V čepici nosí chlapec, když si hrá sám nebo s „dětima“, kaménky, písek, prach se silnice. Děti nadělají si malty a stavějí domky. Jindy zase z bláta pekou koláčky. Chlapec v čepici do-nese plev, „s plevama pré só koláčke lepcí“.

Do čepice strká koňátko, kuřátko. „Vonehdá poslal je maminka pro cose ke kmocháčkovi. Kmocháček mo dale mladýho králička; nesl si jé v čepici dum.“

Chlapci čepicemi házejí „do lufto“, který výš vyhodi. Někdy ovšem nezkušenému jestě klučinovi „hovízne čepica na střesi nebo na halozi“. Napachtí se dost, než ji „rahýnkem srazí dulů“.

Klučina rád hrá „ve frěke (knofliky) a ve fazole“ a co chvíle přepočítává si je do čepice.

„Maměnka dajó mo zrní“, vsype si je do čepice a házi je z čepice slípkám. Z kurniku nosí maměnce v čepici „véca“.

V zahradě sbírá do čepice „spadynke a chróste“. Také ovoce si natrhá do čepice, ale to je „na hídlo jen pro řé“. Až je čepice „vrchuvatá“, položí si ji na loket levé ruky, přitlačí k boku a pravou z čepice vybírá a pojídá. Má-li v čepici třešně, vytahuje po jedné, spokojeně pojídá a „kostkama“ sem tam „střilá“.

Na poli chytá do čepice „kuničke, malý he te velký, zelený, a s pola si néračí nosí v čepici loske“.

Jde-li mimo studánku, ať má žizeň nebo nemá, zajde se napít. „Sdělá čepico, hodělá z kštítla korétko, vodežene sekáče¹⁾ stranó a dívá se do vode, není-li tam živé vlas.²⁾ Říkajó maměnka, že živé vlas, debe ho vepil, prolezl be všecky střeva a mosél be člověk homřít.“ Uvidí-li ho ve studánce, odežene čepici, nabere kštítlem do čepice vody a pije. Potom vodu z čepice „vetřepe“, čepici dá na hlavu a pochvaluje si, jak to pěkně na hlavě chladi.

¹⁾ vodoměrka, hydrometra.

²⁾ vláskovec vodní, gordius.

Od kupce nosí maměnce v čepici „ve škarnótkách všeliský včeče“.

Čepici „plácá moche“, odhání od sebe „komáre a hinó žózel“, čepici házi po „letopéro“, chytá „čmeláke a mûre“. Do čepice lapá v rybníku „vodomile“, a když jde „z kópačke vod mléna“, nese si v čepici „nachetany rake“.

Čepice a zvláště kštít prokazuje mu dobrou službu, nastane-li „meze chlapecama patálja“. Je-li nucen dátí se na útek, klučina popadne čepici do ruky, aby mu v běhu neulítlá, a dá do noh, „co selá stačí“.

Čepici chlapec oprášuje si šaty a boty z prachu a sněhu.

Čepice jest mu také měrou. Říká: „belo be teho pár čepic“, „bode teho ledvá na dno čepice“, „mněl sem vrchuvatō čepico vořechů, haž padale“, „natřísl sem chróstů tak hale na půl čepice“.

Ký tedy div, že se kštít u čepice brzy v poly přelomí a že chlapec polovici natřeného kštítu neb i celý kštít leckde ztratí. Posléze čepice prodere se tak, že mu z ni vlasy vylézají. Tatínek říkajó: „Te kluko, te be's mněl mnět čepico plechuvó, a hani ta be ti dlóho netrvala!“

b) Kapce.

Nemenší důležitost nežli čepice mají pro hochy kapsy. Kapsy jejich všedních šatů jsou skladištěm přepodivného zboží. V nich klučina nosí své rozmanité hračky a rozličné nástroje dětské, kapsy jsou jeho klenotnici, jeho cestovní spízírnou. Má kapas několik a v nich má své zboží vhodně roztríděno. Do kapas šatů svátečních zboží toho nedává.

Nahlédněme chlapcům do kapas a podivejme se, co všecko v nich tak pečlivě přechovávají!

„Ho veste“ klučina má „tak jak velcí“ dvě kapsy. V těchto dvou kapsách má uloženo své drobné a jemné zboží. Vidíme tam kousek „křide a plavajzo, vopsaný píra, gomo, též gomilastyko“, kterouž co chvíle nepozorovaně některého kamaráda švihne. Má tam také „regement vojáků malovaných na papíro.“ Papír je složen, a chlapec rád se pochlubí svým druhům touto vzácností. Také je tam uschována „volověná piščalka“ nebo „volověně kohótek na pískání.“ Jiný má tam „plechuvó fěfarko a liskuvé voríšek s dörkó.“ „Z voríška jádýrko hřebíkem ve-

škrabal a na dórko homí piskat.“ Mívá též v kapce u vesty „prázno patróno.“ „Našil jo v polo po manébro, a patróna se mo šikne“ (shodí). Piská na ni a u potůčku nabírá do ní vody a pije z ní. Také je tam „klapačka z vořechuvé škořápke, prstýnek, slepý hodinke a kósek z readylka.“ Zrcadélkem klučina umí dělati na zdi „zlatý prasátka“, — a také se musí někdy do zrcadélka podivat, není-li „homóněné.“

Mimo to mívají chlapci v kapsách u vest rozličné řemeslnické nástroje. Najdeme tam „starý hřebike, podkuváke, cvočke, háčke, šrófke, — přaske vod gati a vesté, — žlotý přasko a gróžko s chomotá.“ Též rozmanitá drobná dlátkta má tam leckterý klučina, totiž: „velké zakřivené zob z prasete, zóbke zajči, drápke ze zabitého kohota, růžke z roháčů.“ Zahledli jsme tam také „kolečko ze starých hodin, volověný pečetě s petlou, kardaroze staré hoficírke, věčko holomený s fajfke a starý špičko s tryskou. Tatínek špičko jož zahodili, hale bode snad přeci ještě na neco dobrá.“

Jinému zase klučinovi uviděli jsme v kapsách u vesty „klobíčko hintí, kos kaničke, kos špagáto a kotóček vlášení. Vlášení má skuvaný na střapce k biče.“

Na kabátě pod „levó lapló“, t. j. záhybem pod krkem, některý klučina má zapichnutu jehlu, a kolem jehly jest omotána černá nit. „Debe nehde kos nohavice roztrhl, má si to haspoň čém zastehnót.“

U kabátu chlapec má několik kapes: na lici dvě nebo tři, na rubě „ve fotře“ jednu nebo dvě. Nahlédněme i do těchto kapes, co tam uschováno. Levá kapsa, „ve fotře“, je cestovní spižírnou každého chlapce. Tam klučina mívá krajíc chleba nebo vbolek nebo bacoch; někdy také ovoce a „deňuvý jádra“. Onehdy vytahoval z ní „sošený kadlátke a hroške“. „Dovřel se na ně mamence, dež nebela duma“. A podiváme-li se do této kapsy až na dno, uvidíme tam „zaschló kurko chleba, kósek sladkýho dřeva a odrobinke z chleba a bacochů“.

V jiné kapce kabátu, obyčejně v některé na licní straně chlapec má „šnuptychl“. Má barevný kapesník, „a só na něm namalovaní hajdaláci“. Klučina umí ze šnuptychla udělat veverku. „Veverka ta má hoši a dlohé vocas“. Vezme ji do levé ruky, pravou ji pohládí, prsty levice zatím hbitě pod veverku podsune, a veverka poskakuje.

V téže kapce a v ostatních kapsách kabátu chlapec má rozličné hrubší zboží. Vidíme tam „vrbovó píščalko“ nebo „pěknó dřevěnó píščalko z jarmako“. Koupila mu ji baběnka. Píšťalka ta má pesk na pískání a tři dórky na přebíráni prstama. Homí na ňo doví jaký pěsníčke piskat. Také tam mívá v „papíro zamotanó bakolo kotaček“). Te se levko zachetnó na šate. Ze zado sázivá je chlapečkem na záda, a kam se mo zlíbí. Také si z nich dělává „hvězdičke tak, jak majó vojáci“. Mimo to tam má kalafón ze střešňových stromů. „Dež duma vod hodin spadá šnůrka, nakalafónojo je, a drži to zas.“

Jinému chlapci najdeme tam kus „starýho kšiltu lagýruvýho, kos, přetrženýho řemeňa a strhanó šráko“. Myslí si: „Bode to dobrý na fechtuvání, beztak mám jož čepico bez kšiltu, vondyno mně při fechto holitl“. Také tam má „plechuvý škatulko vod masti na bote. Včerá mo jo dale maměnka, dež masť vemastile. Bode dobrá na nuvý péra, o bode si do ní špóruvat, haž dostane nejaké grécar“. Též jsme mu v kterési kapce zahledli „starý kutí vod khostna a staró vechoděnó podkůvko“.

Jiný klučina má po kapsách zase jiné zboží poschováváno: „nožko zajči, holomené růžek s kozílkou, kósek vohebkýho fišpano ze staré kordole“. Jinému zase našli jsme tam: „dřevěnó škatulko vod vikso“. Udělá si z ní vážky. A také má tam půl staré „pančuché“. „Rozplete si jo a hodělá si z ní nuvó pótko (mič)“.

Nezapomeňme ani na „kapce ho gati“. Tam je uschováno rozmanitého zboží, které by se z kapes kabátových snadno vysypalo a vytrousilo. Jsou tam „knoflike, frčke (čamrdy) a popičke. Popičke só bílý, boclatý, só ze starých kacabajé. Vostatní knoflike a frčke só vod starých gati, vesté a kabátů“. Chlapci rádi hrají „ve frčke na šprtánó do důlka“. Kdo má mnoho frček a knofliků, má je „v pláteným míško“. Sám si jej klučina ušil. Nebó má na šprtání v kapsách fazole, „barevný kuličke kópený vod kopce, bakolke z dubuvýho listí a bambolke s jablišek“. Druhdy mívá tam „žalode a bokvice a kostky z marholé a broskyjé. Bode si kostky lóskat, só v nich dobrý jádra.“ Také si klučina kostku marhulovou brousivá o kámen, až jsou na obou koncích proti sobě „dórke“. Jádro pak vyrýpne, kostku dá do úst a píská na ni. V kapce u kalhot mívá také

*) vlky lopochu.

kudlu a bič „bez násadke“, „střenko koščený ze starých vidliček a vocásek ze zajica nebo kůzlete“. Ocáskem kde může rád ze zadu polehtá své druhy. „Ti si meslijó, že him to mocha na krk sedá, a vodhánijó jo.“

Klučina právem může o sobě říci: „Omnia mea mecum porto“. A těchto svých pokladů chrání si jak oka v hlavě. Běda, kdyby se který chlapce opovážil „bantuvat mo v kapcách!“

„S chlapcama maménka mají trápení. Pořád habe zašívale a flekuvale gatě a kapce. Maménka říkajó: „Na tobě, kluko, te gatě jen tlijó! Te bes mněl mnět gatě dež ne z plecho tak haspoň z jochte“.

3. Školáci.

V Lišni jest nyní pětitřídní veřejná škola chlapecká a pětitřídní soukromá dívčí škola klášterní. Nádhernou budovu klášterní svým nákladem postavila a dívčí školu pod správou klášterních sester sv. Karla Boromejského zařídila hraběcí rodina Belcredi-ovská r. 1863. V klášterní budově byla z počátku též umístěna školka pro dítky do šesti let. Lid této školce říká „čapala“ a školákům „čapaláci“. Později byla před klášterem zbudována zvláštní přízemní budova, residence to čapaláků. Do „čapale“ rodiče posílají hošiky i děvčátka od 4 do 6 let, ano i mladší. Děti učí se tam modlitu, „říkat“ (deklamovati) a zpivati a hrají si pod dozorem klášterní sestry.

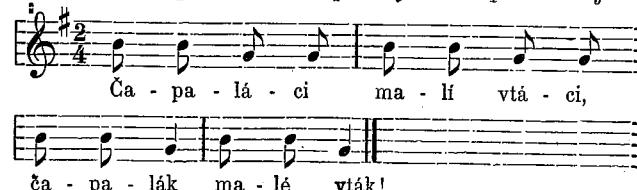
Tato čapala je velikým dobrodiním pro Lišeň; neboť většina otcův i matek odcházejí z domu za výživou, a drobné děti jejich mají v čapalce dobrý útulek.

Na štědrý den odpoledne bývá v čapale veliká slavnost vánoční před jesličkami a vánočním stromkem. Čapaláci provozují vánoční hry. Též hraběcí rodina zúčastňuje se této slavnosti malíčkých. Na konec slavnosti čapaláci bývají poděleni dáry. Tyto slavné hry vánoční musejí se potom ještě dvakráté nebo třikráté opakovati, neboť kde kdo chce se na ně podivati.

Před lety měl o této vánoční slavnosti kterýsi „čapaláček“ pěkné „říkání“. Jmérem všech čapaláků ohrazoval se proti názvu „čapala“ a navrhoval jiné jméno čapalácké residenci: „školka“ prý se má říkat. Ale nepochodil s tímto svým návrhem. Čapalka zůstala a zůstane přece jen čapalkou.

Když se chlapci čapaláci v sedmém roce s čapalkou rozloučí a „narukujó“ do školy chlapecké, posedne je obyčejná pýcha

povýšenců. Novopečení školáci pohrdají už jaksi čpalou a čpaláky, chodivají k čapale posmívat se čpalákům a třebas i „zabobnojó hím na dveři ho čapale“. Na čpaláky hrdě povolávají:

Však také novopečený školáček má se už čím pyšnit. Vždyť už má „hočení“, jehož čpaláci nemají. „Hočením“ jeho je vše, co si nese do školy: „kabela“ a v ní tabulka, čitanka, „fotrálek s kamínkem“ a snad i „linyjár.“ To vše nazývá svým „hočením“. Ba i ten krajíc chleba, který si nese v kabeli, náleží k jeho „hočení.“ Jiný školáček má „hočení“ jen provázekm svázaný, a „v zémě“ zastrčí si „fotrálek i linyjár do bote za holinko.“ Zapomene-li takový školáček něco ve škole, s pláčem vraci se do školy. A zeptá-li se ho kdo: „Co pláčeš?“ „Zapomněl sem ve školi kos hočení.“ Zatím tam zapomněl „dibec kamínko.“

Školní děti chlapecké i dívčí školy mívají školní radovánky. Veselé zpívajice děti kráčejí „s mozekó“ na výletní místo někam do blízkého lesa. Kde který hoch „mašíruje s fangličkó v roce.“ Školního výletu zúčastní se všecka Lišeň. Děti vážnými i žertovnými zpěvy, deklamacemi a hrami sebe i přítomné pobaví, a dostane se jim též nějakého zákusku.

4. Děti škole odrostlé.

Z dětí škole odrostlých téměř žádné nejde do služby. Čeládka, která je v Lišni, je skoro všecka odjinud. Hoši rolničtí zaměstnávají se buď prací doma při hospodářství nebo jdou na řemeslo, hoši ostatní většinou do továren brněnských, někteří na řemeslo, nebo se přiučují obchodu lišenskému u rodičů.

Děvčata rolnická jsou nápomocna doma při práci domácí i polní, děvčata ostatní ponejvíce přiučují se obchodu „s počnó“ a „škrošnó.“ Jen malá část děvčat chodí do fabriky.

X. Povaha lišeňského lidu.

Základním rysem povahy lišeňského lidu jest opravdová srdečná zbožnost, kterou hojně osvědčuje slovem i skutkem.

Jeho obětavostí byl r. 1895 farní chrám sv. Jiljí značně rozšířen a zveleben. Před několika lety zbudována byla na hřbitově kaple s oltářem sv. Kříže, jiná kaplička je v ulici „Mariánském údolí.“ Mimo to v Lišni a v okoli je pod širým nebem mnoho křížů, soch a Božích muk.

Na služby Boží rádi chvátají a hojně se jich účastní. V neděle a ve svátky dlouho již před službami Božími bývá kostel lidem naplněn, a lid společnými modlitbami a zpěvy připravuje se na službu Boží. Též ve dny všední bývá hojně účastenství o službách Božích.

Rovněž církevních průvodů, poutí, pohřbův a rozličných pobožnosti a výročních slavností lid horlivě se účastní.

Obchodnice lišeňské cestou do Brna modlívají se růženec, a vracejíce se z města, neopominou zastavit se v některém kostele brněnském. Vcházejíce do kostela, sdělají a postaví putnu a pomodlí se. Zvláště rády navštěvují kapličku loretánskou v kostele minoritském.

Přibytky své ozdobují krásnými kříži, obrazy a soškami svatých. V nejednom domě hořívá v sobotu před obrazem P. Marie světlo v barevném kalíšku.

Lid rád navštěvuje poutní místa. Jmenovitě velkým průvodem putují každoročně do Tuřan, do Sloupa, do Křtin a na Vranov; po různu též do Žarošic, na Velehrad, na Hostýn, do Častochova, do Vamberic a do „Marijacél.“ Z těchto poutí jsou dvě „slibný pótě“, jež se každoročně konají: na den sv. Floriána do Tuřan, na vyprošení ochrany od ohně, a na podzim do Sloupa. Tato pouť koná se od r. 1831, kdy rádila v Lišni cholera. S poutníky na tyto dvě pouti, jichž bývá velmi mnoho, chodivá kněz. Nejde-li s poutníky kněz, stará se o pořádek kostelní zpěvák. jdou obyčejně dva a cestou poutníkům modlitby predříkávají a písne předzpěvují. Zpěváci, oslovujíce poutníky, řikají: „Páni bratři a sestre!“

Poutníci ubirají se v tomto pořádku: Napřed jdou hoši, za nimi děvčata, potom chasníci, za nimi svobodné dívky, pak kněz a zpěváci, za nimi muži a vzadu ženy. Ženské nesou si na zádech v bílých plachtách dřevěné škatule a v nich sváteční šaty a něco potravin.

Před průvodem hoši střídavě ponášejí kříž, před knězem dva chasníci nesou korouhvě. Někdo v průvodě nese plechovou

krabici. Za Lišni obrazy se žerdí korouhví se svinou a vloží do krabice. Před osadami, kterými se průvod ubírá, obrazy na žerdě se rozvinou a za osadami zase do krabice vloží.

Svobodní mají v kostele sošku „Ježiška“, přioděnáho hedbavnými šatky. Soška je upevněna na žerdi. O některých poutích nese jeden z chasníků v průvodu také Ježiška.

O pouti do Sloupa nosívají svobodná děvčata na nosítkách sochu bolestné P. Marie. Mnoho děvčat bývá ustrojeno za „drožičku“, — jsou bíle oblečeny a pod věnečky. Šest družiček střídavě nese v průvodu sochu. Za Lišni složí sochu na vůz; před osadami, kudy jdou, zase družičky sochu si vezmou a ji nesou.

Jde-li průvod mimo kříž, Boží muku, kapli, kostel, ti, kdož nesou kříž a korouhve, skloní je tříkrát. Potkají-li poutníky, kteří se už vracejí, vzájemně v obou průvodech nosící skloní tříkrát kříže a korouhve.

Za průvodem jede obyčejně několik vozů, na něž starší poutníci mohou si sednouti.

Když docházejí poutního místa, zpěvák sbírá od poutníků peněžité dárky na společná vydání. Poutníci oprášují a opravují šaty, korouhve na žerdě zavěsi a zpívajíce ubírají se do poutního chrámu.

Vykonavše poutní pobožnost, jdou ke krámu kupit něco sobě i domácím a známým vitaného.

Když se poutníci vracejí domů, obyčejně někteří hospodáři vypraví povozy naproti svým rodinám. Též některé ze starších poutníků vezmou na vozy a jedou napřed domů. Poutníkům naproti jde z kostela lid v průvodu s knězem. Nejednou mnoho poutníků přináší s pouti pro kostel svice, a tu v párech s hořícími svíčemi vracejí se městečkem. Průvod pak ubírá se kolem kostela, a v kostele jdou s hořícími svíčemi kolem oltáře. Svice potom shasí a položí na oltář jako dar kostelu. Kostelní krátkou pobožností zakončí se pouť.

Doma poutníci podělí své domácí dárky s pouti a zanesou „pótí“ svým příbuzným a známým. Odevzdávajíce dárky říkají: „Panenka Marja Vranovská zkajoje vám pozdravení. Máte jo take brzo naštivit. Neso vám neco s pótí na památko.“

Obyvatelstvo lišeňské je pracovité a podnikavé. Rolníci vzorně obdělávají své pozemky. Též pěkné sady ovocné mají, zvláště krásné sady třešňové na „Kostelíčku“.

Obchodníci nelekají se ani počasí nepohodlného ani dalekých cest. Obchodu dobře rozumějí, a ni židé neodvážují se s nimi soutěžit. Lišňačky opatří svým zákazníkům, čeho právě potřebují, „debe měle pro to kraj světa hít.“

Dělnici tovární napracují se v továrnách brněnských dosti a každodenně chodivají z továren domů. Mnozí z nich od jara do zimy, když se vrátí k večeru z továrny domů, pracují ještě na svém políčku nebo v zahrádce, a některí z nich jsou výtečnými přestiteli rozmanité zeleniny.

Po několika dělnících lišenských, jmenovitě „rajbovnáčích“ našlo si práci za hranicemi: v Němech, v Belgii, ve Francii, v Rusku. Jeden z nich, jménem Racl, odešel r. 1888 z Lišné po práci se ženou a s dvěma hochy, z nichž jednomu bylo 8, druhému 6 let. Žil s nimi 11 let v Němech a nyní jest druhý rok ve Španělích. V červnu r. 1901 psal mladší hoch svému strýčkovi do Lišné ze Španěl pěkný list, po česku zcela správný.

Již stálý styk se světem, obchodní podniky a cesty přinášejí s sebou, že lišenský lid při vši své zdravé a chvály hodné konserватivnosti všímá si pilně ruchu novověkého a činně se ho účastní. Tak hned spolkový život v Lišni značně jest vyvinut. Jsou tam spolky: hasičský, sokolský, veteránský, potravní, nemocenský podporovací spolek mistrů, spolek pohřební, katolickopolitická jednota, svatojozefská jednota, spolek sociálních demokratů a j.

Mnohé z těchto spolků mají své knihovny; mimo to jsou v Lišni knihovny školní a knihovna obecní. Lid čte rád jak knihy tak i časopisy a noviny.

Mnozí dávají syny své na studia do českých škol středních i vysokých. Za posledních 30 let je pěkný počet těch, kdož studia universitní, technická nebo jiné vědecké ústavy absolvovali. Školního roku 1900/1 bylo z Lišné 24 studujících. Také na školách brněnské Vesny nejedna dívka lišenská se vzdělávala.

Lišňáci jsou zpěvu a hudby milovní. Důkaz toho podávají sbírky písniček národních. O básnickém a hudebním nadání lišenských dětí svědčí sbírka „Naše děti“, v níž obsaženo jest hojně pěkných a jadrných říkadel, popěvků, koled a p., sebraných od dětí lišenských.

Sbírka Sušilova divnou náhodou nemá ani jedné písničce jmenovitě z Lišné zaznamenané; snad se některá z nich nalézá

pod záhlavím „od Brna“. Za to jest jich v mých třech sbírkách bezmála 400. Posud svobodná chasa na vycházkách a o zábavách ráda si zapívá. Před „legrutýrkó a narukováním“ chasníci chodíce ulicemi zpívají „do kroko“ vojenské písničky. Nejvíce zpívá se o svatbách; zpívají tu starí mladí.

Zpěváci a zpěvačky lišenských písniček, v mých sbírkách obsažených, byli: Matěj Šlof a jeho manželka, Ruprechtová, Václav Traurých, a zemřeli už: Kulišková, Sekaninová, Staříková, Šumbera. Nejvíce a nejkrásnějších písniček nazpívala Kulišková, stařenka málem 90letá. Říkávala: „Jak so stará, tak ještě zapívám, že se mně žádná mladica neveruvná.“ A mluvila pravdu. Z žijících nejvíce asi písni zazpívati umí Matěj Šlof.

Náklonnost Lišňáků ke zpěvu a jejich časté cesty obchodní do různých krajin naši vlasti vzbuzují domněnku, že naši zpěvumilovní Lišnáci také se svých cest leckterou písničku si přinesli domů; a písni lišenské samy domněnku tu potvrzují. Tak z leckterých písni lišenských vyznívají jasně tvary i slova jiných nářečí moravských, jmenovitě slovenského, na př.: Pán Bůh nám to daj (III. 514), já bech mo donesla do hrnička zelá (I. 102), nebanovala (nelitovala) bech (III. 201, Spevy 11), rozmilá frajirenko (III. 181), celého bech pobožkala (zulibala III. 185), prodala robáč rokávce (III. 722), ztratil syneček peříčko (pérečko — kytka, III. 166) a j. Skoro všecky takové písni ukazují nejen těmito tvary a výrazy, nýbrž i svým obsahem na původ slovenský. Některé písni lišenské kladou své dějiště na Slovensko: V Trenčíně na červeném víně (I. 122). Dež sem já šil přes Trnavo tó hózkó holíčko (I. 99), jiné přes to, že jsou lokalizovány v Lišni, jsou přece původu jinomoravského, na př.:

Čich je ta lóka nesečená!
Aj lišenskýho pána!
Pudem na ňo, zesečem jo
aj za rosičke z rána.

(II. 319; srovn. Suš. 520, Bart. I. 19.)

Lišenská písni (II. 394):

Dó Lišnáci, dó
zhůro dědinó,
jeden nese škrošňo,
drohé nese potno,
třetí kabelo atd.

složeno jest dle valašského popěvku

Dú Valaši, dú,
hore dědinu,
jeden nese česnek,
druhý nese pepřek,
třetí cibulu.

Ballada o Ondráškovi (III, 59) také sotva je původu líšenského.

Lišňáci znají kus světa, jsou stále „meze lidima“, jsou hovorní, vtipní a dovedou bez ostychu a dlouhých okolků zdvořile a slušně mluvit s pánum nepánem; jich „nevžene levko v kožoch do vode“. Rádi si zažertují a žertu rozumějí; ale žert nešetrný, uštěpačný umějí také náležitě odbýti.

Ze selských bouří.

List z dějin českomoravského rolnictva.

Sepsal JUDr. K. V. Adámek.

(Dokončení.)

Kpovstání chystali se poddaní na panství Žďářském, Rožneckém, Kunštátském, Jimramovském a Novoměstském. Komise moravská, jež vyšetřovala účastníky, zjistila podrobně jména osad a částečně i bližší údaje o počtu účastníkův. Zajimavo jest, že v tomto seznamu jsou při Novém Městě zapsáni dva magistrální radní Melchior a Procházka, justiciár Benátský, evangelický místní duchovní Housek, tkadlec Satorka a dva jiní sousedé. Ze soupisu moravských panství jest zřejmo, že nejvíce účastníků bylo v lesnatých krajinách pomezních, tak se tu jmenují Německé, Herálec, Fryšava, Kadov, Vrště, Rokytná, Odranec, Zubří, Lišna. Z českých panství připomínají se v tomto seznamu panství rychmburské (zejména Svatouch, Březiny, Pustá Rybná), litomyšlské, lanškrounské, městské panství poličské (tu osada Telecí).

Po žnich mělo vypuknout všeobecné vzbouření.

U Procházky na Novém Městě bylo asi jedno z hlavních středisek připrav. Již roku 1795 docházivali k němu rychtáři a dovidali se od něho různých zpráv, jež pak sousedům vypravovali, že bude vojna. Také někteří rychtáři dostali od oněch „osmi pánů“ psaní Poslem býval také fryšavský Sláma.